

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וישלה

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ויששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ישיבת המקובלים "גדר שלום"

מסיבת חנוכה ולימוד המזרחי העולמי

שנערך מידי שנה בישיבת נהר שלום בימי החנוכה שבידוע על ידי לימוד זה מבטלים ומונעים גזירות קשות מעל ישראל

**בבנים
מזהירים
את הנשמה**

**בתוץ
זוהרים
נרות החנוכה**

שמחים אנו להזמין את אלפי בית ישראל להשתתף במעמד המרכזי **לימוד וגירסת הזוהר הקדוש** במסיבה רבתי לכבודה של תורה בחג החנוכה

26 סיומי הזוהר במעמד אלפי ישראל

שיתקיים אי"ה ביום רביעי כ"ז כסלו (ליל נר ד' דחנוכה) **בהיכל בית כנסת הגדול בירושלים** רחוב קינג ג'ורג' 56 מרכז העיר ירושלים

פתיחת שערים ורישום בשעה 18:00
תחילת הלימוד בשעה 19:15

הלימוד למשך שעותיים עד 21:30 כיבוד כיד המלך ותזמורת

הגרלת ענק ממוחשבת בשעה: 22:30 על מסכי ענק

הופעת ענק של גדול הזמר **ר' שלמה כהן הי"ו** בלידוי עמי כהן ותזמורתו

כל הלומדים משתתפים בהגרלות ענק על מאות פרסים יקרי ערך

במעמד רבנים מקובלים ודיינים ואישי ציבור ובראשם מו"ד ראש הישיבה הרצה"ג המקובל שר בית הזוהר רבינו **בניהו שמואלי** שליט"א

יכבדו את המעמד

ראש העיר **משה ליאון הי"ו**, והרב **צביקה כהן הי"ו**

החל מהשעה 6:15 יהיו שטאלים מגאולה (פורת יוסף) הלוך וחזור

ההשתתפות בהגרלה מגיל בר מצוה. ילדים יקבלו מתנה ללא הגרלה

מספר המקומות מוגבל סגירת דלתות בשעה 19:30

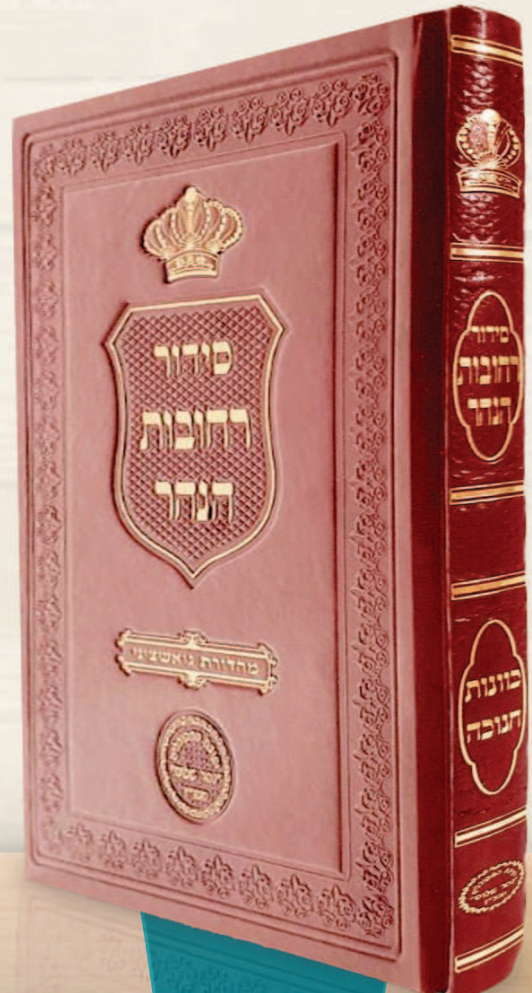
"בהאי תבורא דילך דאיהו ספר הכוהר, יפקון ביה אן טלונא ברמאי" "בכנות החיבור שהוא ספר הכוהר יצאו בני ישראל מהלכות ברמאי"

ספרי חנוכה עכשיו על המדף

ספר
ימי
החנוכה

סדר
החובות
הנדר

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

בית להשיג

האוצר

דעתו היא אוצר
להנחיל אוצרי יש ואצרותם אמרי
אוצר אוצרותם אמרי
אוצר אוצרותם אמרי

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשות השבוע

שמות א

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ד המקובל
דני בנוהו ושישבר שמואלו שליט"א

בקהוב
חלק ב'

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

הלכות שבת

קריאת ספר תורה

- א.** מנהג ק"ק חסידים "בית א-ל" יכב"ץ ביום שב"ק אין עולין לס"ת רק ז' עולים דוקא חוץ מן המפטיר ואו, והם כנגד חג"ת נהי"ם, וזה סדר מעלתם על פי הסוד, הששי גדול מכולם שהוא כנגד היסוד והשני לו במעלה הוא השלישי שהוא כנגד תפארת, והשלישי במעלה הכהן שהוא כנגד חסד, ואחריו הלוי שהוא כנגד גבורה, ואחריו הרביעי שהוא כנגד נצה, ואחריו החמישי שהוא כנגד הוד, ואחריו השביעי שהוא כנגד מלכות וכו'.
- ב.** כהן קורא בתורה ראשון, ואחריו לוי, ואחריו ישראל. והמנהג פשוט שאפילו כהן עם הארץ, קודם לחכם גדול בישראל [א].
- ג.** פשט המנהג בכל קהילות ישראל שאם מעלים מוסיפים אין מעלים רק אחרי העולה הששי, ואחריהם עולה המשלים שהוא האחרון וקורא קדיש [ד].

עיונים והארות

לס"ת רק ז' עולים דוקא חוץ מן המפטיר. (דברי שלום ברשימת המנהגים אות לד).

ובמעם הדבר שעולים שבעה איתא בגמ' (שם) חמשה כנגד רואי פני המלך (שבעה הם אך חמשה מהם חשובים - רש"י) ששה כנגד ששה שעמדו מימינו של עזרא, וששה משמאלו (נחמיה ה, ד) ובשבת שבעה כנגד שבעה רואי פני המלך.

וכתב הב"י (סי' רפב) כתוב בשבלי הלקט (סי' עז) בשם הגאונים: למה קורין ז' בתורה, שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבית הכנסת כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו, יאזין מפי הקורין ז' פעמים ברכו ויצא ידי חובתו עכ"ל.

ובזוה"ק (ויקהל דף רו.) כתב וז"ל: בהאי יומא בעי לסלקא שבעה גוברין לקבל שבעה קלין דאינון רזא דאורייתא, ובזמנין ובמועדין חמש גו רזא דא, ביומא דכפורי שית גו רזא עילאה דא. וכלא רזא חדא. ע"כ.

ג. בן מבואר בשעה"כ (ענין שחרית, עמ' צג) מספר העולים בספר תורה ביום השבת הם שבעה, כנגד שבע ספירות, והם כהן - בחסד. לוי - בגבורה. ישראל - בתפארת. רביעי - בנצה. חמישי - בהוד. ששי - ביסוד. שביעי - במלכות.

וב"ב מו"ר הבא"ח (פר' תולדות אות יז) וז"ל: שבת עולין לס"ת שבעה חוץ מן המפטיר, והם כנגד חג"ת נהי"ם, וזה סדר מעלתם על פי הסוד, הששי גדול מכולם שהוא כנגד היסוד, והשני לו במעלה הוא השלישי שהוא כנגד תפארת, והשלישי במעלה הכהן שהוא כנגד חסד, ואחריו הלוי שהוא כנגד גבורה, ואחריו הרביעי שהוא כנגד נצה, ואחריו החמישי שהוא כנגד הוד, ואחריו השביעי שהוא כנגד מלכות.

ג. שו"ע (סי' קלה סעי' ג-ד).

ד. ב"ב הגאון החיד"א בלדוד אמת (בסי' ז אות יט).

כתב הרב שמואל ויטאל בן מהר"ח בשעה"כ (דרוש ב דס"ת)

א. איתא בגמ' במגילה (כא.) כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב, קורין ארבעה. ביום טוב חמשה. ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה. אין פותחין מהן, אבל מוסיפין עליהן.

ונחלקו בראשונים אמאי קאי איו פותחין ואין מוסיפין:

דעת רש"י והרמב"ם (פרק י"ב מהלכות תפילה הט"ז) דמוספים קאי על יו"ט יו"כ ושבת. מאידך יש מפרשים והביאם הר"ן (יב: ד"ה מתניי) דלא קאי אלא אשבת לחודיה אבל באינך יומי אין מוסיפין. והשו"ע והרמ"א (סי' רפב סעי' א) פסקו כהרמב"ם שמותר מדינא להוסיף בשבת. וכ"כ הגאון חיד"א בברכ"י (או"ח סי' רפב אות ב) שמותר להוסיף בעולים הן בשבת והן ביו"ט וביו"כ.

וכתב המג"א (שם ס"ק א) דמשמע מכל הפוסקים שאפילו האידנא שכולם מברכים מותר להוסיף, שהרי גם בזמן התלמוד היה כל אחד מברך ואפילו הכי כתבו כל הפוסקים שמותר להוסיף. אמנם בהגהות הר"ף ז"ל כתב הרשב"ץ (בתשב"ץ ח"ב סי' ע) שעתה שכל הקוראין מברכין אין להוסיף יותר משבעה אפי' בשבת כדי שלא נוסף בברכות שאינם צריכות. וכתב עליו הכנסת הגדולה (בהגהות הטור אות טו): ומנהג פשוט בינינו, כשיש חתונה או אבי הבן או בעל הברית בקהל להוסיף על שבעה. ונראה, דהיינו דוקא כשיש חתן או אבי הבן או בעל הברית בקהל, אבל בלתי סבה ראוי לחוש לדברי הרשב"ץ ז"ל. וכן עשיתי מעשה פה תיר"א באחד שהיה רוצה לפרוש לארץ מרחקים, ויום השבת קודם לכתו רצה לעשות שורה ולקרוא לכל קרוביו מריעיו ואהוביו לספר תורה, ולא הנחתיו להוסיף על השבעה, לחוש לסברת הרשב"ץ ז"ל. וכ"פ המשנ"ב (שם ס"ק ד) שבמקום הצורך כגון חתונה או ברית מילה וכל כה"ג אין לחוש לזה. מ"מ נכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח הצבור ובמקום שיש לחוש לתרעומות איזה אנשים כשלא יקראו להם לתורה א"צ לדקדק בזה. (ס"ק ה).

אולם מנהג ק"ק חסידים "בית א-ל" יכב"ץ, ביום שב"ק אין עולין

- ד. חייב כל עולה לקרוא שלשה פסוקים בתורה, ובשבת שיש שמחה ומזמינים הרבה עולים לתורה יזהרו לקרוא לכל אחד שלשה פסוקים חדשים, ובדיעבד אפשר לחזור על אותם הפסוקים [10].
- ה. נוהגים שהרב עולה שישי שהוא כנגד היסוד שאורו גדול מאד ומגולה והחכם ראוי לקבל האורות המגולים הללו [11].
- ו. מעיקר הדין קטן עולה למנין שבעה וכ"ש שעולה לעליית מפטיר ויכול לקרוא בתורה בעצמו פרשת עלייתו. אמנם לא יעלה מפטיר בחובת היום כגון ביו"ט ובימים נוראים וכשיוצא ר"ח בשבת [12], ומ"מ

עיונים והארות

(ס"ק ט') שכתב מה שנהגו למכור ששי בפ"ע יש קצת סמך מהזהר שלח לך עמוד שי"ב.

וכתב המג"א (שם ס"ק יד) שיש מקומות שהרב קורא שלישי. ז. גמ' במגילה (כג.): תנו רבנן, הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים, אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור.

וכתבו הגהות מימון פרק י"ב מהלכות תפילה (אות ע) בשם הירושלמי (ברכות פ"ז ה"ב) דאימתי קטן עולה למנין שבעה, חד אמר כדי שידע בטיב ברכה וחד אמר משידע למי מברכין וכן פסק מהר"ם עכ"ל.

וכתב הר"ן (יג. ד"ה הכל) לפי עיקר הדין שמברכים רק הפותח והמסיים, אז באלו העליות לא יעלו קטנים ונשים, דא"א שיצאו בברכתם. מיהו, עכשיו שכל אחד מברך, יכולים לעלות גם בהתחלה ובסוף. ולדעת הרקח (סי' שלד) אין קטן עולה אלא אחר עליה ג'.

להלכה כתב השו"ע (סי' רפב סעי' ג), הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שידוע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. ע"כ. וברמ"א: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים. ע"כ.

כתב המג"א (ס"ק ה'), אבל לא עולים למנין שלשה. ובעולת שבת כתב עוד דה"ה למנין דה"ו שיש ב"ח ויו"ט ויו"כ ג"כ אין עולה. (משנ"ב ס"ק י"א).

וכתב הכה"ח (ס"ק כ"ד), והאינדא לא נהיגי לקרות קטן אלא למפטיר. (מגן אברהם שם, אליה רבה אות ו', תוספת שבת שם, רבנו זלמן אות ז'). ומיהו, משמע דלאחר שנשלם מנין הקרואין מותר לקרותו, ואין נוהגין כן. וכן כתב המטה' יהודה (אות ו') דרבים נוהגין שלא להעלות הקטן כלל בין בשבת בין בשאר ימים. ויש מקומות שתקנו שאפילו גדול ועדיין הוא בחור שלא נשא אשה, שאינו עולה בשבת שחרית. והזכיר מנהג זה הרשב"ץ (חלק ב סימן רסא) וכתב, שציבור שהסכימו ותיקנו שלא יעלה בחור בתורה, תקנתם תקנה, ואם עשו חרם, החרם חל לפי שקריאת התורה בציבור אינה אלא דרבנן יעו"ש. ועיין לעיל סימן קל"ה אות ח". עכ"ל.

ודעת מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שבת ב הלכות קריאת התורה הלכה ז-ח) וז"ל: שהכל עולים למנין שבעה ואפי' קטן ואפי' אשה, אבל אמרו שאשה לא תעלה מפני כבוד הציבור. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות, עולה לתורה במקום הצורך אף למנין שלשה, וכל שכן מי שעודנו פחות מגיל בר מצוה, וחסרים לו ימים אחדים להשלים י"ג שנה ויום אחד, וחינכו אותו במצות הנחת תפילין, והוריו באים עמו לבית הכנסת בקול רנה ותודה, רשאים לכתחלה

וז"ל: ביום שמחת תורה שעולים יותר מחמשה, מספקא לי בעלית השישי אם יותר טוב לעלות השישי למנין, או סמוך למשלים אעפ"י שעלו יותר מששה ושבעה, ונראה שיותר טוב לעלות סמוך למשלים, להיות כי בסמוך ומשלים צריכים לקרות בדבר אחר בס"ת משא"כ העולים באמצע, שחוזר כל אחד וקורא מה שקרא חבירו, ואם כן אינו נקרא השישי אלא הסמוך למשלים. עכ"ל.

וכתב עליו החיד"א דדבריו צדקו כאשר השישי חוזר על קריאת החמישי, אך אם בשישי קורא קריאה חדשה הוא יותר מעולה מכולם. וכתב שכן שמע מפה קדוש חכם ומקובל זלה"ה שהעיקר לעלות שישי הראשון עפ"י ד זוה"ק (שלח לך קסד):

ה. **במשנה** (תענית כו: ומגילה כג:) איתא, הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, וכתב בסידור רש"י (סי' תקג) שהם שלשה פסוקים כנגד תורה נביאים וכתובים. וצריך הש"צ להיות נבון וחכם ולהפסיק לכל עולה ג' פסוקים מתחילת הפרשה באופן שיהיה לכל עולה, ג פסוקים חדשים.

וכשאי אפשר ומוכרחים לחזור הקריאה, הנה דעת המרדכי (מגילה ד, תתלא) וש"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ע) שאסור לש"צ לחזור פסוקי הקריאה פעם אחר פעם לריבוי העולים.

אולם דעת שו"ת הריב"ש (סי' פד) דשרי לקרוא לעולים הרבה אע"פ שקורא זה מה שקורא זה. והביא דברי הב"י (או"ח סי' רפב) וכתב שכן נוהגים העולם.

ונפסק בשו"ע (סי' רפב סעי' ב) וז"ל: מותר לקרות עולים הרבה, אע"פ שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך אין בכך כלום. עכ"ל.

מכל מקום ירא שמים היכול לזהר לא יעלה כשאין קוראים לו מחדש, ואיש על העדה שדבריו נשמעים בקהל עדתו ינהיג שיקראו העולים כולם מחדש איזה פסוקים נוספים. ויזהרו שלא יפסקו מלקרוא בפחות מג' פסוקים בסוף פרשה.

ו. **מנהג** בית אל שהש"ץ עולה תמיד ששי סמוך והוא דוקא מברך ברכות ספר תורה תחילה וסוף בכוונה והשאר כשיעלו אין מכוונים. (דברי שלום אות לה).

כתב בשעה"כ (דף מט ע"א) גם ראיתיו (להאריז"ל) שבכל ימי השבת לא היה עולה לס"ת אלא ששי כמ"ש בע"ה בשם ספר הזהר על רבי כרוספדאי (שעה"כ שם), אבל השישי שהוא כנגד היסוד, כולו הוא מגולה לגמרי ולכן הוא מעולה מאד, וזהו הטעם שאמר בזוהר שלח לך גבי רבי כרוספדאי, חמיד לבא, דמיומוי לא סליק לס"ת אלא שתיתאי וכו'. ונמצא לפי זה שהשישי הוא מעולה מכל השבעה עולים. גם נמצא שהשישי והשלישי... מ"מ צריך שיהיו האנשים היותר חשובים במעלה שבכל העולים אז, כדי שיהיו ראויים לקבל האורות המגולים ההם כנז'. ועי' במג"א

מנהגנו בק"ק חסידים "נהר שלום" כמנהג בית – אל שהקטן לא עולה למנין שבעה ואפילו למפטיר עד שיהיה בן י"ג שנים שלמים [ח].

ז. אין מניחים אב ובנו לעלות לתורה זה אחר זה, וכן ב' אחים זה אחר זה משום עין הרע. ואם כבר עלה לא ירד. אבל כשקוראין במפטיר בספר תורה אחר כגון בשמחת תורה בחתן תורה וחתן בראשית אין מקפידין [ט].

ח. מנהג הספרדים שהחתן עולה לתורה בשבת שבתוך ז' ימי חופתו, ומכל מקום טוב שיעלה גם בשבת שקודם החתונה [י]. ונהגו לשיר ולזמר קודם שקוראים החתן לעלות לתורה, וכן לזרוק סוכריות וחבילות ממתקים ושקדים וצימוקים לסימן טוב ולמזל טוב [יא].

ט. חתן בר מצוה עולה לתורה בשבת שלאחר הבר מצוה [יב].

י. הקורא בתורה יזהר להכין הקריאה היטב בטעמים ונקודות כהוגן, ויש לו לחזור הפרשה שלש פעמים, וקריאת הפרשה שמו"ת נחשבת לשתיים [יג].

עיונים והארות

שמוס במי שברך לאחר הקריאה. וכ"כ הכסא אליהו (ס"ק ב). וכן דעת הכה"ח (ס"ק לב) להחמיר בזה ושכן המנהג. וכן פסק מו"ר מופת הדור ביחוד דעת (ח"ג סי' נ).

י. עי' בספר טעמי המנהגים (אות תתקלט) וז"ל: טעם שמוליכין את החתן בשבת שקודם החתונה אל הביהמ"ד וקורין אותו לתורה ובשבת שאחר החתונה גם כן, משום שראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני המקום, וכשבנה בית המקדש, בנה שני שערים, א' לחתנים וכו', והיו ישראל הולכין בשבתות ויושבין בין שני שערים הללו. והנכנס בשער חתנים, היו יודעין שהוא חתן, והיו אומרים לו, השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות כו'. משחרב בית המקדש, התקינו שיהיו חתנים הולכים לבתי כנסת ולבתי מדרשות, ואנשי מקום רואין את החתן ושמחים עמו, ויצאו ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. ועליהם הוא אומר, בא"י גומל שכר טוב לגומלי חסדים (פרקי דר"א יז). ומזמרים לאחר הקריאה "אחד יחיד ומיוחד, אל נדרש לבר לבב אשר שואל, אך טוב לישראל, הללויה".

יא. בשו"ע (סי' קעא, סעי' ד) כתב, וזורקין לפניהם [חתן וכלה] קליות ואגוזים.

וכתב בטעמי המנהגים (אות תתקמ), טעם שזורקים על החתן בשבת שקודם החתונה כשעולה לתורה אגוזים ושקדים וצימוקים, משום שאגוז בגימטריא 'חטא', ובגימטריא 'טוב', לרמז שמוחלין לו על כל עוונותיו ומכפרין לו כל חטאתיו, ושקדים הוא פרי הממחר להתבשל ולהוציא פרי, כן גם כן יזכה להוציא פירותיו ולהוליד תולדות, וצימוקים המה ענבים גרועים עם מעט לחלוחית, לרמז לו שלא תוכל אותו אשתו להביאו לידי חטא כמו חוה, שסחטה ענבים ונתנה לאדם הראשון, אבל ענבים ההמה [הצימוקים] גרועים המה ואין בהם לחלוחית.

יב. מג"א (סוף סי' רפב).

יג. בן איתא במדרש תנחומא (יתרו טו) וז"ל: "וידבר אלהים, זה שאמר הכתוב, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. ואח"כ ויאמר לאדם, למדך התורה שאם תהיה בן תורה לא תהא רוחך גסה לומר דבר לפני הציבור עד שתפשוט אותה בינך ובין עצמך שתיים שלש פעמים. מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן ברבים

להעלותו בשני ובחמישי ועולה למנין שלשה, ביום שמחת לבו. קמן לענין קריאה בס"ת:

כתב המ"ב (ס"ק י"ג), קטן אינו יכול להוציא את הציבור בקריאת ס"ת. ואם אין מי שיקרא, מסתפק הפמ"ג דאפשר דיש להקל.

ודעת מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ט) וקטן שהוא פחות מגיל בר מצוה, לכתחלה לא יהיה שליח צבור לקרות כל הפרשה בספר תורה להוציא הרבים ידי חובתם, ומכל מקום בזמן שאין שם איש הבקי לקרות בספר תורה את הפרשה בטעמיה כדת, יכול הקטן לקרוא כל הפרשה בספר תורה. עכ"ל.

ח. דב"ש (ברשימת המנהגים אות לד).

ט. כתב השו"ע (סי' קמא סעי' ו) וז"ל: יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע.

מ"מ כתבו שיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף ס"ק ד') וא"ר (ס"ק ח) ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (דין עליית קריאת התורה אות לא) והמשנ"ב (ס"ק יח) והכה"ח (ס"ק כח), דאם כבר עלה לתורה, אפי' עדיין לא התחיל לברך, אין מורידין אותו, וכ"ש שכבר התחיל לברך.

והרמ"א כתב, ואפי' אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מהרי"ל). וכתב המשנ"ב (ס"ק כ), אף שמפסיקין בקדיש בינתים, מ"מ מקרי זה אחר זה כיון דאין מפסיק אחר בינתים. ודוקא בשבת שאין מוציאין ס"ת אחרת למפטיר אבל אם מוציאין ס"ת אחרת מותר וכן אם המפטיר אינו בר מצוה עדיין מותר.

ונחלקון האחרונים מה הדין במקום שאין מזכירים שם העולה אי שרי להעלות אב ובן יחד. דעת המשנ"ב (ס"ק כא) דכל זה למנהג אשכנזים שקוראים לעולים לתורה בשמם, אבל לאותם הנהגים שאין קוראים לעולה בתורה בשמו, מותר לאב ובנו או לשני אחים בזה אחר זה לעלית שביעי ולעליית מפטיר. והוכיח כן מלשון הרמ"א שכתב לא יקראו השני "בשמו".

אולם דעת ההלכה ברורה (סי' קמא) דמנהג בני ספרד שאין לעלותם אף שאין קוראים בשמם תחילה משום שסו"ס מזכירים

- יא.** הנקרא לעלות לתורה ילך בזריזות לבימה, אבל לא ירוץ משום כבוד ביהכ"נ וכבוד הציבור, וילך בדרך הקצרה משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו [יד].
- יב.** כשיורד מהבימה לאחר הקריאה, ירד בדרך שהיא ארוכה לו עד מקומו, שלא תהא נראה כמשאוי עליו. ואם שתי דרכים שוות, עולה בדרך שהיא לו ימין, ויורד בצד שכנגדו [טו].
- יג.** מעיקר הדין אין צריך להמתין עד שיבוא העולה אחריו כיון שהשליח ציבור עומד שם תמיד [טז], אמנם המזדקקים ממתנינים עד סיום הקריאה והברכה שלאחריה ויורדים בין גברא לגברא [יז].
- יד.** העולה לס"ת יראה תחלה מקום הקריאה, ויסתכל בפסוק הראשון שעתידי לקרות ויחא, וטוב להעביר טליתו, ולנשק מקום הקריאה [יט]. ואח"כ יכסה הכתב ע"י מפה, ויברך ברכת התורה וכו', ויסיר המפה ויקרא. ואחר שגמר, יחזור ויכסה הכתב במפה ויברך ברכה אחרונה וכו'. ויזהר בעת שמברך, לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה ולא בתיק, ויניח שתי ידיו בעת הברכה אחת מצד זה ואחת מצד זה, ויכוין לכלול השמאל בימין, ואחר שגומר הברכה שלפניה, מסייר יד השמאל וישאר אחזו ביד ימין בלבד ע"י מפה וכו'.

עיונים והארות

בין גברא לגברא.

יה. שו"ע (סי' קלט, סעי' ד), ופותח הספר קודם שיברך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו.

יט. במג"א (ס"ק יד) כתב, לנשק הספר תורה אחר הקריאה, ומזה נשתרבו המנהג לנשקה גם קודם הקריאה, וכעין זה לגבי תפלין שנוהגין לנשקן כהנחתן ובחליצתן. ובקיצור של"ה (עמ' קלח, בד"ה אחר) כתב, וכשנושק הספר תורה ינשקה דוקא ע"י מפה או טלית. ובשערי אפרים (שער ד, סעי' ג) כתב, ונוהגין שהעולה לוקח הטלית או המעיל של הספר תורה, ומעבירו על מקצת העמוד במקום שיש לו לקרות, ונושק הטלית או המעיל, והוא מנהג ותיקין.

ובספר נימוקי אור"ח (סי' קלט סעי' א) ערער על ענין הנשיקה במקום הכתב וז"ל, ולא למשמש באותו מקום בספר תורה בטליתו ומנשק, שזהו אינו כלל מדינא, ולא ממדת חסידות, אדרבה, גורם הרבה קלקול לספר תורה.

כ. ברמ"א (שם סעי' ד) כתב בשם הכלבו, ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו אל הצד, שלא יהא נראה כמברך מן התורה. אמנם הב"ח והט"ז כתבו שאין לעשות כן.

וכתב על זה המשנ"ב (ס"ק יז), רצה לומר שאין צריך לגלול הספר תורה בשעת ברכתו, וליכא למיחש שמא יאמרו ברכות כתובות בתורה והוא מברך מן הספר דהכל יודעין שאין ברכות כתובות בספר תורה.

ובביאור הלכה (סד"ה ורואה) כתב, ודע שיש פוסקים שסוברים דאם רוצה לגלול ואחד כך לברך עדיף טפי, אלא דהלכה כר' יהודא שאינו מחוייב לעשות כן, ועל פי זה נוהגין איזה מקומות שרואין וגוללין ואחר כך מברכין, ונהרא נהרא ופשטיה (אחרונים).

ועיין בשער הכונות (ענין קריאת ס"ת, דרוש ג) שכתב, תכסה הכתיבה על ידי מפה של הספר תורה, ואז תברך ברכת התורה שלפניה, ואח"כ תפתח ותקרא. עכ"ל.

כא. אשל אברהם בוטשאטש (סי' קמד). בא"ח (שנה ב' פר' תולדות אות ח"י).

כב. שו"ע (שם סעי' יא), הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. וברמ"א, וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע (א, ח) לא ימוש ספר תורה הזה מפניך (וגו') חזק ואמץ".

לקרות בס"ת בצבור ולא רצה לעלות. א"ל תלמידיו, רבנו, לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימין ולמה נמנעת מלעלות? א"ל העבודה לא נמנעתי לקרות אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שתיים שלש פעמים, שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הציבור עד שיפשוט אותו שתיים שלש פעמים בינו לבין עצמו. ע"כ.

ובזוה"ק (ויקהל רי: וז"ל: מאן דסליק למקרי באורייתא, יסדר אינון מלין בקדמיתא בביתיה, ואי לאו, לא יקרי באורייתא. מנלן, מההוא דיבור, עד לא ישמע אורייתא לעמא קדישא, מה כתיב, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, ולבתר ויאמר לאדם. עכ"ל.

והתוספות (מגילה לא:): כתבו שאין לקרוא עד שיכין הפרשה שלש פעמים, וכ"כ הטור (או"ח סי' קלט סעי' א) שיסדר הפרשה בינו לבין עצמו פעמיים ושלש וכ"פ השו"ע.

יד. בן כתב בשו"ת תרומת הדשן והביאו מרן בב"י ובשו"ע (סי' קמא סעי' ז) העולה למגדל, עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו. ובלבוש (סעי' ז) מבאר הטעם משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו עד שיבא ממקומו.

וכתב המ"ב (שם ס"ק כה) מי שקורין אותו לעלות לתורה, יש לו לילך בזריזות מיד ולא ירוץ משום כבוד ביהכ"נ וכבוד הציבור. (שערי אפרים).

טו. שו"ע (שם) וירד מהמגדל בדרך אחר, שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו; ואם ב' הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, ויורד בפתח שכנגדו.

טז. כתב הרמ"א (סי' קמא סעי' ז) וז"ל: ולא ירד עד שעלה כבר הראוי לקרות אחריו. ע"כ. וכתב הכה"ח (ס"ק מג) וז"ל: והטעם כתב בלבוש משום כבוד ספר תורה שלא יניחנה לבדה, וכן כתב הסולת בלולה במקור חכמה (אות ו), והוא ממסכת סופרים (פרק יד הלכה יד) כמו שכתב היפה ללב אות ז'. ואם כן משמע מזה דאם הש"ץ תמיד עומד אצל הספר תורה ורק העולים אחד יורד ואחד עולה אין צריך להמתין המסיים עד שעולה אחר כיון שאין הספר תורה מונחת לבדה. עכ"ל.

יז. מג"א (שם ס"ק ח) וז"ל: המנהג להמתין עד שמתחיל השני הברכה עיין סוף סי' קמ"ז והמדקדקים חוששין שבדרך לא יוכל לשמוע הקריאה כהוגן לכן ממתניין עד שיסיים השני ויורדים

- טו.** העולה לס"ת לא יסמוך עצמו על העמוד או על כסא התיבה, וכן החזן הקורא יזהר בכך ובגו.
- טז.** העולה אומר "ברכו את ה' המבורך", והעם עונים אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". וחוזר העולה ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" כדי שיכלול עצמו בכלל המברכים [כד].
- יז.** יש מקומות שהעולה אומר קודם ברכו את ה', "ה' עמכם" ומשיבים לו "יברכך ה'" ואח"כ אומר ברכו, ומנהג יפה הוא [כה].
- יח.** יזהרו הן הקורא בתורה והן העולה שלא ליגע בידיהם בגוילי הספר תורה אלא באמצעות מטפחת, וכבר משעת פתיחת ההיכל חל האיסור, וגם כשאין הס"ת פתוח במקום הקריאה יגלגלו עם המטפחת, וב"ה בימינו יש גלגלת ואין צורך לנגוע כלל בשעת הגלילה [כו].
- יט.** צריך לומר ברכו והברכות בקול רם [כז], ולפחות צריך שישמעו עשרה אנשים ברכו והברכות [כח]. וציבור השומעים צריכין לכוין לברכות העולה ויענו אחריהם "אמן", כדי שיעלו להם להשלים מנין מאה ברכות שחסר מנינן בשבת. ועל כן יאמרו העולה בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו ויכלול לענות אמן [כט].

עיונים והארות

פרנץ אמר רבי יוחנן: כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום. - ערום סלקא דעתך? אלא אימא: נקבר ערום בלא מצות. - בלא מצות סלקא דעתך? - אלא אמר אביי: נקבר ערום בלא אותה מצוה. אמר רבי ינאי בריה דרבי ינאי סבא משמיה דרבי ינאי רבה: מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלל ספר תורה.

ובשעה"ב (דף מט ע"ב) בשם רבנו האריז"ל כתב, וז"ל "גם צריך לזהר כשיעלה לקרוא בס"ת שיאחז בס"ת בשני ידיו ולא בתיק כי אם ביריעה עצמה, יד אחת מצד זה ויד אחת מצד זה, אבל תאחוז אותו ע"י מפה של הס"ת ולא בידך ממש כאמרם ז"ל כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום מאותה מצוה" עכ"ד. וכ"כ הבן איש חי (ש"ב פר' תולדות אות ח"י) וז"ל, ויזהר בעת שמברך לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה וכו'. אבל שלא בשעת קס"ת כגון שצריך לתקנו או שאוחזו לצורך אחר, אין כאן חיוב לאחוז בו ע"י המטפחת יעו"ש.

נז. **שו"ע** (שם סעי' ו), אומר ברכו והברכות בקול רם, והאומרם בלחש טועה, וי"א שצריך לחזור ולברך בקול רם. הג"ה, כדי שישמעו העם ויענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד".

וכתב בבה"ל (סו"ס נז), דאם הש"ץ אמר בלחש ולא שמעו ממנו ט' אנשים רק איזה אנשים יחידים, וענו ברכו, ועל ידיהם נשמע הקול לאחרים, וענו גם הם ברכו, בודאי יחיד השומע להקהל שמברכים, אסור לו לענות עמהם ברכו, שגם הם ענו שלא כדין, כיון שלא שמעו על כל פנים ט' מהמברך עצמו... ובדבר זה נכשלין בעו"ה הרבה אנשים שמברכין על התורה בלחש, שאין שומעין ממנו רק אנשים הסמוכין לו העומדים על הבימה, ועל ידי זה נשמע למרחוק לקהל ועונין ביהל"ו, ומחטיאין בעצלותן את הרבים.

נח. **כ"ב** המג"א (שם ס"ק י), שאין לאמרו כי אם בעשרה, והאומרם בלחש אינו מועיל דהוי יחיד, ואם כן הוא הדין לקדיש וברכו.

נט. **שו"ע** (סי' רפד סעי' ג), צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה, ולברכות המפטיר, ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחסר מנינן בשבת.

וכתב הכה"ח (שם ס"ק יז) בשם החסד לאברהם, ועל כן מצוה על העולים שיברכו בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו ויכלול לענות

וז"ל הבית יוסף (שם, בד"ה כתב): "וכן כתב בירושלמי א"ר יוסי בר בון, כד סלקי לדוכנא לברוכי, האי מאן דברין נקטי עמודא דתורה בידיה, שנאמר (דברים לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה. בב"ר לא ימוש ספר התורה 'הזה' מפ"ך, מלמד שהיה ספר תורה בידו של יהושע, שאין לומר הזה, אלא למי שתופס החפץ.

והמג"א (ס"ק יג) כתב, ובכתבים כתוב שבשעת הברכה יאחז 'בשתי' ידיו ביריעות התורה. ובמשנ"ב (ס"ק לה) כתב, היינו דיאחוז בעמודי ספר תורה.

וכ"כ הבא"ח (שם) וז"ל: ויזהר בעת שמברך, לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה ולא בתיק, ויניח שתי ידיו בעת הברכה אחת מצד זה ואחת מצד זה, ויכוין לכלול השמאל בימין, ואחר שגומר הברכה שלפניה, מסיר יד השמאל וישאר אוחז ביד ימין בלבד ע"י מפה.

וכתב עוד הבא"ח וז"ל: וכן כתב רבנו ז"ל כל זה בשער הכונות. וכתב שם מהרש"ו ז"ל דאין חיוב לאחוז הס"ת במטפחת אלא רק בעת קריאת התורה בציבור, שאז מתגלים האורות העליונים כאמור, אבל שלא בשעת קריאת ס"ת, כגון שצריך לתקנו, או שאוחזו לצורך אחר, אין כאן חיוב לאחוז בו ע"י המטפחת יע"ש.

נג. **שו"ע** (סי' קמא סעי' א) וז"ל: צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור אלא אם כן הוא בעל בשר. הגה: וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מרדכי הלכות קטנות). בא"ח (שם אות כ).

נד. **שו"ע** (סי' קלט סעי' ז) וז"ל: אחר שענו העם: ברוך ה' המבורך לעו"י, חוזר המברך ואומר: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כדי לכלול המברך עצמו בכלל המברכים.

נה. **כתב** הגאון החיד"א (לדוד אמת, תורת השלמים סי' כה אות ו) וז"ל, כשעולה לקרות בס"ת י"א השם עמכם, ואינם מזכירים את השם בפירוש, לפי דברי הזה"ק דאין להזכיר השם אלא על מילה, ומאי דכתיב והנה בעז וגו' יש ליישב כמ"ש אני הדל בריש נחל קדומים בס"ד. ע"כ. וכן דעת רבנו יעקב רח בספרו שערי תפילה (ברכות ס"ת א) ועיין בכתר שם טוב (עמוד רמה) שכתב עוד טעמים בזה.

נו. **כן** הוא בברייתא (סופרים ג, כג) איתא וז"ל: א"ר יוחנן כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום וכ"ה בגמרא מגילה (לב). אמר רבי

כ. הבעל קורא אומר "אמן" בקול רם, ומושך בו קצת יותר מן הצבור, כדי שיבינו שמתחיל לקרות ויטו אוזן לשמוע, וטוב שיפסיק קצת בין "אמן" להתחלת הקריאה ול.

כא. הנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא ולא.

כב. העולה לתורה יקרא עם הקורא בלחש מלה במלה, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאוזנו ולב.

כג. השליח ציבור הקורא בתורה יכוין להתחיל ולסיים בדבר טוב ולג.

כד. נהגו לעמוד בשעה שאביו או הרב עולה לתורה, ובמקומות שנהגו כך חיוב הוא על התלמיד או הבן לעשות כן. ונהגו לנשק ידי החכמים והאבות ולד.

כה. אסור לדבר בשעת קריאת התורה שהוא בזיון התורה, שמסיר אזנו מלשמוע דבר ה', וגדול עונו מנשוא, ואשרי מי שנותן כבוד לתורה ולה, ואיסור זה הוא משעה שנפתח הס"ת לקרות בו ולו.

עיונים והארות

כתב הרמ"א בהגה (סי' קלח סעי' א) "שהקורא בתורה יכוין שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב ולסיים בדבר טוב" ע"כ.
לד. בבה"ח (סי' קמא ס"ק לה) הביא בשם ספר לדוד אמת (להחיד"א) שכתב, ויש מקומות שנהגין כשהרב עולה וכן האב, כל זמן שקורא בתורה, התלמיד או הבן עומד על עומדו במקומו, ובמקומות שנהגו כך נעשה הדבר חובה על התלמיד או הבן, שאם לא יעמוד נראה שהוא מזלזל, ובכל כבוד שנהגו אם אינו עושה דומה לביזוי... ויש מקומות שנהגו לעמוד גם כן כשעולה אחיו הגדול וחמיו".

ומרן הבי' (יו"ד סי' רמב) כתב בשם שה"ל ז"ל, ואם הוא בביהכ"ס בציבור וקראו לרבו לקרות בתורה אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד. עכ"ל. וכן פסק בשו"ע (שם סעי' יח) אבל באביו כשעולה לתורה כשמנהג המקום שעומדים, חייב לעמוד ואם אינו עומד הוא ביזוי ח"ו לאביו. וכ"כ בכתר שם טוב (עמוד רמו) ולכן בזמננו פה באר"י נוהגים בני עדות המזרח לעמוד כשאביו או זקנו עולים לתורה, ולכן צריך לעמוד מפניהם. וכ"כ בחסד לאלפים (יו"ד רמב, ה). ולכן יש לזהר בזה וגם אם אביו מוחל לו ומתיר לו שישב, איכא בהא זילותא מפני הרואים שאין יודעים שאביו מוחל, ובפרט היכא דאיכא זלזול לכן יעמוד ולא ישנה מנהג המקום.

לה. שו"ע (סי' קמו סעי' ב), כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר.

והביאור הלכה (ד"ה והנכון) כתב, והנה כל זה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותן האנשים המפקירין את נפשם ומספרין בשיחה בטלה בעת הקריאה, אם בין גברא לגברא שהספר סתום אסור לספר עם חבירו (ולכמה פוסקים אסור אפילו בדברי תורה), כמה יגדל האיסור בעת שהספר פתוח, שבזיון הוא, כשמסיר אזנו מלשמוע דבר ה', וגדול עונו מנשוא, שאפילו מי שיוצא באמצע הקריאה נאמר עליו (ישעיה א, כח) ועוזבי ה' וכו', כדאמרין בגמרא (ברכות ח), כל שכן בזה שעומד בבית הכנסת ואינו רוצה להטות אזנו לתורה, ולבד זה מצוי כמה פעמים חילול השם על ידי זה ברבים, כגון שהוא עומד במזרח ביהכ"נ ועונו נראה לעין כל, ויש בזה חשש דלא תחללו את שם קדשי, גם כמה פעמים המעשיות שלו מעורבין בלה"ר ורכילות מראשן ועד סופן... ואשרי מי שנותן כבוד לתורה, וכמו שנאמר (שמואל א' ב, ל) כי מכבדי אכבד.

לו. כ"ב המשנ"ב (שם ס"ק ד) שהמג"א (סק"ג) מצדד לומר דמשעה שנפתח הספר תורה, אפילו לא התחיל עדיין הקורא

אמן, והאומרים הברכות בלחש עליהם נאמר (קהלת ט, יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק ה), ועל כן מצוה על העולים שיברכו בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו, ויכולו לענות אמן.

ובן יש להקפיד שלא יסיין הברכה מיד קודם שהציבור יסיימו לומר ברוך הוא וברוך שמו.

ל. משנ"ב (סי' קמא ס"ק יז) ז"ל: וכתבו האחרונים שהמנהג שהקורא עונה אמן עם הצבור בקול רם וממשיך בו קצת יותר מן הצבור בכדי שיבינו שמתחיל לקרות ויטו אוזן לשמוע ומתחיל לקרות מיד וטוב שיפסיק קצת בין אמן להתחלת הקריאה שלא יהא נראה מחמת נגינת אמן שהוא דבוק אל מה שקורא. עכ"ל.

לא. שו"ע (סי' קו סעי' ב).

לב. מרן הבי' (או"ח קמא) הביא בשם רבנו יצחק אבוה ז"ל שהעתיק דברי הזוה"ק (פר' ויקהל ד, רז) ז"ל "ואסיר למקרי בספרא דאורייתא בר חדא בלחודי, וכולא צייתין ושתקין בגין דישמעון מילין מפומיה כאילו קבילו לה ההיא שעתא מטורא דסיני, ומאן דקרי באורייתא להוי חד קאים עליה ושתיק, דלא ישתמעון בר דבור חד בלחודי לא תרין דבורין, לשון קודש חד וחד הוא ולא תרין דבורין, ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו, וגריעותא דיקרא דאורייתא אשתכח בס"ת ובעי חד קלא, מתרגם חד ורזא דא קליפה ומוחא כולא שתקין וחד קארי, דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר איהו לעילא וכל עמא לתתא. ע"כ. ואמר שראוי לחוש לדבריו, וכתב הבי' דכיון שלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד, א"כ בזמננו שהש"צ קורא, העולה אסור לקרות אע"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרוא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים, ועוד הא אפשר שישמע מהש"צ ויכוין לבו ויצא יד"ח, ושוב כתב שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרוא בלחש ולא ישמיע לאזניו. וסיים ז"ל "וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו" ע"כ.

ופסק בשו"ע (סי' קמא סעי' ב) ז"ל: לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק, או ש"צ קורא והעולה לא יקרא בקול רם; ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו. בא"ח (שם אות כ).

לג. כ"ב הרמב"ם (פי"ג מהלכות תפלה ה"ח) ז"ל, כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב, אבל פרשת האזינו קורא הראשון עד זכור ימות עולם. עכ"ד. ועפ"י

כו. גם ללמוד ולפלפל בדברי תורה אסור בשעת קריאת התורה [לז]. ואפי' בין גברא לגברא אסור לדבר בדברי תורה ולח. ואמנם ללמוד לעצמו בין גברא לגברא מותר [לט].

כז. מעיקר הדין מותר לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, ואפי' שאינו קורא באותו פסוק שהש"ץ קורא [מו]. ויש אוסרים מכיון שצריך לשתוק ולשמוע הקריאה מפי הש"ץ וכן נכון וראוי לנהוג [מא]. אבל בין גברא לגברא מותר לכו"ע [מב].

כח. בשעת קריאת התורה אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, ואפילו אם עדיין לא התחילו לקרות [מג]. וי"א שאפילו שהוא כבר שמע קריאת התורה, ורק נכנס לביהמ"ד לחפש אדם וכדומה, גם כן אסור [מד].

כט. בין גברא לגברא מותר לצאת אם זה לצורך גדול [מה], ואם כבר שמע קריאת התורה או בדעתו לשמוע במקום אחר, מותר לצאת בין גברא לגברא אף שלא לצורך גדול [מו].

ל. אחר שסיימו הקריאה דהיינו עליית "משלים" קודם קריאת המפטיר אומר העולה חצי קדיש [מז], כדי להפסיק בין עיקר הקריאה לקריאת המפטיר, ואין המפטיר ממנין העולים שאינו קורא ג' פסוקים אלא מפני כבוד התורה [מח].

לא. בשבת שהפרשיות מחוברות נוהגים שהעולה רביעי קורא סיום פרשה ראשונה ותחילת פרשה שנייה [מט].

עיונים והארות

תרגום אינו רשאי לקרות בשעה זו ע"כ, והכי נקטינן ודלא כמו שכתבו בבית יוסף ובדרכי משה. יפה ללב אות ז'. ועיין עוד מה שכתבנו בזה לעיל סימן קמ"ו אות ט"ז יעו"ש. עכ"ל. וכ"כ הפר"ח הביאו המשנ"ב (סי' קמו ס"ק טו) שמעיקר הדין אסור לעסוק בשעת קריאת התורה אפי' בשמו"ת. וכ"כ המג"א (ס"ק ה) בשם השל"ה. וכ"ד הגר"א במעשה רב.

מב. משנ"ב (שם ס"ק טו).

מג. שו"ע (שם סעי' א) אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח. וכתב הביאור הלכה (ד"ה כשהוא) מלשון זה משמע דאפילו לא התחילו עדיין לקרות אסור מכיון שכבר נפתח הספר.

מד. מג"א (סי' קלח ס"ק א) משמע דבכה"ג אסור.

מה. שו"ע (שם) אבל בין גברא לגברא שפיר דמי. וכתב המג"א (ס"ק ב) דוקא לצורך גדול. (סדר היום).

מו. כ"ב בכף החיים (שם ס"ק ג) לאחר שמביא השיטה שסובר שדוקא לצורך גדול מותר, כתב מיהו נראה זה שכבר שמע ויצא ידי חובתו או שדעתו לשמוע בבית הכנסת אחר במקום שמתפלל, מותר לצאת בין גברא לגברא אפילו בלא דוחק, וכן עמא דבר.

מז. שו"ע (סי' רפב סעי' ד).

מח. ט"ז (שם סעי' ד).

מט. כתב הלבוש (סי' רפב סעי' ד) כששתי הפרשיות מחוברות נוהגים ומנדקדים שהרביעי יקרא סוף פרשה ראשונה ותחילת פרשה שניה כדי לחלקם בשווה בין השבעה עולים ע"כ.

וכתב ספר "עיבור שנים" שהרביעי יהיה ממוצע ומחבר שתייהם, וכתב בשם קונטרס אחר שהמנהג שהעולה שלישי מחבר שתייהם ואין הדבר מעכב. ע"כ. וכ"כ הגאון חיד"א (מחזיק ברכה סי' רפב אות ז) שודאי אינו לעיכובא, מיהו חיובא רמיא על הש"ץ לנהוג כמנהג ולא לשנות.

ומפי זקנים וסופרים שמענו שהעולה רביעי סגולה למעוכבי שידוך שימצאו זיוגם בנקל.

לקרות גם כן אסור, וכן משמע דעת הגר"א בביאורו, דמשעה שפתחו הספר תורה כדי לברך אסור לספר.

לז. שו"ע (שם סעי' כ), כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר אפילו בדברי תורה. וכן העיר בעל ערוך השלחן (שם, סעי' ו), ומימינו לא ראינו ולא שמענו שאפילו היותר גדול בתורה ילמוד בשעת קריאת התורה.

וכתב המג"א (שם ס"ק ח), אפילו בדברי תורה, אפילו להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר איסור". ובמשנ"ב (שם ס"ק ה) כתב, ולאפרושי מאיסורא מותר לומר בדרך קצרה, אם אי אפשר להפריש על ידי רמיזה.

ומכאן תוכחה מגולה לאותם אשר במקום לשמוע ולהקשיב לש"צ בקריאת התורה קוראים עלונים וכדו' שאם אסרו ללמוד ולדבר בדברי תורה בשעת הקריאה ק"ו וכ"ש הוא שיהיה אסור מלקרוא שום דבר אחר וה' הטוב יכפר ולא ימנע טוב להולכים בתמים.

לח. שו"ע (שם סעי' ב), אסור לספר אפילו בדברי תורה אפילו בין גברא לגברא.

לט. שו"ע (שם). ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש. וכ"כ הא"ר (ס"ק ד).

מ. שו"ע (שם) ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכתב המשנ"ב (ס"ק יא) כיון שהוא מעין מה שקורא הש"ץ אף על פי שאין קורא ממש בפסוק שהש"ץ קורא (פמ"א).

מא. כ"ב הכה"ח (סי' רפה ס"ק לא) וז"ל: ובספר קיצור של"ה (דף פ"א ע"ב) כתב דהעושים כן לא יפה עושין כי מן הראוי לשמוע מן השליח ציבור והוא ישתוק ומה שאמרו רז"ל שישלים עם הציבור כלומר כל זמן שהסדרה זו היא עם הציבור דהיינו מן המנחה בשבת ואילך עד מנחה של שבת הבאה, וכן כתב בסדור חסד לאברהם למה"ר אברהם טובייאנה דף קי"ו ע"א בדיני קריאת ספר תורה בצבור ומצוה מן המובחר שיהיה ביד כל אחד חומש ויבינו בו כל מה שיוציא מפיו השליח ציבור ואין לעסוק אפילו בדברי תורה באותה שעה ומי שלא קרא שנים מקרא ואחד

- לב.** כתוב בשעה"כ: בפרשת בחוקותי ראיתיו לרבנו האריז"ל שעלה ביום השבת שקרא בפיו ובקול רם הקללות של פרשת בחוקותי כחכמי קהילות ספרד וכו'.
- לג.** גם ראיתי למורי האריז"ל כשהיינו מתפללים בבית מדרשו שעלה ביום שבועות וקרא עשרת הדברות בפיו בקול רם כדרך שנהגים חכמי הקהילות כמנהג ספרד וכו'.
- לד.** אין מפסיקים באמצע עשרת הדברות ושירת הים ולא במ"ב מסעות שבפרשת מסעי, וכן בפרשת התוכחות שבחוקותי ובכי תבוא, ובשמונה פסוקים אחרונים שבתורה וכו'.
- לה.** ישתדל כל אדם לעלות לתורה לפחות פעם אחת בחודש ויעיל מאד לנשמתו ולהשגה בתורה וכו'.
- לו.** מנהג ק"ק חסידים בית א-ל יכב"ץ שהש"ץ עולה תמיד שישי סמוך והוא דוקא מברך ברכות ס"ת תחילה וסוף בכוונה ושאר מכוונים כשיעלו אין מכוונים וכו'. וכן מנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ שעולה ראש ישיבתנו הש"ץ מו"א ועט"ר הרב החסיד רבי שלום שמואלי שליט"א לעליית השישי ומכוין בברכת התורה תחילה וסוף אך שאר המכוונים אין מכוונים בברכת התורה בעלייתם.
- לז.** פשט המנהג לעשות מי שבירך לעולה בסימוני הקריאה בתורה ואין בזה איסור שאילת צרכיו בשבת ויו"ט וכו'.

עיונים והארות

- ג. שעה"כ** (דף עג ע"ג).
- נא. שעה"כ** (שם).
- נד. דב"ש** (ברשימת המנהגים אות ל"ה).
- נה. כתב** מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' יא) בשם תשובת רבנו יעקב בירב ז"ל והשיב על שנשאל אם מותר לעשות בשב"ק מי שבירך לחולה וכיוצא אם אין בו משום המתפלל על החולה יאמר שבת היא מלזעוק וכו'.
- והשיב** דאין איסור בדבר, דדוקא דבר המביא לידי בכי או צער אסור, אבל כשבא לברכו מצד הנדבה שעשה ואומר מי שבירך אין בו חשש ע"כ. והוסיף מרן וכתב הטעם שבנוסח מי שבירך אין תפלה ובקשה, אלא לומר שירצה השם פעלו וצדקתו שעושה, ועוד כיון שהוא נוסח קבוע לכל, והש"צ מוסיף לכל אדם מה שנצרך אם בני זכרים או בת זוג כשרה ורפואה הרשות בידו ע"כ. והביא דבריו הגאון החיד"א בברכ"י (סי' רפד אות יד). והוסיף שם עוד לימוד זכות על מנהג זה.
- ורבנו** הרי"ח ז"ל כתב דיש סגולה לאחר קריאת התורה לברך את העולה, בהיות והאדם נעשה כלי מקבל ברכה וראוי לברכה על ידי צינורות השפע שנפתחו בקריאתו בתורה וראויה הברכה שתשפיע באותה שעה.
- נב. ובתלמוד** ירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) איתא א"ר סימון בשם ריב"ל אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתורת כהנים וקללות שבמשנה תורה" ע"כ. וכן הוא במסכת סופרים (פי"ב ה"ג) ועפ"ז כתב הרב דוד אבודרהם ז"ל (סדר הפרשיות) שנהגו שלא להפסיק בקריאת שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתנו"כ ושבמשנה תורה אלא אחד קורא אותם עכ"ד.
- ובפרשת** התוכחות שבספר ויקרא אין מפסיקים בהם כדאיתא במשנה (מגילה לא). אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם. ובגמרא א"ר חייא בר גמדי א"ר אסי דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו, ור"ל אמר לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות, תנא כשהוא מתחיל, מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים, מסיים בפסוק שלאחריהם. ע"כ. וכ"פ הרי"ף ורא"ש (מגילה שם) והרמב"ם (פי"ג מהלכות תפלה ה"ז).
- נג. כ"ב** הב"ח (ש"ב פר' תולדות אות כ) וז"ל: וישתדל האדם לעלות לס"ת לפחות פעם אחת בחודש. וכ"כ אמת ליעקב ניניו (קריאת ס"ת אות כא). וכ"כ הגאון חיד"א בשו"ת חיים שאל

מאמרי הזוה"ק

עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי

וישלח יעקב מלאכים לפניו. ע"ל מה הטעם ששלח יעקב מלאכים ולא בני אדם, ויש לומר, כי יעקב בקש להפחיד את עשו ביתר שאת, כמו שאמרו חז"ל (מדרש תנחומא ג') כי כששלח יעקב את המלאכים שהיו מתלווים עמו לארץ ישראל אל עשו, נראו כשני ראשי גייסות לפני עשו. פגעה בו כת ראשונה, נפלו עליו והכוהו. אמר להם: הניחוני שאני בן בנו של אברהם! הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח! הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני שאני אחיו של יעקב שבא מפרדן ארם ואני הולך לקראתו! כיון שהזכיר להם יעקב הניחוחו. אמרו לו: אתה הוא אחיו של יעקב אהובנו? הרי אנו מניחין אותך לכבודו ולאהבתו, ואמור לו ששאלנו בשלומו. כשפרשה ממנו כת ראשונה, פגעה בו כת שנייה ועשו בו כמו שעשתה כת ראשונה, וכן השלישית וכן הרביעית ע"כ. ובכך התקיים ביעקב "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגו'".

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מְלָאכִים [א], אָמַר רַבִּי אַבְא וְכִי אֲמַאי אֲתַעַר אִיהוּ לְגַבִּיהּ דְּעֵשָׂו, וְטַב הָוָה לִיָּה לְאַשְׁתּוּקֵי מַנְיָה מדוע נתעורר יעקב לגבי עשו לשלוח לו מלאכים, והרי מוטב היה לו לשתוק ממנו, שהרי בזה הוא מעורר את כעסו ומזכיר לו מה שעשה לו, ועוד, שהיה לו לבטוח בקב"ה. **אַלֵּא אָמַר יַעֲקֹב, יִדְעָנָא דְּעֵשָׂו חַיִּישׁ לִיָּה לִיקְרָא דְּאַבְא, וְלַעֲלָם לָא אַרְגִּיז קַמִּיהּ** ומפרש, אלא אמר יעקב אבינו, יודע אני בעשו שהוא חושש לכבודו של אבא, ולעולם לא הרגיז לפניו, כי עשו הוא כנגד הס"מ היונק מן הגבורה וחולק לו כבוד, ולכן מעולם לא הרגיז לפניו כי רק יפסיד מזה, **וְהָא יִדְעָנָא, הוֹאִיל וְאַבְא קַיִים לָא מְסַתְּפִינָא מַנְיָה** והרי אני יודע, כי הואיל ואבא חי וקיים אין לי מה לפחד ממנו (מעשו), כי הגבורה של יצחק שולטת ומכנעת אותו, **אַבְל הַשְּׁתָא דְּאַבְא קַאִים בְּעֵינָא לְאַתְּפִיִּסָא עַמִּיהּ** אבל עתה שאבא עדיין חי וקיים, אני רוצה להתפייס עמו, כדי שגם לעתיד לאחר אריכות ימים של אבא לא יזיק אותי, **מִיָּד, וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מְלָאכִים לְפָנָיו** כי אסור לסמוך על הנס.

עיונים והארות

איתא שם, ג' מלאכים הלכו עם יעקב לשכם, "שגביא"ל מטטרו"ן להיציא"ל", וזה רמז ויבא יעקב של"ם, ר"ת שלשה מלאכים אלו. ואמרו שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, כי גי' של ג' מלאכים אלו תתל"ו גי' "גוף ממון תורה", בדיוק נפלא.

א. וישלח יעקב מלאכים, פי' רש"י מלאכים ממש. ופי' רבנו שמשון מאוסטרופולי על פי מ"ש בזה"ק מיכאל מלכיאל שננדיא"ל, שלשה אלה עזרו ליעקב מצרת עשו, ומספר שמותם גי' "עזרת", וצריך לכוין באמרו עזרת אבותינו. וז"ש רש"י מלאכים ממ"ש ר"ת מיכאל מלכיאל שננדיא"ל שלחמו לפניו לעזרו. ועוד

רַבִּי שָׁמְעוֹן פָּתַח וְאָמַר, (משלי יב ט) טוֹב נִקְלָה וְעֵבֶד לוֹ מִמֶּתְכַפֵּר וַחֲסֵר לָחֶם, וְכוּ'. דָּבָר אַחֵר טוֹב נִקְלָה (ועבד לו), דָּא יַעֲקֹב דְּמַאֲיָד רֹחִיחָה לְגַנְיָה דְּעֵשׂוֹ

פירוש אחר טוב נקלה ועבד לו, זה יעקב אבינו שהשפיל רוחו לפני עשו ועשה עצמו נקלה ועבד לפניו, ומדוע עשה כן, הרי אין דרך הצדיקים להשפיל עצמם לפני הרשעים, כדי שלא יינקו מן הקדושה, ומסביר. **בְּגִין דְּלִבְתָּר לִיְהוּי עֵבֶד לוֹ וַיִּשְׁלוּט עָלָיו וַיִּתְקַיֵּם בֵּיהּ** כדי שאח"כ יהיה עשו עבד ליעקב וישלוט עליו, ויתקיימו ביעקב הברכות שברכו אביו (בראשית כז יט) **יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֲמִים וְגו'** שכל זה שמר יעקב לעתיד לאחרית הימים, **וְעַדִּין לֹא הָוָה וּמְנִיָּה בְּלָל** ועתה עדיין כלל לא היה זמנו של יעקב אבינו לשלוט. **אַלְא בְּגִין דְּסָלִיק לִיָּהּ יַעֲקֹב לְבָתָר יוֹמִיא** אלא היות שהעלה ושמר יעקב אבינו את הברכות לאחרית הימים, **וְעַל דָּא הָוָה מִיַּד נִקְלָה** ומטעם זה היה יעקב כעת נקלה וכפוף לפני עשו. **וְלִבְתָּר הָהוּא דְּאִיהוּ מִתְכַּפֵּר, יְהֵא עֵבֶד לוֹ** ואח"כ עשו שהוא מחזיק עצמו מכובד ביותר יהיה עבד ליעקב, **הָהוּא דְּאִיהוּ חֲסֵר לָחֶם, יְהֵא עֵבֶדָא לְהָהוּא דִּיְהִיבּוּ לִיָּהּ רוּב דְּגִנְן וְתִירוּשׁ** ואותו עשו שהוא חסר לחם בכל המובנים כי הרי לא נתברך בדגן ותירוש, יהיה עבד באחרית הימים לאותו יעקב שניתנו לו הברכות והתברך ברוב דגן ותירוש.

הָא חַיִּי בַּא וְרֵאחָה, עַל דָּא בְּגִין דִּיְדַע יַעֲקֹב דְּאַצְטְרִיךְ לִיָּהּ לפי שידע יעקב שיצטרך לעשו עתה בגלות כיון שהוא לקח העוה"ז והשעה משחקת לו, **הַשְׁתָּא אַתְּהַפֵּךְ לִיָּהּ נִקְלָה** לכן עתה נתהפך לפניו לנקלה. **וַיּוֹתֵר חֲכָמָה וְעַקִּימוּ עֵבֶד בְּדָא, מְכָל מַה דְּעֵבֶד לְגַנְיָה דְּעֵשׂוֹ** ויותר חכמה וערמה עשה בזה שיקח עשו עתה את השליטה בעוה"ז כח ברכות אביו, מכל מה שעשה עד עתה נגד עשו שלקח הבכורה ואת הברכות. **דְּאִילוּ הָוָה יְדַע עֵשׂוֹ חֲכָמָה דָּא, יִקְטִיל לִיָּהּ לְגַרְמִיָּה וְלֹא יִיְתִי לְדָא** כי אילו היה יודע עשו הרשע ומבין את החכמה הזאת שיעקב נתן לו את ממשלת העוה"ז ולקח לעצמו את ממשלת העוה"ב היה הורג את עצמו כדי שלא יבא לידי זה, כי עיקר החיים והממשלה הם חיי העוה"ב, **אַבְל בְּלֹא עֵבֶד בְּחֲכָמָתָא, וְעַלִּיָּהּ אֲמָרָה חֲנָה** אבל יעקב הכל עשה בחכמה. ועל יעקב אמרה חנה (שמואל א ב י) **יְהוָה יַחַתּוּ מְרִיבָיו וְגו' וַיִּתֵּן עֵז לְמַלְכוֹ וְגו'** הקב"ה ישבור ויכניע את מריביו-שהוא עשו, ובאחרית הימים יתן עוז וכח למלך משיח צדקנו.

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לְאֵמֶר, כַּה תֹאמְרוּן לְאֲדָנִי לְעֵשׂוֹ, כַּה אָמַר עֵבֶדְךָ יַעֲקֹב, עִם לְבָן נִרְתִּי וְאַחֵר עַד עֵתָה. מִיַּד פָּתַח יַעֲקֹב לְאַתְהַפְכָּא לִיָּהּ לְעֵבֶדָא [ב], מִיַּד הִתְחִיל

עיונים והארות

ב. והכוונה, במה שהשפיל יעקב עצמו לפני עשו, כי בכח אותה הכנעה בירר יעקב הטוב שבעשו ולקחו לעצמו, וקצת רע שהיה ביעקב לקחו עשו לעצמו וזו החכמה שעשה יעקב לעשו בזה. ואילו ידע עשו זה המעשה שעשה לו נוח היה לו להרוג את עצמו. ובספר אור ישראל כתב סוד הענין, כי עשו הוא נחש דאית ליה ז' רישין, וע"י כל השתחוויה של יעקב נפסק לו ראש אחד. ולכן השתחוה יעקב ז' פעמים. וזוהי החכמה שעשה יעקב לעשו שפסק את ראשו וחיותו.

יעקב לבנות עצמו לפני עשו, ולהתחפר לו כאילו היה לו לעבד **בְּגֵיז דְּלֹא יִסְתַּבֵּל עֲשׂוּ בְּאֵנוּן בְּרִכְאֵן דְּבְרִכְיָה אָבוּי**, בשביל שלא יסתכל עשו באותן הברכות שברכו אביו, ויחשוב שלא יתקיימו כיון שרואה שיעקב מתנהג כמו עבד שלו **דְּהָא יַעֲקֹב סְלִיק לֹון לְבִתָּר בְּדִקְאָמְרָן** שהרי יעקב סילק והניח אותם לאחרית הימים כמו שאמרנו.

אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, מַאי חָמָא יַעֲקֹב דְּשָׁדֵר לִיהּ לְעֲשׂוּ וְאָמַר עִם לָבָן גְּרָתִי מה ראה יעקב ששלח לו לעשו ואמר לו עם לבן גרתי, **וְכִי מַה עָבִיד בְּשְׁלִיחוּתֵיהּ דְּעֲשׂוּ מְלָה דָּא**. וכי מה עשה בשליחות זו לעשו לאמר לו (דְּאָמַר) דבר זה עם לבן גרתי, אם רוצה רק לפייס את עשו **אַלְא, לָבָן הָאֲרַמִּי קָלִיָּה אֲוִיל בְּעֵלְמָא, דְּלֹא הָוָה פֵּר נֶשׁ דְּיִשְׁתַּוִּיב מִנִּיהּ**, אלא לבן הארמי קולו ושמעו היה הולך בכל העולם, והיה מפורסם מאוד שלא היה בן אדם בכל העולם שיכול להנצל ממנו, מכיון **דְּהוּא הָוָה תָּרַשׁ בְּחַרְשֵׁין וְרַב בְּקוֹסְמִין**, שהוא היה המכשף הגדול ביותר שבמכשפים, וראש וגדול מאוד שבקוסמים **וְאָבוּי דְּבַעוֹר הָוָה, וּבַעוֹר אָבוּי דְּבַלְעָם**, ואביו של בעור היה ובעור היה אביו של בלעם הרשע **דְּבִתִּיב (יהושע יג כב) בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר חֲקוֹסִם, וְלָבָן חָכֵם בְּחַרְשֵׁין וְקוֹסְמִין יִתִּיר מִבְּלָהוּ**, ולבן היה חכם בכשפים ובקוסמים יותר מכולם **וְעַם כָּל דָּא לָא יָכִיל בְּיַעֲקֹב, וּבְעָא לְאוּבְדָא לְיַעֲקֹב בְּכַמָּה וַיִּנִּין** ועם כל זה לא היה יכול לעשות שום רע ליעקב, אע"פ שרצה לאבד את יעקב בכמה מיני אופנים וכשפים **הָדָא הוּא דְּבִתִּיב, (דברים כו ה) אֲרַמִּי אֵבֶד אָבוּי**. כי היה כוחו גדול מאוד בפיו להרוג את מי שהוא רוצה, וכל זה רצה יעקב להשמיע לעשו ע"י המלאכים, שהיה לו כח לגור עם לבן שנים רבות ויצא ממנו בשלום.

אָמַר רַבִּי אַבָּא, בּוּלִי עֲלָמָא הוּוּ יְדַעִי, דְּלָבָן הָוָה רַב חַכְמִין וְחַרְשֵׁין וְקוֹסְמִין מוסיף רבי אבא ואומר, כל העולם היו יודעים שלבן היה גדול שבחכמים ובמכשפים ובקוסמים, **וּמַאֲן דְּבַעִי לְאוּבְדָא בְּחַרְשֵׁין, לָא אֲשַׁתַּוִּיב מִנִּיהּ** ומי שרצה לבן לאבד בכשפיו, לא היה יכול להנצל ממנו, **וְכָל מַה דְּיַדַּע בְּלַעַם, מִנִּיהּ הָוָה וְכַל מַה שִׁדַּע בְּלַעַם מִמֶּנּוּ הִיָּה**. ו**בִּתִּיב בִּיהּ בְּבַלְעָם** וכתוב בו בבלעם כאשר שלח לו בלק (במדבר כב ו) **כִּי יִדְעֵתִי אֵת אֲשֶׁר תִּבְרָךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר** וכ"ש שהסבא לבן ידע לקלל. **וְבוּלִי עֲלָמָא הוּוּ מִסְתַּפִּי מְלָבָן וּמַחַרְשֵׁין** וכל העולם היו פוחדים מלבן ומכשפיו, **וּמְלָה קְדַמָּאָה דְּשָׁדֵר יַעֲקֹב לְעֲשׂוּ אָמַר עִם לָבָן גְּרָתִי** ודבר ראשון ששלח יעקב לעשו, אמר עם לבן גרתי ובכל זאת לא יכל להזיק לי כלל.

וְאִי תִימָא דְּוַעִיר הָוָה-יִרַח אוּ שְׂתָא ואם תאמר שזמן מועט היה-חודש או שנה, ולבן לא הצליח להזיק לו. **לֹא הָבִי לֹא כך היה, אֲלֵא וְאַחַר עַד עֵתָהּ, עֲשָׂרִין שָׁנִין אֲתַאחֲרִית עִמִּיהּ** עשרים שנה נתאחרתי עמו, כמ"ש "זה לי עשרים שנה בביתך". **וְאִי תִימָא דְּלֹא סְלִיק בְּיַדִּי כְּלוּם** ואם תאמר שלא עלה בידי כלום ולא הצלחתי בעושר גדול וכוחות רוחניים גדולים, דע לך, **וַיְהִי לִי שׂוֹר וְחִמּוֹר,**

אֲנֹנִי תִרְיִן גְּזֵרֵי דִינִין [ג] כלומר שני כוחות הדין, שהם הזכר והנקבה של הקליפות, שהייתי שולט עליהם והיו כפויים תחת ידי שלא יתחברו יחד להזיק, אלא רק בשביל להרע לרשעים, **דְּבַד מִתְחַבְּרִין תִּירוּוִייהוּ פִּתְחָא,** **לָא מִתְחַבְּרִין אֵלָא לְאַבְאָשָׁא עֲלָמָא** שכאשר מתחברים שניהם כאחד לא מתחברים אלא להרע ולהזיק לעולם. **וּבְגִין כֹּךְ כְּתִיב** ומשום כך כתוב (דברים כב), **לֹא תִחְרַשׁ בְּשׂוֹר וּבְחִמּוֹר יַחְדָּו** היות ומי שעושה כן גורם ששתי הקליפות הגדולות הללו יתחברו ויזיקו לבני העולם, ואמר לו יעקב דע לך שקליפות אלו משועבדות תחת ידי ואני עושה בהן כרצוני.

צֵאן וְעַבְד וְשִׁפְחָה, אֵלִין אֲנֹנִי כְּתָרֵי תִתָּאֵי דְקָטְל קוּדְשָׁא פְּרִיךְ הוּא בְּמַצְרִים פי' אלה הם הכתרים וספירות תחתונות של הס"א, שהרג הקדוש ברוך הוא במצרים כמ"ש (שמות יב) **בְּכֹר בְּהֶמְתָּה** (שמות יב) ואח"כ **בְּכֹר הַשֶּׁבִי** (שמות יא) ואח"כ **בְּכֹר הַשִּׁפְחָה, הָדָא הוּא דְכְּתִיב** זהו מה שכתוב **צֵאן וְעַבְד וְשִׁפְחָה.** ויעקב אומר לעשו שאלה כוחות הקליפה, זו למטה מזו, וכולם נמסרים בידי והוא שולט בהם **מִיַּד מְסֻתְפֵי הָוָה עֲשׂו וְנִפְק לְקַדְמוּתִיהָ, וְדַחִילוּ תָּוָה לִיָּה מִיַּעֲקֹב בְּמָה דְהָוָה לִיָּה** לִיַּעֲקֹב מִעֲשׂו מִיַּד הִיָּה עֲשׂו מִתְפַּחַד מִיַּעֲקֹב, ויצא לקראתו לרצות אותו, ופחד גדול היה לו לעשו כמו שיעקב היה מתירא מעשו.

לְבַר נָשׁ דְּהָוָה אָזִיל בְּאַרְחָא משל לבן אדם הוא יעקב, שהיה הולך בדרך כמ"ש ויעקב הלך לדרכו **עַד דְּהָוָה אָזִיל שָׁמַע עַל חַד לְסֻטִים דְּהָוָה כְּמִן בְּאַרְחָא** עד שהיה הולך, שמע על שודד אחד שהיה אורב בדרך, דהיינו עשו, **פְּגַע בֵּיהּ בַּר נָשׁ אַחְרָא** פגש בו ביעקב בן אדם אחר והוא שרו של עשו. **אָמַר לִיָּה מִמָּאן אַנְתָּ** שאל לו יעקב משל מי אתה, **אָמַר לִיָּה, מְפֻלְזֵי לְגִיוִן אָנָא,** אמר לו אני איש מאנשי אותו לגיון שקוראים לו עשו, כלומר שרו של עשו, **אָמַר לִיָּה סֻטֵי לָךְ מְנַפְאֵי דְכָל מָאן דְּקָרִיב בְּהָדָאֵי** אמר לו יעקב לשרו של עשו, נטה לך מיד ולך מאצלי, כי כל מי שמתקרב אצלי **חַד חֲוִיָּא אָנָא מִיָּתִי וְקָטִיל לִיָּה** נחש אחד אני מביא והורג אותו. ור"ל ב' הקליפות הנקראות שור וחמור שאני שולט

עיונים והארות

ג. **וענין זה** היה אפשר לפרש שור וחמור דקדושה, דהיינו שור יוסף וחמור יששכר, כדכתיב בכור שורו וכתוב חמור גרם. ובחוק (כשהם קליפות) הם פועלים בתרי גזרי דינין, דכד מתחברין וכו'. אמנם יעקב כל דבריו בקדש שכוחם יפה מן החיצוניים. ואתיא האי כהאיך דקאמר בשני שעירים שהם שמעון ולוי בפרשת אחרי מות וכבר פרשתי שם הענין. אבל קשה, אמרו צאן ועבד ושפחה אלין כתרין תתאין שממש שבח (יעקב) עצמו בחיצוניים. ואפשר לפרש כי מה שאמר ענין זה, להורות שאלו הם משועבדים תחת ידו ומכניעם, שהרי האחוז בשכינה-אחוז בכל מה שתחת ממשלתה, ועם היות שהוא עשה הבדלה בהם כדפי בפרשת ויצא, עכ"ז צד הקדושה כובשם ומשדדם, ועשו יחשוב שאומר שהוא משתמש בהם. ועכ"ז דחיקא להו לקמן לר' יוסי ולר' יצחק שיאמרו דברים שיהיה משמעותם שהיה לו חלק בחוק (עם החיצוניים) כלל. ור' יהודה לא דחיק ליה האי. ור' אבא מתרין לטעמיה לקמן דלפי הנראה שכל אלו דברי ר' יהודה כדאמרי ר' יוסי ור' יצחק לקמן. ור' אבא הפסיקו בענין לבן לבד, שאם הם

דברי ר' אבא אמאי קאמרי אע"ג דא"ר יהודה, ולא אמרי אע"ג דא"ר אבא. אלא ודאי העיקר הם דברי ר' יהודה. והוסיף ר' אבא על דברי ר' יהודה דאילו ר' יהודה אמר קליה אזיל בעלמא, ור' אבא הוסיף כולי עלמא ידעין דלבן, לא קול בעלמא אלא ידיעה גמורה, ולא הביא ראיה מבלעם הקוסם אלא מאשר תברך ואשר תאור וכו', ועיקר פרשה דברי ר' יהודה, עכ"ל הרמ"ק.

וז"ל בזוהר חי: מבואר בלק"ת שור מועד-סמאל, והוא נכנע ע"י יצחק-אבגית"ץ דקדושה, הנותן והמנותן כל הקליפות בכוחו הרב, כלול באברהם חסד שבגבורה, ונוקבא לילית. חמור נכנע ע"י אברהם ויחבוש את החמור. והן תרין גזרי דינין בישין, והיחוד בקליפה הוא לאבאשא עלמא, כי יתפרדו פועלי און. כתיב: לפיו ס'ביב מ'עשה אורג, לסתום פיו, מעשה הצדיקים סותמים פיו כפ"י ר"ת יתפרדו כל פע'לי, ביניהם. כי באמת כל פעל ה', תחרא יהיה לו לא יקרע, בודאי לקרעים יבולו ויחרגו ממסגרותיהם.

עליהם שהם כוחות הדין ז"ן דקלי, וכשאני רוצה אני משתמש בהם להרוג. והכוונה היא שיעקב לא מפחד לא ממנו ולא מעשו. **אזל תהוא בר נש לתהוא לגיון** הלך זה האדם שהוא שרו של עשו לאותו הלגיון, פי' שחזר אל עשו, **אמר ליה חד בר נש אתי, וכל מאן די קריב בהדיה נשביה חד חויה תהוא מייתי** (דף קסז ע"א) ומיית אמר לו, בן אדם אחד בא שהוא יעקב, ומי אשר מתקרב אצלו, נושך אותו נחש אחד שהוא מביא, שהיינו קליפת שור וחמור, ומת. **שמע תהוא לגיון ודחיל שמע אותו לגיון שהוא עשו ופחד, אמר יאות דאזיל לקבליה ואתפיים בהדיה** אמר עשו, ראוי וטוב שאלך לקראתו להתפייס עמו.

עד דחמא ליה תהוא בר נש אמנם, מכיון שראה אותו אדם-יעקב אבינו לעשו, פחד, **אמר, ווי דהשתא יקבליניה תהוא לגיון** אמר, אוי שעתה יהרגני אותו לגיון. **שארי סגיד וכרע לקבליה** התחיל להשתחוות ולכרוע כנגדו. **אמר תהוא לגיון, אלמלא הוה ליה בידיה חויה לקבליה, לא סגיד כולי האי לקבלי** אמר אותו לגיון-עשו בלבד, אם היה לו בידו נחש להרוג בני אדם, לא היה משתחוה כל כך כנגדי. **שארי לגיונאה לאתנאה** התחיל אותו לגיון להתגאות על יעקב, **אמר בגאותו, הזאיל וכל בך פרע לקבלי** כנגדי, ונתן לי כבוד גדול **לא אקבליניה** לא אהרגנו.

בך אמר יעקב, עם לכן נרתתי ואחר עד עתה, עשרין שנין אתאחרית עמיה עשרים שנים התאחרתי ושהיתי עמו. **ואנא מייתי חויה, לקבליה בני נשא** ואני מביא נחש, שהוא קליפת שור וחמור להרוג בני אדם. **שמע עשו, אמר, ווי מאן יקום קמיה** אוי מי יקום ויעמוד לפניו. **דהשתא יקבליניה יעקב בפמיה** שעתה יהרגני יעקב בפיו ע"י קליפת שור וחמור, **שארי נפיק לקדמותיה לאתפייסא עמיה** התחיל לצאת לקדם פני יעקב, כדי להתפייס עמו, ויעקב חשב שעשו יפחד ולא יבוא כלל.

ביון דחמא ליה כיון שראה אותו יעקב, חשב שטעות בידו שעשו מפחד ממנו **מה פתיב ויירא יעקב מאד ויצר לו** שמא בא עשו להרגו, **ביון דקריב בהדיה שארי פרע וסגיד לקבליה** כיון שהתקרב עשו אצלו, התחיל כורע ומשתחוה כנגדו. **הדא הוא דכתיב** זה הוא שכתוב, **וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו**. **אמר עשו אלמלא כל בך הוה עמיה, לא סגיד לקבלי, שארי לאתנאה** אמר עשו אם באמת כל כך היה עמו הכח של הנחש והקליפות, לא היה משתחוה כנגדי, ולכן התחיל להתגאות על יעקב.

מאמרי הפרשה

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוֹם" (לב, ד)

לבן שלח אל עשו הודעה עם בנו, יעקב לקח כל ממוני, הרי הוא נתון לך במתנה

דרשו רבותינו (עי' בס' כתב והקבלה ריש וישלח ובסדר הדורות ב' אלפים ר"ה) כשחזר לבן הארמי אל ביתו, תכף שלח את בעור בנו אל עשו, ארצה שעיר שדה אדום, לאמר לו, לקח יעקב את כל אשר לי, צאן ובקר וגמלים ועבדים ושפחות וכסף וזהב לרוב מאד והלך לו. ועתה קום מהר לך לקראתו וקח לך את כל אשר לו, כי לי הוא ומאתי גזלו, אם יש את נפשך, לך אליו ועשית לו כאשר תאוה נפשך. וישמע עשו את הדברים האלה, ויזכור את אשר עשה לו יעקב, על הבכורה ועל הברכה אשר לקח ממנו, ויחר לו מאד, ויחם לבו ויקח עמו ארבע מאות איש גבורים, וילך לקראת יעקב בבואו מפדן ארם להכותו אם על בנים.

בנו בעור בשוכו בא אל רבקה וסיפר לה שעשו רודף אחרי יעקב להורגו

אלא שתוך כדי כך, בעור בנו בשוכו מהר שעיר מאצל עשו, הלך אל רבקה אם יעקב, והגיד לה לאמר, עשו בנך כבר יצא לקראת יעקב כדי להרגו ועמו ארבע מאות איש. [כנראה עשה כן כדי לצערה]. ויצר לרבקה מאד ותמהר ותשלח שבעים ושנים איש מעבדי יצחק אל יעקב לעזור לו בעת צרה. וילכו אל יעקב ויגידו לו לאמר, הנה רבקה אמך שלחה אותנו אליך להגיד לך כי עשו אחיך בא עם ארבע מאות איש לקראתך, בני יקירי אתה תדבר עמו דברים רכים ותן לו מתנה הגונה, כדי שישוכו מחרון אפו וירצך וישא פניך. בני בני יעקב, למה אשכל שניכם יום אחד כקין והבל, בני יקירי תשפיל עצמך מפניו. ויהי כשמעו את הדברים האלה, וישא יעקב קולו ויבך בכי גדול ואמר כן אעשה. ויהי כבא יעקב אצל נחל יבק וירא את מלאכי ה' הולכים לקראתו, ומהם שלח לעשו אחיו ויצוום לקרא לו אדון, כי מלך הר שעיר הוא וגדול ממני, וגם תגידו לו כי אני עבדתי בצאן לבן כפועל פשוט, ואתה אחי הנה גדול ומלך אתה, ובך נתקיימו הברכות ולא בי ואני כמו עבד לך. אבל עשו אמר להם, אקח ממנו נקמה על מה שעשה לי וללבן אחי אמי. חזרו המלאכים אל יעקב ואמרו לו, כך דיבר עשו, כי לשפוך דם נקיים הוא בא. ויצר ליעקב ויתפלל אל ה' ויאמר הצילני נא. וישמע ה' את תפילתו וישלח עוד גדוד של מלאכים רוכבי סוסים לובשי בגדי ברזל אנשי חיל וסוסי אש ומרכבי אש, ויחרד עשו וישאלם לאמר למי אתם, ויענו לו ליעקב אנו. אז אחזתו רעת מות וירא מאד ויפול מעל סוסו וחשב בלבו ואמר חלילה לי מדבר עם יעקב אחי ברע, כי לא ינקה כל הנוגע בו. נוסף על כך ראה עדרים באים כל עדר לבדו, וישאל למי אלה, ויענהו, לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, אז אמר איזו מנחה גדולה שלח לי יעקב. ולכן נכנע לבו לשלום ולא למלחמה ותעבור המנחה על פניו ורווח לבו.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוֹם" (לב, ד)

יעקב אבינו שולח שני מחנות מלאכי מרום לעשו, של ארץ ישראל ושל חו"ל

אמרו במדרש תנחומא (וישלח סימן ג'), וזה לשונו: מהיכן היו המלאכים הללו, ראה מה כתיב למעלה (בראשית לב, ג) ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחנים, מהו "מחנים"? שני מחנות, שבשעה שהלך יעקב לארם נהרים היו מלאכי ארץ ישראל משמרין אותו ומלוין אותו, כיון שהגיעו לחוץ לארץ הסתלקו וירדו אחרים ונתללו לו. כיון שחזר מלבן היו אותם מלאכים שנמסרו לו מלוין אותו עד ארץ ישראל. כשהרגישו מלאכי ארץ ישראל שיעקב בא, יצאו לקראתו להתלוות לו, שנאמר (לעיל לב, ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים, התחילו שני מחנות עומדין אצל יעקב, שנאמר "מחנים" והיה כל המחנה ששים רבוא מלאכים, וביחד מאה עשרים רבוא מלאכים (בראשית רבה פרשת ויצא סוף פרשה ע"ד). מה עשה, שלח מהם בשליחותו. מיד הלכו וקדמו לעשו, ועשו עצמן כשני ראשי גייסות. פגעה בו כת ראשונה שהיו בה ד' כתות, נפלו עליו הכוהו ושברוהו. אמר להם הניחוני, שאני בן בנו של אברהם. הוסיפו להכותו. אמר להם הניחוני, שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח. הוסיפו להכותו. אמר להם הניחוני, שאני אחיו של יעקב שבא מפדן ארם. התחיל מבקש מהם ולומר להם, יעקב אחי בא לכלל עשרים שנה שלא ראיתיו ואני מבקש לראותו. כיון שהזכיר להם יעקב, הניחוהו. אמרו לו, אתה הוא אחיו של יעקב אהובנו, הרי אנו מניחין אותך לכבודו

ולאהבתו. שאל לנו בשלומנו. כשפירשה ממנו כת ראשונה, פגעה בו הכת השנייה ועשו בו כמו שעשתה הכת הראשונה וכן השלישית וכן הרביעית, עד כאן לשון המדרש.

ודברים אלו נרמזים בתיבת (בראשית לב, ג) "מחנים" שנמצאת בסיום הפרשה שעברה, שכן "מחנים" ראשי תיבות מאותו חיל נטל יעקב מלאכים.

גם מה שנאמר (לב, ג) ויאמר יעקב כאשר "ראם", הוא ר"ת רפאל אוריאל מיכאל, אלו שמות המלאכים שראה יעקב. **"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדָוָה"** (לב, ד)

"לפניו" לראות את דמות "פניו" שחוקה בכסא הכבוד האם היא מאירה

רש"י (כאן) מפרש את המילה "מלאכים", שהם "מלאכים ממש", ומקורו טהור ממדרש בראשית רבה (פרשה ע"ה סי' ד), דהיינו כוונת התורה שיעקב שלח לעשו מלאכים ממרום, ואל תפרש מלאכים, שליחים, כפי שהתורה משתמשת במילה מלאך גם לומר שליח.

והנה לכאורה בפסוק זה יש שתי תמיהות, אחת מנין למדרש שהכוונה למלאכים ממש ולא לשליחים כפי הפירוש הפשוט בכל התורה. ועוד מהו אומרו לפניו מספיק לומר וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו.

וראיתי בספר ילקוט חמישאי (כרף, ריש וישלח) שהביא בשם ספר מאור ישראל חידוש נפלא מהמקובל האלהי ר' ישראל אבוהצירא זיע"א, שהנה יעקב אבינו הכין עצמו גם למלחמה, אם חס ושלוש עשו ילחם עמו, וחשש יעקב שמא יגרום החטא, כפי שאמרו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ב') ש"ורא יעקב", שמא יגרום החטא. והנה ידוע (בראשית רבה פרשה ב' סי' ב') שדמות דיוקנו של יעקב אבינו חוקה בכסא הכבוד, ואמרו חז"ל, בזמן שישאל עושים רצונו של מקום, דמותו של יעקב, מאירה. ואם חס ושלוש, אין ישראל עושים רצונו של מקום, דמות דיוקנו של יעקב אינה מאירה.

ולפ"ז אתי שפיר. דהנה רצה יעקב לדעת האם באמת עושה הוא רצונו של מקום, ללא כל חשש של חטא או שמא לא, ולכן שלח מלאכים לכסא הכבוד לבדוק האם דמות דיוקנו זוהרת או לא, וזהו שאומר הפסוק, וישלח יעקב מלאכים "ל-פְּנֵיו", היינו לראות את פניו שלמעלה. ובה מובן מדוע פירש רש"י מלאכים "ממש", ולא כפשוטו, כי כאמור שלח מלאכים להביט בכסא הכבוד, וזאת יוכלו עשות רק מלאכים ממש.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדָוָה" (לב, ד)

מלאכים "ממש" ר"ת מ'מ'צוות ש'עשה, ש'ע"י המצוות שעשה נבראו מלאכים ואותם שלח

עוד יש לפרש ולומר מהו ממש דהנה הקשו המפרשים (הרה"צ רבי מסעוד אדרעי בס' שפת אמת) מהיכן היו ליעקב אבינו מלאכים להשתמש בהם לצרכו? ותירצו, דידוע שכל אחד ואחד שעושה מצוות ומעשים טובים בורא לו מלאכים וסנגורים כמאמר חז"ל באבות (פ"ד מי"א) העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד, וא"כ יעקב אבינו היה משופע מהמלאכים מהמצוות שעשה וזה שאומר מלאכים - "ממש" ראשי תיבות **ממצוות שעשה**, שעל ידי המצוות שעשה, נבראו מלאכים, ואותם שלח לעשו (הובא דבריו בספר חכמי וגאוני מרוקו ריש פרשת וישלח).

"ממש" ר"ת מ'מ'כאל מ'לכיאל ש'ננדיאל אותם שלח יעקב

עוד יש לפרש מהו מלאכים ממש, שבספר וזרע יצחק (טי"ב, ריש וישלח) כתב בשם המקובל הרש"ם, שאלו הם שמות המלאכים ששלח יעקב לעשו, מיכאל מלכיאל שננדיאל. ושמות נרמזים בתיבת "ממש" שהיא ראשי תיבות שמות המלאכים הנוכרים. גם נרמז הדבר בברכות קריאת שמע של שחרית, שאומרים "עזרת אבותינו", והכוונה שהמלאכים עזרו ליעקב במלחמה עם עשו. וכשתחשב תמצא ש"עזרת" עולה בגימטריא, מיכאל מלכיאל שננדיאל, ונפלא.

לקח מלאכים כמנין "ממש"

ובס' תורת משה נתן (יונגריו, כאן, נדפס תרפ"ג) מבאר, שיעקב בא עם שלש מאות ושמונים מלאכים, כמנין "ממש". ומדוע דוקא מספר זה? אלא מכיון שעשו בא ליעקב עם ארבע מאות כוחות טומאה, בשביל לגבור עליו, היה צריך יעקב אבינו ארבע מאות ואחד מכוחות הקדושה. והנה יעקב עם ד' נשיו עולים חמישה. ועוד אחד עשר ילדיו, עולה ששה עשר. ועוד היו עמדו חמשה רועים, כנאמר (להלן לב, יז) ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו, והלא היו שם חמשה עדרים (לב, טו-טז) של עזים, רחלים, גמלים, פרות אתונות, הרי שהיו לו חמשה רועים, רועה לכל עדר, ויחד עולים עשרים ואחד. ועוד שלוש מאות ושמונים מלאכים כמנין "ממש", יחד עולים ארבע מאות ואחד, ועל ידי כך התגבר יעקב על עשו.

יעקב שלח מלאכים "לפניו" שיחצצו בינו לבין עשו

עוד י"ל מהו אומר "לפניו", שיעקב חשש שמא יצטרך להשתחוות לפני עשו, ולא רצה לעשות זאת, לכן שלח מלאכים שיעמדו בינו לבין עשו, כדי שישתחוה רק למלאכים, ולא לעשו, וזה שאומר "לפניו", שיעמדו לפני יעקב ויחצצו בינו לעשו. ואם תשאלנו והלא גם למלאך אסור להשתחוות כי להשתחוות למלאך לרוב הראשונים היא ע"ז גמורה, ולאדם מותר להשתחוות. וגם בזוהר פירשו שהשתחוה לגבי שכינה. יש ליישב ע"פ דברי הרקאנטי (פרשת יתרו) שתמה על יהושע בן נון איך השתחוה למלאך שנאמר (יהושע ה, יד) ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו, וכן אברהם אבינו ע"ה שנאמר (בראשית יח, ב) וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ותירץ כי בלובשם צורת אדם מותר להשתחוות להם כמו שמותר להשתחוות לאדם, מה שאין כן בפושטן המלבוש, והבן זה. עכ"ד. וה"נ צ"ל כאן שמכיון שהמלאכים היו נראים כבני אדם שהרי הם העבירו לו את המנחה לכן היה מותר להשתחוות אליהם, והעדיף יעקב להשתחוות להם ולא לעשו.

ודע שבקונטרס הראיות לרי"א² (סנהדרין ס"ה ע"א) כתב שלכתחלה ודאי אין להשתחוות ולעבוד המלאכים, שנראה כעובד ע"ז, אך אם נראה לו המלאך בשליחות הבורא ראוי להשתחוות לו כמו שהשתחוה יהושע למלאך שנראה אליו ואמר לו אני שר צבא ה', ע"כ. אלא שאין זה שייך כאן. ועי' עוד לקמן על הפסוק "והוא עובר לפניו" (ני"א).

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׁעֵיר שְׂדֵה אֲדָוָם" (לב, ד)

הפרשה נדרשת על ראש השנה ויום הכיפורים

הרב דברי יואל (מסאטמר, וישלח אות ח') הביא את דברי הזוהר הקדוש פרשת אמור (דף צ"ט סוע"ב והלאה ברעיא מהימנא), בחודש השביעי באחד לחודש וגו', ביומא דראש השנה נפיק יצחק וקרא לעשו ואמר לו צודה לי צידה ועשה לי מטעמים וכו', ויעקב אזל באינון יומין דבין ראש השנה ליום הכפורים וישב בתשובה ושם עצמו בתענית, עד שבא יום הכיפורים ועשו בא וארבע מאות איש עמו, כל המקטרגין זומנו לקטרג עליהם. מיד וירא יעקב מאוד וייצר לו וכו', עד שנטל עצה ואמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. ויקח מן הבא בידו מנחה... עזים מאתים ותישים עשרים וגו', והמקטרג הוא הלך במנחה הזו ופרש מהם, ומה כתוב אחר כך ויעקב נסע סוכותה, כיון שישבו בסוכות הקדוש ברוך הוא שמח בבניו. עד כאן לשון הזוהר בקיצור. הנה שדרשו רבותינו את כל הפרשה על ראש השנה ויום הכיפורים, והמנחה לעשו על השעיר המשתלח. אמנם כמובן גם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ויתפרשו הפסוקים הללו לפי פשוטו של מקרא.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׁעֵיר שְׂדֵה אֲדָוָם" (לב, ד)

מפרשה זו נלמד כיצד לנהוג עם בני עשו

כתב הרמב"ן (בראשית לב, ד - ריש וישלח) דיש בשליחות זו ששלח יעקב רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו. וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק, שנזמין עצמנו בהנהגתנו מול בני עשו המרעים לנו לשלשה דברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה, בדרך מלחמה לברוח ולהנצל. עד כאן. הנה שיש כאן לימוד דעת לדורות הבאים, להתנהג בהכנעה נגד עשו ובניו, ולא לבקש שררה ושלטונות.

וכמו שמצינו דבר זה במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ח סי' ט"ו), שרבנו הקדוש נהג לקרות פרשת "וישלח" קודם שהלך אל הקיסר. ופירש הרמב"ן (בראשית לג, טו) שהיתה קבלה בידם שזו "פרשת גלות", ועל ידי הקריאה בפרשה זו, ילמד האדם עצה איך להתנהג כשהוא יושב בחברת עכו"ם, כשישים אל ליבו את הנהגת יעקב עם עשו. ולכן גם כשחזר רבנו הקדוש לביתו, סירב להתלוות בדרך עם עבדיו הרומאים של הקיסר, שכן מצינו ביעקב אבינו שסירב להתלוות עם עשו.

ומספר המדרש, שפעם אחת אירע שרבנו הקדוש לא קרא פרשת וישלח לפני שהלך לקיסר, והסכים להתלוות לביתו עם עבדי הקיסר, ולא הגיע לעכו, עד שהוצרך למכור את סוסו ומעילו לעבדי הקיסר כדי לשחדן. וכן איתא במדרש לקח טוב (ריש פרשת וישלח) אמר רבי יהונתן כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסיהם, יניח פרשה זו לפניו, וילמוד הימנה טכסיס פיוסים וריצוים.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו" (לב, ד)

עשו זורעו עמלק בכל הדורות עומדים עלינו לבלותינו

בפרשתנו מסופר שעשו מתאמץ להרוג את יעקב, ולכך מגיע עם ארבע מאות איש להפיק את זממו חס ושלום, אבל הקב"ה הסיט אותו והפך את ליבו. ועוד, שכבר קודם לכן כשהגיע יעקב אל מעבר יבוק, כבר ניסה שרו של עשו לעכבו מלהכנס לארץ ישראל, וכמו שנאמר (בראשית לב, כה) ויוותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. ופירשו חז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ז סי' ג', ותנחומא סי' ח'), ויאבק איש עמו זהו שרו של עשו.

דבר זה שעשו זורעו ניסו למנוע לישראל נשנה וחזר על עצמו בהיסטוריה של עם ישראל בכמה מקומות ואלו הן: שכשהביאו את ארונו של יעקב ממצרים לקוברו במערת המכפלה, עשו לא נתן להם לקוברו שם, וכמובא במדרש (ילקוט שמעוני מ"ח, נ') שכיוון שהגיע למערת המכפלה אתא עשו וקא מעכב.

וכן בצאת ישראל ממצרים בדרכם לארץ ישראל, מגיע עמלק מזרעו של עשו ונלחם בהם, כדי שלא יכנסו לארץ ישראל, כמו שנאמר (שמות יז, ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים.

וכן כשעם ישראל עמדו לסיים את הגלות הראשונה, בעודם עולים אל ארץ ישראל לבנין בית המקדש השני, קם עליהם המן מזרעו של עשו ורצה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, כמו שנאמר (אסתר ג, יג) ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד.

וכן הגרמנים ימח שמם, שהם מזרעו של עשו [כפי שנוכיח בהמשך] רצו להשמיד את היהודים. ולא להשאיר מהם שום זכר רחמנא ליצלן.

והביאור לכך הוא כפי שהגמרא (מגילה ו: אומרת, א"ר יצחק מאי דכתיב (תהלים קמ, ט) אל תתן ד' מאווי רשע, זממו אל תפק ירומו סלה. אמר יעקב לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אל תתן לעשו הרשע תאוות לבו, זממו אל תפק, זו "גרממא" של אדום, שאלמלי הן יוצאין, מחריבין כל העולם כולו. עד כאן. ופירש רש"י (שם) גרממא, שם מלכות והיא אדום. עיין שם. ובהגהות הרב יעב"ץ (בגליון הגמרא) כתב, כמדומה רצונו לומר גרמניה, היא אשכנז שלנו. גם בהגהות הגר"א (על הדף) מגיה במקום גרממא גרמניה.

ובספר טיב השבוע (אביטן, מאמר תצוה עמ' 209) מביא בשם הגר"א בשם הילקוט (נח, ט) שהאומה הגרמנית הם מזרע עמלק. וכך מובא בספר איש על החומה (עמ' ק"ח), על הגר"ח זוננפלד, שבעת ביקור הקיסר הגרמני, יצאו כל העיר לקבל את פניו, חלקם מסקרנות וחלקם כדי לברך "שחלק מכבודו לבשר ודם", אולם הגר"ח לא יצא לראותו, כי אמר שמקובלני מהמהרי"ל דיסקין, שמסורת בידו מהגר"א שהגרמנים הם מזרע עמלק. ואיך אברך על מי שמצוים למחותו.

הריגת עשרת בני המן השניים - הגרמנים הרמוזים במגילה

נאמר במגילת אסתר (ט, ה והלאה): ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ואבדן ויעשו בשונאיהם כרצונם. ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבדו חמש מאות איש ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא ואת פורתא ואת אדליא ואת ארידתא ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארידי ואת וזתא עשרת בני המן בן המדתא צרר היהודים וגו', ותאמר אסתר אם על המלך טוב, ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום, ואת עשרת בני המן יתלו על העץ. ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו.

כל המתבונן בקטע זה מיד שואל:

א. מדוע האותיות תש"ז נכתבות באותיות קטנות והאות ו' [של וזתא] היא אות גדולה?

ב. כיון שמסופר שהרגו את עשרת בני המן, אם כן לשם מה מבקשת אסתר לתלות אותם?

ג. "את" בכל התורה בא לרבות, ואם כן צריך להבין את מי עוד באו כאן לרבות שכל שם מעשרת בני המן התנוססה המילה "את"?

בספרים להתעודן באהבתך (כאן) ובטיב הפרשה (אביטן, וישלח עמ' 290) מביאים מיומן נירינברג (מאת מרטין ג'לברט, בו מתעד את המשפט שערכו בנות הברית לגרמנים ותלייתם) שם מסופר אחרית דבר הנידונים. לבסוף, בין 30 בספטמבר ל-1 באוקטובר [יום הושענא רבה], הוציא בית הדין את פסקי הדין של אחד עשר הנאצים למוות בתלייה ואחד מהם התאבד. וצורר היהודים יוליוס שטרייכר ימ"ש קודם שנתלה הסתכל על עדי הראיה וזעק "חג פורים 1946".

בזוהר (פרשת צו לא ע"ב, קי"ד) כתוב, ביומא שביעאה של חג, הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורן מתערי ומסתיימן דהאי יומא, וכו'. [פירוש, ביום השביעי של החג, דהיינו בהושענא רבה, הוא סיום הדין של העולם, ופסקי הדינים יוצאים מבית המלך והגבורות מתעוררות ומסתיימות ביום ההוא.]

לאור נתונים אלו ניתן להבין א. מדוע אסתר ביקשה שיתלו את עשרת בני המן לאחר שהרגו אותם. זאת כיוון שכוונתה היתה על העתיד, על עשרת הנאצים שיתלו. ומה מופלא שאחד עשר נדונו למוות, ואולם רק עשרה מהם נתלו, שהם כנגד עשרת בני המן, ואחד התאבד, והוא כנגד בתו של המן שהתאבדה כדברי הגמ' (מגילה טז. ועי' בילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנח).

ב. התאריך תש"ז הינו התאריך שבו נתלו הגרמנים, ומה נפלא שהאותיות תש"ז בעשרת בני המן, הן אותיות קטנות. ואם תאמר מנין שהכוונה על האלף השישי? לכן נכתבה האות ו' אות גדולה, להורות על הכמות של האלפים.

ובזה יובן איך יצא מצורר היהודים שטרייכר שיום זה הוא "חג פורים 1946", וזה דבר שלא יאומן, שפירושו שבפורים שבשנת התש"ז זה התאריך שהיה בדיוק באותה שנה, אותו מאורע של פורים שהיה בימי מרדכי ואסתר שאז נתלו עשרת בני המן חזר על עצמו אף עתה בשנה זו, ונתלו עשרת בני המן שהם הגרמנים ימ"ש כן יאבדו כל אויבך ה'. אמן.

"וַיֵּצְאוּ אֹתָם לְאֹמֶר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גְּרָתִי וְאַחַר עַד עֵתָה" (לב, ה)

עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולכן לא תוכל להרע לי

רש"י הקדוש, מפרש וזה לשונו, "גרתי", בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. עד כאן לשונו. דהיינו המילה "גרתי" עולה בגימטריא תרי"ג, לכך שלח יעקב לעשו לאמור, שאף בהיותו אצל לבן הרשע, תרי"ג מצוות שמר, ולא למד ממעשיו הרעים ולכן לא תוכל להרע עמדי.

והנה ידועים דברי רבנו המהרש"ו בשערי קדושה (ח"א שער א') שעל ידי קיום רמ"ח מצוות עשה, ממשיך אדם חיות וקיום לרמ"ח אבריו, ועל ידי קיום שס"ה מצוות לא תעשה, ממשיך חיות וקיום לשס"ה גידיו, נמצא שאדם שמקיים תרי"ג מצוות, על ידיהם מקיים ושומר את גופו. וכבר אמרו רבותינו ז"ל (שבת מט.) דכנסת ישראל נמשלה ליונה, מה יונה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהן. עד כאן. וזה שאמר יעקב לעשו הרשע, לא תוכל לגעת בי לרעה, שכן תרי"ג מצוות "שמרתי", ולא רק שמרתיים "שמירה" בעלמא, אלא קיימתים במצב של קושי ונסיונות, שהרי "עם לבן גרתי", ובכל זאת במשך כל עשרים השנים שהייתי עמו, תרי"ג מצוות שמרתי. ולכן אמר יעקב לעשו, ודאי לא תוכל לגבור עלי, כיון שהמצוות מגינות ושומרות עלי.

כיצד קיים תרי"ג והלא חיסר כיבוד הורים, קרבנות ומצוות התלויות בארץ?

ואם תשאלני ומה עם מצוות כיבוד הורים שלא קיימתי? כיון שאתה נשאת וכבדת את אבא, ואני מקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" ולכן אני אוהב אותך, נחשב לי הדבר כאילו קיימתי בעצמי. היות ועל ידי קיום מצוות ואהבת בשלימות, נעשים האוהב והאהוב שותפים בענייני מצות הכורא, ונחשב לפני הקדוש ברוך הוא, המצוות של כלל ישראל, כאילו כל אחד ואחד קיים המצוה. (כ"כ בספר ליקוטי מהרי"א, ווינברג, פרשת וישלח, משם פתח עינים ח"א שארית יוסף עמ' קל"ב) והיות ויעקב אבינו לא נטר השנאה לעשו, ורצה להיות עמו באהבה, ממילא קיום מצוות כיבוד אב ואם שעשה עשו, עולה גם ליעקב. ועוד הלא בצווי אבא הלכתי לישא אשה, ואם כן זהו כיבוד ההורים עשיית רצונם.

ואם עוד תקשה, הרי עדיין ישנן מצוות רבות שלא שייך לקיימן רק בבית המקדש. ויש מצוות רבות התלויות בארץ שאי אפשר לקיימן אלא בארץ ישראל. ואם כן כיצד אמר "תרי"ג" מצוות שמרתי, ולא שמר תרי"ג מצוות, אלא רק את חלקם?

אלא ידוע מה שאמרו חז"ל (מנחות דף קי.) מאי דכתיב (ויקרא ו, יח) זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם. כל העוסק בתורת חטאת, כאילו הקריב חטאת. וכל העוסק בתורת אשם, כאילו הקריב אשם. עד כאן. דהיינו לימוד התורה של מצוות החטאת והאשם, מעלה על הלומד כאילו הקריבם. וכן הוא גם בשאר מצוות התורה, שעל ידי לימוד המצוה, נחשב כאילו קיימה, ובצורה זו קיים יעקב אבינו את כל תרי"ג מצוות, כיון שעסק בלימוד התורה של כולן. וכ"כ בס' תורת יחיאל (שלוזינגר, וישלח סי' תקס"א).

מנין תרי"ג המצוות אינו מופיע במפורש במקרא, רק בדרך רמז

וכידוע שהמנין של תרי"ג מצוות אינו מופיע במפורש במקרא, רק בדרך רמז, כמו כאן שנאמר "גרת" ועולה בגימטריא תרי"ג, שאמר יעקב אבינו ששמר תרי"ג מצוות. ובחז"ל מופיע מושג זה לראשונה במסכת שבת (דף פז. פז.) מה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצוות, וכן הוא מופיע עוד כמה פעמים בש"ס. והמקור של מנין תרי"ג מצוות הינו במסכת מכות (דף נג:), דרש רב המנונא, שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשין כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא מאי קראה [מהיכן זה נרמז בתורה]? "תורה" צוה לנו משה מורשה (דברים לג, ד), "תורה" בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמענום. עד כאן. דהיינו "תורה" שעולה בגימטריא שש מאות ואחד עשר, אותם "צוה לנו משה", ועוד שתי מצוות "מפי הגבורה" שמענו במעמד הר סיני, הן שתי הדברות הראשונות, אנכי ולא יהיה.

החל מתקופת הגאונים קיימות בידינו רשימות של מנין התרי"ג מצוות. החיבור הראשון המונה את תרי"ג המצוות, נחשב ספר "הלכות גדולות" לרבנו שמעון קיירא ז"ל מראשוני הגאונים שבבבל, שחיבר חיבורו בשנת ד' אלפים ת"ק בערך, ואחריו נתחברו הרבה ספרים המונים את מנין המצוות, כמו רבי סעדיה גאון, הרמב"ם, החינוך, ספר מצות גדול (סמ"ג), ועוד. והמנין של תרי"ג מצוות שחיברו הגאונים ז"ל, חלקם חוברו בצורת מנין, אבל רובם חוברו בצורת שיר. השירים על מנין המצוות מכונים בשם "אזהרות", כמו ספר אזהרות לרבנו שלמה אבן גבירול ז"ל, וספר אזהרות לרבנו יצחק ב"ר ראובן אל ברצלוני.

"וַיֵּצֵא אֹתָם לְאָמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדָנָי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לִבִּי גֵרְתִי וְאַחַר עַד עָתָה" (לב, ה)

יעקב שלח לעשו, שלבן המכשף הגדול לא הצליח להזיקני

בזוהר הקדוש (ח"א דף קס"ו ע"ב) הסביר שאמר יעקב לעשו, ידוע לך שלבן הארמי קולו ושמעו הולך בכל העולם, והיה מפורסם מאד שאסור להתעסק עימו ולהתקרב אליו, שלא היה אדם בעולם שיכול להנצל ממנו, מכיון שהוא היה מכשף גדול ואב בקוסמים ואבי אבות הטומאה, ואביו של בעור, ובעור אביו של בלעם הקוסם. וכמה שרצה להרע לי, לא הצליח. ועשה כל מיני אופנים בעולם להרע לי, כי היה כוחו גדול מאוד בפיו להרוג לכל מי שירצה, ובכל זאת לא הצליח עלי. ואם תאמר שרק זמן מועט לא הצליח להזיק לי. דע לך, עשרים שנה הייתי גר אצלו, כמו שכתוב (בראשית לא, מא) זה לי עשרים שנה בביתך, והיה מפחד ממני, ולא יכל להרע לי. ותדע לך, כי כוחות הטומאה הגדולים ביותר הן קליפת שור וקליפת חמור. ולכן כתוב בתורה (דברים כב, י), לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כי ברגע שאדם חורש בשור וחמור, הרי הוא מחבר את שתי הקליפות החזקות בעולם והן יכולות לכלות את העולם, ואומר יעקב לעשו, דע לך כי הקליפות הגדולות הללו, הן בידי "כחומר ביד היוצר". ולכן תחשוב טוב האם כדאי לך להרע לי, כי לא תצליח, שהרי יצאתי מלבן בלא שהצליח להרע לי בשום אופן, וכל מה שרצה לעשות לי לא הצליח.

עוד השיב לעשו, לא קיבלתי כלום בעולם הזה, אקבל רק בעולם הבא

ביאור נוסף אומרים העולם, אמר יעקב אבינו לעשו, על מה תלחם בי? הרי אני לקחתי את העולם הבא ואתה קיבלת את העולם הזה, כמו שבירך אותך אבא (בראשית כז, לט) הנה משמני הארץ יהיה מושבך. שמה תאמר, הרי יש לי נשים וילדים שור וחמור צאן ועבד ושפחה, כסף וזהב וכו'. דע לך כי כל זה הוא לי אמצעי כדי לקיים את המצוות, שהרי כדי לקיים את מצוות פריה ורבייה, הייתי חייב לישא אשה, ואני רציתי את רחל בלבד, אך לבן נתן לי את לאה, ושוב לקחתי את רחל שרציתי. ואת השפחות הביאו לי נשותי כדי להבנות מהן. וכיון שיש לי נשים וילדים, אני צריך כסף ורכוש כדי לפרנסם. וכן על זה הדרך, מוכרח אני בכל מה שאתה רואה, כדי לקיים תרי"ג מצוות, לזכות להגיע למקום ששייך לי, שהוא העולם הבא. ולכן אמר לו, "עם לבן גרתי", ותרי"ג מצוות שמרתי, ולכן יהי לי שור וחמור וכו', ומה לך להלחם בי (שופרא דיישראל פרשת ויצא עמ' מ"א).

עשו הביא את סמא"ל ולילי"ת העולים בגימטריא תרי"ג

עוד ביארו על פי דברי בעל המגלה עמוקות בס' מצת שימורים (שער המזווה) שהנה עשו בא להלחם ביעקב לא במלחמה פיזית בלבד, אלא גם במלחמה רוחנית, שהביא עמו את כוחות הטומאה הם, ס"מ ופלונית. והנה ס"מ עולה בגימטריא מאה שלושים ואחד (סמא"ל = 131), ופלונית עולה בגימטריא ארבע מאות ושמונים (לילי"ת = 480), ושניהם יחד עם שני הכוללים שלהם עולים שש מאות ושלוש עשרה. לכן השיבו יעקב ואמר לו, איני מתירא מכוחות טומאה אלו, כי יש לי כנגדם את תרי"ג המצוות שמגינות עלי.

"וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר בְּהַ תֵּאמְרוּן לְאֲדָנָי לַעֲשׂוּ כִּי אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב" (לב, ה)

החנופה: מותר להחניף לרשע כשהשעה משחקת לו

בספר באר שבע (איילינבורג, סוטה מב ע"א) מביא מפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק ל"ז) שהקשה ה' ליעקב כיצד אמר לעשו "עבדך יעקב" ועשית הקודש לחול? וכן ראינו שקראו לעשו "אדוני", והשיבו יעקב אני מחניף לרשע כדי שלא יהרגני. ע"כ.

עוד שנינו במדרש תנחומא (תולדות ס"ח) על הפסוק (בראשית כז, א) ויקרא את עשו בנו הגדול, ולמה קורא לו "בנו הגדול"? אלא למדנו שמחניפין לרשעים בשעתן, לפי שראה שהעולם הזה בידו, קרא לו בנו הגדול. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו, וכביכול אף מלכותי אינה מתבוססת. אבל לעתיד לבא אני פורע ממנו ומלכותי מתבוססת, שנאמר (עובדיה א, כ) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו", ובאותה שעה "והיתה לה' המלוכה".

ואתן בה סימנא "מאהבה" ראשי תיבות מחנפין את הרשעים בעולם הזה.

והנה אמרו רבותינו זכרונם לברכה בגמ' (סוטה מא:): אמר רבי שמעון בן לקיש מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר (בראשית מו, ל) כראות פני אלוקים ותרגני. והנה יש לכך רמז נפלא שהמתבונן בדברי חז"ל יראה שמותר לאדם להחניף לחמשה, ואלו הם: רשע, אשה, יצר, תלמידו, רבו. וסימנך (בראשית מו, ל) אחרי ראותי את פניך, "ראותי" ראשי תיבות רשע אשה יצר תלמיד ורבו (ליקוטים מפרדס ח"ב עמ' שכ"ח אות ז).

בגנות החנופה וגודל איסורה

בגמ' מסכת סוטה (מא:): אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה, מביא אף לעולם, שנאמר (איוב לו, ב) וחנפי לב ישימו אף. ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת, שנאמר (שם) לא ישועו כי אסרם. וכן שנינו במדרש (ילקוט שמעוני איוב רמז תתק"כ), עיין שם.

והנה הטעם שחנופה מביאה אף, לפי שהאל"ף בתחילה היתה נקראת "אף", ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם יכול להתקיים, הטיל את האות למד בתוכה, והוא לימוד התורה, והחנף שאין לימודו חשוב לימוד, לפיכך הסיר את האות למד מן האלף ונשאר לו "אף".

וכך אמרו עוד בגמ' סוטה (מא). שישראל נתחייבו כליה על שהחניפו לאגריפס המלך, וזה למרות שהיה מלך וירא שמים וענו. כשהגיע אגריפס לפסוק, לא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים יז, טו) זלגו עיניו דמעות, מאחר שאביו לא היה מישראל, והמקרא הזה פוסלו מן המלכות. אמרו לו אל תירא אגריפס, אחינו אתה (אמו מישראל, רש"י). תנא משמיה דרבי נתן, באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה, שהחניפו לו לאגריפס, אמר רבי שמעון בן חלפתא, מיום שגבר אגרופה של חנופה, נתעוותו הדיינין ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך.

ארבע כיתות חשמ"ל אין מקבלים פני שכינה

עוד אמרו רבותינו ז"ל (סוטה מב). אמר רבי ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים, וכת חנפים, וכת שקרנים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים דכתיב (הושע ד, ה) משך ידו את לוצצים. כת חנפים דכתיב (איוב יג, טז), כי לא לפניו חנף יבוא. כת שקרנים דכתיב (תהלים קא, ז) לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה. כת מספרי לשון הרע דכתיב (שם ה, ה) כי לא אל חפץ רשע אתה, לא יגורך רע. צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. עד כאן.

ובספר שני לוחות הברית (שער האותיות אות ש') מביא שראשי תיבות ארבע כיתות אלו הוא "חשמל", חנפים, שקרנים, מספרי לשון הרע, ליצים.

בספר מוסר חכמים השלם (שרים, וישלח עמ' רכ"ב) מובא בשם הזוהר, שאלו הארבע כתות פוגמות בארבע אותיות שם הוי"ה, כת ליצים פוגמין ביו"ד ומתמעטים מזוונותיהם, וזה נרמז בפסוקם הנ"ל, משך "ידו" את לוצצים, כי מהאות יו"ד המזוון נשפע, שנאמר (תהלים קמה, טו) פותח את "ידיך", רמז לאות י' שממנה מגיע השפע. כת חנפים פוגמים באות ה"א הראשונה שבשם הוי"ה, ואילו כת שקרנים פוגמים בוא"ו, לפי שהוא"ו היא אות אמת. וכת מספרי לשון הרע פוגמים באות ה"א האחרונה שבשם הוי"ה.

וכתב הראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב אות ב') בשם המקובלים, שד' כתות אלו מתגלגלים בארבע חיות טמאות, שפן, ארנבת, גמל, חזיר. וכנגד אלו יש ארבע קליפות למעלה, להעלות מעשה החוטה בארבעה דברים אלו ולהענישו בגהינם לעד לעולם.

החנופה המורה יותר מעבודה זרה

כתב הקדוש בעל ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב אות כ"ב) שהחנופה המורה יותר מעובד עבודה זרה, שהיא עץ ואבן ושמש וירח וכו', אבל החנוף הוא עובד לממרה ה' יתברך ומורד בו. ועוד, כי העובד עבודה זרה עובד לדבר אחד, אבל החנוף אין קץ לנעבדיו. ועוד העובד עבודה זרה אין עניינו נסתר ונוהרים ממנו בני אדם, אבל החנוף אין כפרנותו נראית ובטוחים עליו.

כמה קשה החנופה

נאמר ב"תנא דבי אליהו" (רבא ט"ו כ"ט) חורשי רע, ומהפכי דברים, ומפטירי שפה, ומחליקי לשון עליהם הכתוב אומר (תהלים לה, ו) יהי דרכם חושך וחלקקות וכו'.

וכתב רבנו בחיי בס' חובות הלבבות (שער ז' שער התשובה פרק ח') שאמר כבר אחד מן הצדיקים לתלמידיו אילו לא היה לכם עוון הייתי מפחד עליכם בדבר שהוא גדול מן העוון, אמרו לו מה הוא, אמר להם הגאות והחנוף.

ובספר מעלות המדות (סוף המעלה הי"ב) כתוב בזה הלשון: בני, צאו וראו כמה קשה מדת החנוף, שכל מקום שהחנופה מצויה, שם גלות מצויה, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה מב.) כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה, שנאמר (איוב טו, לד) כי עדת חנף גלמוד. ולא עוד אלא שכל עדה שיש בה חנופה, מאוסה כנדה, שכן בכרכי הים קורא לנדה גלמודה. כלומר, גמולה דא מבעלה, כלומר פרושה מבעלה, והוא מלשון ויגמל. ולא עוד אלא שכל מי שיש בו חנופה, אשה של גהינם אוכלתו כענין שנאמר (איוב טו, לד) ואש אכלה אהלי שוחד, שאין לך לא שוחד דברים ולא שוחד ממון שאין בהם חנופה. שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פ"ה ס"ב), כל המודה לרשע סופו נופל בידו או ביד בנו [או ביד בן בנו], שכן מצינו גבי חנניה בן עזור. ע"כ.

בני אם ראיתם חברכם נוהג שלא כשורה, הוכיחוהו בינו לביניכם, אולי ישמע לכם ויתחרט וישוב מדרכיו המכוערים. ואם הוכחתם אותו ביניכם ובינו פעמים רבות ולא שב, הוכיחוהו עוד, ולא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת לגרום עלינו שנאה ואיבה ולהתקוטט עמו. הרי כבר נאמר (תהלים קלט, כא) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (יומא פו:) מפרסמין את החנפים מפני חילול ה', שנאמר (יחזקאל ג, ט) ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו. ולמה נותן הקדוש ברוך הוא מכשול לפניו? כדי לפרסם מעשיו לכל, שאם יארע בו פורענות, ידעו הכל כי מעשיו הרעים גרמו לו, ולא ירננו אחרי מדת הדין.

והנה בספר מוסר חכמים השלם (שרים, וישלח עמ' רכ"ה) הביא את דבריהם וכתב שדבר זה נרמז בפרשתנו (בראשית לב, כה) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. "אבק" ראשי תיבות אקמצא בר קמצא, והגיע עוון זה עד כסא הכבוד זה בית המקדש, וזה רמז "וי - אבק", "ווי" שנעשה על ידי "אבק", כי בגלל קמצא ובר קמצא נחרב הבית בשביל שנאת חנם, כי לא היתה שנאה ממש בין בעל הבית לבר קמצא, דאם לא הכי למה בא בר קמצא לביתו? אלא שנאת חנם היתה.

אופן אחר, "ויאבק" רמז לחרבן בית ראשון, שנחרב בשביל עוון עבודה זרה, ונרמז במילה "אבק" העולה בגימטריא "עגל", על שהעלו "אבק" עד שהחריבו בית המקדש, שנקרא כסא הכבוד, שנאמר (ירמיה יז, יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו.

אתה הראת לדעת כמה גדול עוון זה וכמה החמירו בו רבותינו זכרונם לברכה, ולכן צריך להזהר בו ולהזהיר ממנו, ויש מעט מזער מדורנו אלה שאין מחשיבין עוון זה לכלום, ואף אינם חושבים אותו כמו העבירות שאדם דש בעקביו, ואם כן כיצד יהיה נמחל להם וכיצד מתקבלת תפילתם, שנאמר (איוב כז, ח) כי מה תקות חנף כי יבצע וכו' הצעקתו ישמע אל, הכתיב (איוב יג, טז) כי לא לפניו חנף יבא. לכן צריך כל אדם להיות דוחק ונכנס, ולהתפלל ולחזור ולהתפלל עד שתתקבל תפילתו, וראשי תיבות יבצע יתפלל בוקר צהרים ערב.

"עם לִבְנֵי גֵרְתִי וְאַחֲרַי עַד עֵתָהּ. וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר" (לב, ה-ו)

מי היה כ"שור וחמור"

כאמור רש"י פירש, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים.

בספר טללי אורות (רובין, וישלח עמ' סב) מביא בשם הגרי"ד סולוביצ'יק, שבעת ששהה מרן הגרי"ז זצ"ל בקריניציא, פגש בו הראבינר של המבורג, ואמר לפניו דבר תורה זה, הנה לכאורה היאך זה יתכן במציאות לחיות עם רשע כלבן, ועם כל זה "תרי"ג מצוות שמרתי" לשמור ולדקדק על כל פרט, וכי לבן הרשע הניח לו לברך, להתפלל וכדו'? על זה ענה יעקב "ויהי לי שור וחמור", שלבן שאצלו גרתי, הוא היה בעיני כשור וחמור, ולכך לא הושפעתי ממנו כלל, כשם שמעולם לא שמענו על אדם שעבד ברפת 20 שנה שיעשה מו מה...

והנה אף שאין זה הפשט בפסוק, מכל מקום עצם הדבר נכון הוא. שאם האדם יתן איזו חשיבות לרשעים, הרי אז כבר לא יוכל לקיים את כל התרי"ג מצוות. וזאת בנוסף לזה שיש איסור לכבד ולהחשיב את הרשעים, ורק אם מחשיבם כ"שור וחמור" ופחות מזה, אז יתכן שיהיה מצב כזה של "לא למדתי ממעשיו הרעים".

"וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה" (לב, ו)

יש עימי נשמות חשובות ולכן לא תוכל להרע לי

כתוב במדרש אגדה (ריש וישלח סי' ה') יעקב השיב לעשו, דע כי יש עימי נשמות חשובות עד מאוד ולפיכך לא תוכל להרע עמדי, ורמזם כאן בפסוק:

"שור" - זה יוסף, שנאמר (דברים לג, יז) בכור שורו וגו'. "חמור" - זה יששכר, שנאמר (בראשית מט, ד) יששכר חמור גרם. "צאן" - אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי. "עבד" - זה דוד, שנאמר (תהלים קטז, ו) אנה ה' כי אני עבדך. "שפחה" - זו אביגיל, שנאמר (שמואל א, כה, יא) הנה אמתך לשפחה.

"וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עֵמוֹ" (לב, ז)

ארבע מאות הוא מספר אות ת', תצרפה עם "עשו" יעלה "תושע" למפרע

בפרשתנו מסופר שיעקב שלח שליחים אל עשו, ובשובם השיבוהו, "באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו". ובגלל אמירתם זו נאמר, "ויירא יעקב מאד ויצר לו" וגו'. והדבר צריך תלמוד, לפי דברי רז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ה סי' ד') שהיו השליחים מלאכים ממש, ששלחם הקדוש ברוך הוא לשמרו, אם כן למה הפחידוהו בדברים אלו, ולכל הפחות היה להם להרגיעו ולהוסיף אל תירא מעשו, כי אנחנו שלוחים לשומרך? רבנו יוסף חיים בספרו עוד יוסף חי (וישלח כאן) כתב ליישב זאת, שאמירתם שעשו בא עם ארבע מאות איש, היתה כדי שידע שלא יאמין בעשו, לפי שהוא עושה הכנה להרע לך. ויחד עם כך כאן בשרו אותו בשורה טובה בדרך רמז, ולזה אמרו ו"ארבע מאות איש" - "עמו" דהיינו תצרף את "ארבע מאות" שהוא האות ת', אל "עמו" - אל האותיות "עשו", ואז יעלה בידך המילה "תושע" למפרע. על דרך שאמר (ירמיה כג, ו) "תושע" יהודה, וישראל ישכון לבטח. הנה שבישרוהו, שאף על פי שהוא הולך לקראתך להלחם בך, אל תדאג מן הצרה הזאת, כי לבסוף "תושע" ממנה.

"וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצַר לוֹ" (לב, ח)

חשש על הריגת עשו מפני שעתיד לצאת ממנו רבי מאיר

רש"י (כאן, וראה בראשית רבה פרשה ע"ו סי' ב') מפרש, "ויירא יעקב", שמא יהרג. "ויצר לו", אם יהרוג הוא את אחרים. לכאורה יש להבין, מדוע חשש יעקב פן יהרוג את עשו, הן בדין הוא שיהרגנו, וכמו שהורו רבותינו בתלמוד (סנהדרין עב). הבא להרגך השכם להרגו?

הסבירו המפרשים (הובא במעינה של תורה כאן), כי הנה אמרו חכמינו (גיטין נו). על נירון קיסר, שהיה ממלכי אדום, ונתגייר ויצא ממנו רבי מאיר. וכידוע נקרא רבי מאיר בשם "אחרים", כאשר מצינו בתלמוד (הוריות יג סוע"א) שרבי מאיר מכונה "אחרים".

ולפיכך יש לומר, שאכן לא הוצר ליעקב שמא יהרוג את עשו, כי כן דינו של הרודף להורגו. אלא שהוצר לו על זרע טוב העתיד לצאת ממנו, הוא רבי מאיר, וזהו שכתב רש"י, ויצר לו שמא יהרוג את "אחרים", צר היה לו ליעקב אבינו שמא יהרוג את עשו, שממנו עתיד לצאת רבי מאיר המכונה בשם "אחרים".

ויצר לו שמא יהרוג את עשו, ואז גם הוא ימות כנבואת רבקה

שמעתי ממרן הראשל"צ הגר"ע יוסף זצוק"ל ליישב בדרך אחרת מדוע פחד יעקב, על פי משל: מעשה במלך צרפת שהיה לו יועץ חכם חרשים, חוזה בכוכבים ובקי באצטגנינות, והיה מגיד לו תמיד נסתרות ועתידות, ולכך המלך היה מאמין בו עד מאד לרוב חכמתו, ויעשירו ויכבדוהו. והנה יום אחד נהפך לב המלך עליו, על ידי הולכי רכיל שדיברו על היועץ לשון הרע מרוב קנאתם בו, שכאלו קשר היועץ קשר עם אויבי המלך להדיחו ממלכותו. תיכף גזר המלך אומר להביא לפניו את היועץ, ועלה בדעתו להכנס עמו בדברים טרם יהרגו כדן מורד במלכות.

והנה כאשר הובא החוזה בכוכבים לפני המלך, פנה אליו המלך בשאלה, האם יש בידך לחזות מה צפוי לך בעתות כאלה? ויאמר החוזה: יש ויש. אמר לו המלך, אם כן הגידה נא לי יום מותך? ויבהל החוזה מאד, שהרגיש כי רעה נגד פניו. ויתבונן לחשוב במשטר הכוכבים בלוחות שלפניו, ויעש כן בחכמה למראה עיני המלך, כאילו הוא רואה במשטר הכוכבים והמזלות. ואחר איזה רגעים השתנו פניו, והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ואת פיו פתח בחכמה, אדוני המלך, שני הכוכבים גילו לי כי סכנה גדולה מרחפת על ראשי, אולם צר לי מאוד, כי על ידי הכוכבים נודע לי שיום מותי יהיה לפני יום מותו של המלך מספר ימים, ולא על עצמי אני דואג, אלא על אדוני המלך כי קרב קצו, וקץ ממלכתו האדירה...

וישתומם המלך למשמע אזהרתו, כי דברי החוזה הטילו עליו אימה ופחד, ויירא לנגוע בו לרעה. כיון שכן נתן דעתו לעמוד על דברי הרכילות ששמע עליו ובתוך ברור הדברים הוציא לאור משפטו, ויצא זכאי לפני המלך. וישם המלך משמר להגן על היועץ בכל אשר ילך, כי האמין שדברי חזונו יבואו באחרית הימים, ולכך הוסיף שמירה על שמירתו כדי שיאריך ימים ולא יארע לו כל רע. ועל זה נאמר (קהלת ז, יב) החכמה תחיה בעליה.

והנמשל, הנה ידועים דברי חכמינו (סוטה יג.) שרבקה נתנבאה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, כמו שנאמר (בראשית כז, מה) למה אשכל גם שניכם יום אחד. ואף על פי שמיתתם לא היתה ביום אחד ממש, מכל מקום נקברו ביום אחד, שכאשר ערער עשו על קבורת יעקב במערת המכפלה, נטל חושים בן דן מקל והכה בראשו של עשו, ובא יהודה והשלים הריגתו כמו שכתוב (בראשית מט, ח) ידך בעורף אויבך. נמצא שדברי רבקה, למה אשכל גם שניכם יום אחד, נאמרו ברוח הקודש. ולכן "ויירא יעקב" - שמא יהרג, "ויצר לו" - שמא יהרוג, חששו שמא יהרוג אינה מפני מיתתו של רשע זה הרודפו ומיתתו בדן, אלא חששו מוצדק הוא על עצמו, כי אז ימות גם הוא כאחיו, כאשר התנבאה רבקה.

"ויירא יעקב" על שלא קיים מצוות כיבוד אב ואם

בספר דעת זקנים מבעלי התוס' (ריש וישלח) מפרש ש"ויירא יעקב" יעקב אבינו לא היה מתיירא על מה שהוא יהרג חלילה ע"י עשו אלא פחד יעקב אבינו מפני הקטרוג, על שלא קיים במשך עשרים ושנים שנה מצוות כיבוד אב ואם, בזמן שעשו כן קיימה כל אותו הזמן. ובספר מלא העומר, ביאר שנרמז הדבר במילה "ויירא", כפי שנאמר (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו. "ויצר לו", על שום שנשא שתי אחיות לנשים, ומרומז הדבר ב"ויצר", כנאמר (ויקרא יח, יח) ואשה אל אחותה לא תקח "לצרור". ומפני חששו זה חצה יעקב את בניו לשני מחנות, מחנה אחד של לאה וילדיה, ומחנה שני של רחל וילדיה, אמר לפחות ינצל מחנה לאה שלא נשאה לו באיסור ולא תסבול בגלל האחרת.

"ויצר לו" על פטירת אביו יצחק

בדרך אחרת מפרש הכלי יקר (כאן) בשם ספר תולדות יצחק, "ויצר לו", שהיה מיצר על מיתת אביו יצחק, וזאת כיון שאמר עשו (בראשית כז, מא) יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, לכך כשראה שעשו יוצא להורגו, חשב יעקב שבדאי אביו יצחק נפטר, ולכן התיר עשו לעצמו לצאת לקראתו ולהורגו.

"ויצר לו" על היראת שמים שלו

רבנו יצחק מוואלוז'ין בספרו פה קדוש (וישלח כאן, נדפס תר"נ) מיישב זאת בדרך אחרת, הן לצדיק אסור לפחד היות ועליו לבטוח בהקב"ה, ואם כן צריך להבין איך יעקב פחד מעשו? אלא שהיא הגורמת, "ויירא יעקב מאד" בגלל שיעקב פחד, אמר בליבו, סימן הוא שאין לי יראת שמים מספקת, אחרת אין לי לפחד כלל ולפיכך "ויצר לו" - נצטער על היראת שמים שלו.

ויש לתבל זאת מהמוכח בחובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו) מעשה בחסיד אחד שהלך במדבר ותעה בדרכו. לימים כששב לביתו שאלוהו, איך לא היה לך פחד בלילות כשהיית במדבר? אמר להם, אם יש לי פחד מה', אין לי עוד פחד, שכל הפחדים האחרים מתבטלים ממני. משל לאדם שפגש במדבר ארי וכלב, ממי הוא ירא? מהארי, ושוב פחד

הכלב אינו עושה בו שום רושם. כך המפחד מהקב"ה, הפחדים האחרים אינם עושים בו רושם. וכן אמרו חכמי המוסר "פחדך הסיר ממני כל הפחדים". וזהו מה שכאן יעקב נתיירא, כיון שראה שהוא פוחד מאחרים, סימן שהפחד שלו מהקב"ה אינו בשלמות.

"וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהִכּוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלִּיטָה" (לב, ט)

דרך היצר הרע להחשיב את האדם כחוטא בכדי שיפול לשאול תחתית

הרה"ק הדברי ישראל טובי זי"ע (וישלה כאן) המשיל את ה"יצר הרע" לדרכם של הגנבים של הגנבים שהיו בימים ההם. הגנבים היו עומדים ואורבים מחוץ לחנות, והאחד מהם, היה נכנס אל החנות וחוטף חפץ אחד ובורח. או אז היה הסוחר רודף אחריו, ובין כך היו נכנסים כל חבורת הגנבים אל החנות ויבזו כל אשר לו. ומה יעשה סוחר פיקח בראותו אחד מהגנבים חוטף ממרכולתו איזה דבר? הרי הוא יאמר בלבו, יחזיק לו מה שכבר חטף, ולא יתפתה לרדוף אחריו ולהפסיד את כל רכושו. וישאר לשמור את החנות מכאן ולהבא, ועל ידי כך ירוויח ויתמלא ההיזק בכפלי כפליים. כך היא גם דרכו של היצר הרע, עיקר מטרתו לבלבל את האדם, להורידו מדרך הישר. לכך מה עושה היצר? מכשיל את האדם בחטא קטן, ומפתהו בחלקות לשונו, הן כבר חוטא אתה, נכשלת, ולא יעזור לך שמירה. והיה אם ישמע לו חס ושלום, משם דרכו מזומנת עד שאול תחתית. ובוזה מבאר את הכתוב בפרשתנו, "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו", עשו הוא היצר הרע, והיה אם בא למחנה והכהו בחטא אחד, שזוהי כל מטרתו, להכות את היהודי, עבודת היהודי היא "והיה המחנה הנשאר לפליטה" לשמור עצמו שלא להכשל בשום חטא נוסף, ולא יאבד לגמרי.

"וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלִּיטָה" (לב, ט)

נבואת החפץ חיים על הפליטה "השואה"

יעקב אבינו שמר מרחק של יום בין מחנה למחנה, וכל זה מכיון שאמר אם יהרוג אותי עשו, גם באותו יום ימות עשו בעצמו, כדברי חכמינו (סוטה יג). שרבקה נתנבאה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, כמו שנאמר (בראשית כז, מה) למה אשכל גם שניכם יום אחד, וכיון שיש מרחק של יום בין המחנות, אז בודאי המחנה הנשאר יהיה לפליטה. **ראייתו** של החפץ חיים הייתה למרחוק: כשעלה היטלר יש"ו צורר היהודים לשלטון בגרמניה (בשנת תרצ"ג 1933), פנה אחד מראשי הישיבה בראדין אל החפץ חיים בשאלה, מה יהיה עתה גורל אחינו בני ישראל, נוכח כוונת הצורך הגרמני להכחיד חס ושלום, את עם ישראל?

השיב ה"חפץ חיים" בקול רם ורועם, מטרה נפשעת זו לא תוגשם לעולם, צוררים רבים קמו עלינו לכלותינו, אך מעולם לא עלה בדיהם לגזור כליה על עמנו בארצות פזורינו, וכבר מרומז על כך בתורה: "והיה המחנה הנשאר לפליטה". **הבין** השואל מתשובת החפץ חיים, שאמנם קרובה הסכנה המרחפת על קהילות ישראל באירופה, והוסיף לשאול: רבנו, באיזה קיבוץ יהודי יקוים בימינו "והיה המחנה הנשאר לפליטה"?

ה"חפץ חיים" הרהר מעט בעיניים עצומות, ואחר כך אמר, אף זאת מפורש בהפטרה לפרשת וישלח (עובדיה א, יז-יח) ובהר ציון תהיה הפליטה... והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום (וישרפו את בית עשו) ולא יהיה שריד לבית עשו" (הובא בספר מצמיח ישועות, עמ' כ"ו).

"קַטְנֵתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת" (לב, יא)

הפרשה השמינית בפסוק השמיני

הנה בגמ' (סוטה ה.) נחלקו רב ורב נחמן בענין מדת הגאווה דרב ס"ל שצריך האדם להתנהג במדת הענוה ולהיות שפל. אולם לתלמיד חכם, מותר להתגאות שמינית שבשמינית מהגאווה, ואילו רב נחמן סבירא ליה לא מיניה ולא מקצתיה. וכ"פ הרמב"ם (פ"א מהל' דעות ה"א). ע"ש. ושמעתי משם הגאון מווילנא זצ"ל (ס' קול אליהו סוטה אות רכ"ד ע"ש), שפסוקנו יש רמז וסיוע לדברי רב נחמן. דהנה פרשת וישלח, היא הפרשה השמינית, והפסוק השמיני בה הוא "קטנתי מכל החסדים", וזה שאומר שמינית שבשמינית ומלמדך שאפי' אם הוא תלמיד חכם, מ"מ אפילו גאווה מועטת לא יתגאה, אלא יהיה כיעקב אבינו שהקטין עצמו ואמר קטנתי מכל החסדים, כסברת רב נחמן (שם) שחלק על רב ונקט, לא מינה ולא מקצתה, דכתיב תועבת ה' כל גבה לב. כלומר אף לתלמיד חכם אסורה הגאווה ואפי' מעט מן מעט.

הר סיני היה שמינית שבשמינית של הר תבור

בספר חנוכת התורה (השל, בליקוטים אות ר"ז, נדפס תר"ס) כתב על מאמר רז"ל (ילקוט שמעוני יתרו רמז רפ"ד) שהניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, וקשה, כיון שהענוה עיקר, אם כן מדוע השרה שכינתו על

הר סיני, הן סוף סוף הוא הר, היה לו לבורא להשרות שכנינתו על מקום מישור ונמוך שאין בו אפילו משהו גאווה? ויתרין, שההר הגבוה שבהרים הוא הר תבור, והר סיני היה שמינית שבשמינית מגובהו של הר תבור. וזהו הטעם של דברי רב בגמרא שאמר שצריך להיות לו לתלמיד חכם שמינית משמינית מגאווה, כשם שהשרה השם יתברך שכנינתו על הר סיני שהוא שמינית שבשמינית מהר תבור.

"כִּי בְּמִקְלֵי עֲבָרְתֶיךָ" (לב, יא)

מטה זה יהיה לעתיד ביד מלך המשיח

בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתס"ט) מובא שמטה זה היה ביד יהודה והיה ביד אהרן והיה ביד משה, והיה ביד דוד והיה ביד כל מלך, ויהיה ביד מלך המשיח. וזה לשון המדרש על הפסוק (תהלים קי, ב) מטה עוזך ישלח ה' מציון. איזה מטה זה? מטה של יעקב, שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה. והוא המטה שהיה ביד יהודה, ומטך אשר בידך. והוא המטה שהיה ביד משה, ומטה האלהים בידו. והוא המטה שהיה ביד אהרן, וישלך אהרן את מטהו. והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר ויקח מקלו בידו. והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנו, ועתיד לימסר ביד מלך המשיח, ובו עתיד לרדות את אומות העולם, לכך נאמר מטה עוזך ישלח ה' מציון. אמר רבי לוי, כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן מציון. עד כאן לשונו.

"הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אֲחֵי מִיַּד עֲשׂוּ כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בְּנֵים" (לב, יב)

מהי הנהגתו של יעקב הן היה גבור וברגע יכל להכניע את עשו?

הנהגתו של יעקב אבינו בפרשתנו צריכה תלמוד, מדוע פחד יעקב כל כך, הן הלא היה גיבור חיל, כמו שדרש רבי יוחנן במדרש רבה (בראשית רבה פרשה ע', סי' י"א) על הפסוק (בראשית כט, י) ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר, שיעקב אבינו גלל את האבן, כמי שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית. למרות שלצורך הסרת האבן באופן הרגיל, היו דרושים לכך מספר רועים לרוב גודלה וכובדה, מכל מקום יעקב לבדו גלל את האבן בקלות. וכן עוד נאמר (בראשית לב, כד) ויקחם ויעבירם את הנחל, ורש"י (שם, ומקורו ממדרש בראשית רבה פרשה ע"ו סי' ט') שעשה יעקב עצמו כגשר והעביר את הבהמות ואת המטלטלים מקצה הנחל אל העבר השני. ומי גבר יוכל עשות זאת?! ומלבד כל זאת, הלא כתוב במדרש שרבקה שלחה עם יעקב כמה אנשים גבורים כשברח מעשו ואם כן מדוע פחד יעקב? וביותר יקשה והלא הקדוש ברוך הוא הבטיח לו (בראשית כח, טו) ושמרתיו בכל אשר תלך, ואם כן מה צורך בתפילה זו?

ניתן ליישב זאת בדרכו של המגיד מדובנא בספרו אהל יעקב (וישלה עה"פ וירא יעקב) שבאמת יעקב לא חשש מעשו, כי ידע שברגע אחד יש ביכולתו לנצח את עשו ושרו. אלא שכל מעשיו וכל הנהגתו כאן, היו למען הדורות הבאים.

וכדרכו ביאר זאת על פי משל: מעשה בעיר אחת שהיו בה כמה חולים הזקוקים לרופא, אולם באותם זמנים לא היה רופא בנמצא. הרופא הקרוב ביותר עמד לשירותו של שר העיר שהיה לו רופא אישי, אך מקום מגורי השר היו הרחק מאד בעיר אחרת, כך שלא היתה דרך לשכנעו לבא לעירם. והנה בעיר זו היה גר איש שהיה יקר ונכבד ואהוב על השר. והוא הצטער בצרתם של החולים, אך לא היה בידו לעשות מאומה. יום אחד חש בכאב ראש קל, אשר ידע שתכף יתרפא ממנו במהרה, מה עשה? הגדיל את מחלתו לעיני רואיו, והיה גונח וצועק אוי אוי, עד כי סברו שמחלתו קשה עד מאוד. השמועה על מחלתו "הקשה" עשתה לה כנפים, עד שהגיעה אל השר, ובשמוע זאת כי ידיו נפל למשכב ומצבו רע, באהבתו אותו, מיד שלח אליו את רופאו האישי, והוא "רפאהו". וכיון שהגיע אל עירם, באותה הזדמנות הרופא ביקר אצל שאר החולים, והעלה מזור למחלתם. בני ביתו של האיש, שידעו את האמת, השתוממו עליו ועל מעשהו, על שום מה הטריח את הרופא, ולשם מה התנהג בדרכו זו? והלה השיבם, מטרתו היתה לא למעני, אלא כדי שהרופא יגיע לעיר, ואז כבר ירפא את אנשי העיר החולים.

והנמשל, הקדוש ברוך הוא הביט על הדורות הבאים ועל המאורעות שיבואו עליהם, וראה שלא יהיו להם הרבה זכויות כדי להושיעם מצרתם. על כן ברוב חסדו, גילגל דוגמת המאורעות האלו על האבות, כדי שהם על ידי תפילתם ישיגו ישועות מאיתו יתברך, ותפילתם תשפיע גם על הדורות הבאים.

ועל כן אמר יעקב אבינו "הצילני נא מיד אחי", כי ראה והבין שכל מקרה וצרה אשר קורה לו, הינו לנס ואות לדורות הבאים, שיקרה גם להם כמקרה הזה כדמותו וכצלמו, לכך תפילתו היתה מכוונת גם לדורות הבאים. והשם יתברך שמע את תפילתו והבטיח שהוא יושיעם בזכותו של יעקב אבינו, דהיינו שיושיע בעתיד את עם ישראל בזכות יעקב.

ובזכות כך, גם עם ישראל ניצלו מבני בניו של עשו, עמלק והמן וכיוצא בהם. וכאשר רמז בעל הטורים (כאן) שראשי תיבות "הצילני נא מיד" הן המן.

"הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בני" (לב, יב)

גם כשהרשע נראה כאח, צריך להיזהר ממנו

יעקב מתפלל לקדוש ברוך הוא, הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בני. וקשה מדוע כפל את דבריו ואמר, מיד אחי מיד עשו?

אלא ידוע שעשו הוא אדום ככתוב בתורה (בראשית לו, א), והמטרה שלו היא חס ושלום להעביר את ישראל מן העולם. לכך פעמים בא בכח הזרוע על ידי חרבות ופצצות... ופעמים כשרואה שאי אפשר לו לנצח את ישראל, כי הם הולכים בדרך ה' ושומרים תורה ומצוות, אז בא בדרך האהבה ואחזה כדי להחטיא את ישראל, ומביא להם מתנות של אופנה חדשה, פלאפונים אייפונים אינטרנט, כדי להחטיא את הנשמה ולבטל אותם מן המצוות, ועל ידי זה יכול להכות בהם חס ושלום. ולכן כפל יעקב אבינו את תפילתו וביקש, הצילני נא מיד "אחי", היינו הצילני ממנו אף אם הוא "אחי" שנוהג עימי באחזה, והצילני ממנו "מיד עשו", גם אם הוא נוהג עימי כעשו הרשע, התפלל יעקב על שתי דרכים אלו.

ואמרו רבותינו משל למה הדבר דומה, לרוח ושמש שהתווכחו כוחה של מי רב יותר, ומי יוכל להסיר את בגדיו של האדם. הרוח אמרה הן כוחי רב ואני יסיר את בגדיו, באה הרוח בעוז אולם האדם לא הסיר בגדיו, שבה ובאה הרוח ביתר חוזק וביתר עוז, ולא יכלה, וככל שבאה בעוצמה גדולה יותר, אדרבה לא די שהאדם לא הסיר את בגדיו, אלא שעוד הוסיף להתלבש ולהתכסות יותר. באה השמש ואמרה אני לא צריכה להלחם בכח, אלא אנהג בנחת, הוציאה השמש את קרניה וחיממה את האיש, וכך לאט לאט הוריד האדם בגד אחרי בגד.

וזה שהתפלל יעקב - "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בני". תציל אותי בעיקר מהאהבה של עשו הרשע.

עשו קרא לאחד מבניו "אחי" כדי שיוכר להרוג את אחי

בדרך אחרת יש לפרש את כפילות הדברים בתפילה של יעקב "מיד אחי מיד עשו", על פי פירוש הרוקח על התורה (וישלח דף רמ"א) שכתב דבר נפלא מאד בשם מדרש אגדה:

כשברח יעקב לחרן מפני עשו, נולד לו לעשו בן, וקראו בשם 'אחי', כדי שלא ישכח מה שעשה לו יעקב. וציוה עשו לבנו, שבכל מקום שיפגע ביעקב יהרוג אותו, לכך התפלל יעקב אבינו "הצילני נא מיד 'אחי' מיד עשו", שאין זו כפילות אלא בקשה שיצילו ה' משני אנשים, מעשו ומבנו "אחי".

והנה מה שמצינו בש"ס כמה תנאים ואמוראים שנקראו בשם 'אחי', כגון רבי אחי בר חנינא (שבת דף ע"ט), רבי אחי בר יאשיה (קידושין דף ע"ב), ולכאור' איך יתכן שיקראו בשם שנקרא איש רע? אלא שיש לחלק, שהתנאים והאמוראים היו שמם 'אחי', וכפי מה שהיה שגור בפי כל בר בי רב. אבל בנו של עשו היה שמו 'אחי', וככתוב כאן, נמצא שהם שני שמות שונים.

"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו" (לב, יד)

לקח "מן הבא בידו" מהצאן שהסכימו ללכת לעשו, וי"א שלקחם בכח

צריך להבין מהי הכוונה במילים "מן הבא בידו"? והמכוון בזה (ע"פ בית יעקב, חדאד, וישלח אות כ"ד), כי יעקב שלח לעשו צאן, אך הצאן לא רצו ללכת לעשו, כיון שהם גילגולים ולא רצו ללכת לרשע כזה [ואמר האדמו"ר מקוויניץ, אני הייתי אחד מהצאן ואני זוכר את השירה ששר יעקב אבינו, ואחרים זוכרים את השוט שהיכה בהם], ולכן יעקב לקח מהצאן רק את מי שרצה ללכת לעשו, אלו שלא היו מגולגלים, ולכך נאמר, ויקח "מן הבא בידו" מנחה לעשו אחיו, שלקח את אלו שבאו בידו, דהיינו שהסכימו ללכת.

השפת אמת (ליקוטים וישלח כאן) מפרש "מן הבא בידו", על פי הכתוב (מלכים א, יח, כג-כה) על אליהו הנביא ונביאי הבעל, שבחנו למי תרד אש מן השמים ותאכל את קרבנו הוא האלהים, ולכן לקחו שני פרים, פר אחד להקריב להקב"ה ופר אחד להקריב לבעל. ובמדרש (בראשית רבה פרשה כ"ג סי' ט') שהפר שעלה בגורל נביאי הבעל לא רצה

ללכת ושיקריבו אותו על גבי המזבח של העבודה זרה, ובא אליהו ואמר לו גם אתה מקדש שם שמים, שלא יצא אש לנביאי הבעל, ושמע כך והלך.

וגם פה אומרים בדרך דרש: כשרצה לשלוח מנחה לעשו, העיזים לא רצו ללכת, כיון שעד עכשיו הם היו תחת רשות הצדיק ועכשיו ילכו לרשותו של הרשע? ולכן נאמר "ויקח מן הבא בידו", שלקחם בחזקה בעל כרחם, שאמר להם אתם חייבים ללכת בשביל שתצמח לי מזה טובה כדי שעשו יתרצה לי.

נלמד מפה, עד כמה יהא לאדם חשק להיות במחיצת הצדיקים ויראי ה', אם אפילו הצאן של יעקב לא רצו ללכת ממנו, כי התאוו להיות במחיצת הצדיק, ולכך הוצרך לקחתם בעל כרחם.

"מן הבא בידו" הוא נץ שהמלכים והשרים צדין בו ונישא ביד

בדרך נוספת שמעתי משם רבנו תם ז"ל (הובאו דבריו בדרשות מהר"י אבן שועיב פרשת וישלח כאן) לפרש מהו "מן הבא בידו", פירוש ממה שדרך האדם "להביא בידו", והוא הנץ שקורין אותו בלעז אסטוב, שהמלכים והשרים מוליכין אותו בידם לצוד בו עופות, והוא דבר חשוב מאוד בעיניהם, לפי שצדין בו בלי פריסת מכמורת ופח ומצודה, ויעקב ידע בעשו אחיו כי היה איש שדה ויודע ציד והוא דבר החשוב בעיניו לכך נתנו לו במתנה.

"הבא בידו" הוא הצאן שבאו ליעקב ע"י שפיצל המקלות "בידו"

פירוש אחר אומר רבנו יוסף חיים ע"ה בספרו עוד יוסף חי (וישלח ד"ה ויקח מן הבא) שיעקב ראה שלבן מרמה אותו ואינו נותן לו כלום מהצאן, לפיכך נהג גם הוא לרמות את לבן על ידי שפיצל את המקלות בשקתות המים, שילדו לו עקודים נקודים וברודים. והנה בראשונה נולדו לו מצאן לבן, ואחר כך הנולדים היו גם אמותיהם שייכים לו. ויעקב אבינו דקדק לשלוח לעשו דוקא את אלו הראשונים שנולדו מצאן לבן, לפי שלא חל עליהם שם קדושה, אבל הצאן שנולד לו אחר כך, ובבעלותו היו גם האמהות כיון שחלה עליהם קדושה לא רצה לשולחם. ולפיכך דקדק לשלוח דוקא "מן הבא בידו", דהיינו מאלו שהובאו לידו קודם שנולדו האחרים.

עוד יש לומר על דרך זו, שכיון שהצאן הזה בא לו ברמאות, לא רצה בהנאה מהם, ושלח אותם מנחה לעשו אחיו, וזה שנאמר "ויקח מן הבא בידו", את מה שהגיע לו על ידי התחבולות שעשה "בידו", אותם שלח. אבל אלו שבאו בדרך טבעית על ידי העדרים עצמם, אותם הוא השאיר אצלו כיון שהגיעו לו בהיתר גמור.

רואים מכך עד כמה זהירות צריך האדם בממון חברו, שיראה שכל ממונו יבוא לו בהיתר גמור בלי שום פקפוק.

"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו" (לב, יד)

יעקב שלח לעשו מת ורגליו בתוכו

איתא במדרש פליאה (מובא בן איש חי דרושים כאן), יעקב אבינו שלח לעשו אחיו מת ורגליו בתוכו. והוא פלאי מה כוונת המדרש? שמעתי מפי מו"ר חכם יוסף עדס זצ"ל, שפירש כוונת המדרש, ששלח לו "מרגליות", שהנה המילה מרגליות מתחילה באות מ' ומסיימת באות ת', יחד יוצאת המילה "מת", ובנייה נמצאות האותיות "רגליו", וזהו ששלח לו "מת ורגליו בתוכו" היינו ששלח לו מרגליות.

"עזים מאתים ותישים עשרים" (לב, טו)

כשיבוא המשיח עשו יחזיר ליעקב הכל, ולכן נתן לו זכרים ונקבות, שיחזיר לו גם את ולדותיהם

בספר נפלאות מתורתך תמה, על שום מה בכל הדברים ששלח יעקב אבינו ע"ה הקפיד לשלוח זכרים ונקבות. וצריך להבין מה בכך אם היה שולח את כולן זכרים או כולם נקבות?

ידוע המעשה המפורסם במסכת תענית (דף כה). בר' חנינא בן דוסא שעבר אדם ליד פתח ביתו ושכח שם תרנגולים ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא, ואמר לה אל תאכלי מהביצים שלהם, והתרכו מהביצים תרנגולים, והיו מצערים אותם, ומכרו, ובכסף קנה עיזים. פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולים ליד ביתו של ר' חנינא בן דוסא, ואמר לחברו כאן הנחתי תרנגולין שלי. שמע ר' חנינא, ואמר לו יש לך בהן סימן? אמר לו, כן! נתן לו סימן ונטל את העיזים. עד כאן.

והנה יעקב היה חייב להביא לעשו את כל המנחה הזו, כדי שלא יהרוג אותו, לפיכך מנחה זו היא גול בידו של עשו אף שנתנה לו יעקב במתנה. לכן אמר יעקב, אמנם עכשיו אני אנוס לתת לו את המנחה והמתנה הזו, אבל בעתיד

בעת בא המשיח, הוא יהיה חייב להחזיר לי את הכל כי גזל הוא בידו, לפיכך אשלח לו זכרים ונקבות, ואז כשיבוא משיח צדקנו עת יצטרך עשו להחזיר לי את הקרן, יוצרך אף להחזיר לי את כל ולדותיהן שיעשו עד אז.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (פרק עב, י) מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, דהיינו, שיצטרכו להשיב את כל המנחה עם כל החשבון.

וזה שאמר הנביא (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, לפי שיצטרכו לעשות משפט וחשבון על כל הבהמות שצריך עשו להביא, מיום שנתנם לו יעקב עד אותו היום.

יעקב איש ת"ם שלח בע"ח כמנין ת"ם לעשו הנקרא מ"ת

בספר ליקוטים מפרדס (וישלח חלק הרמו אות ד') כתב שיש רמז במה שיעקב שלח לעשו עזים מאתים, ותישים עשרים, רחלים מאתים ואלים עשרים, שהנה מנין כולם עולה בסך הכל ארבע מאות וארבעים, שהם בגימטריא "תם". כי שלח אותם יעקב איש "תם" (בראשית כה, כז), ושלחם לעשו הרשע הנקרא בהיפוך אותיות "מת", כמו ששנינו בברכות (דף יח:): שרשעים בחייהם קרואים מתים.

"וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (לב, יז)

התפלל יעקב שאם יגזרו צרות על בניו ישים להם רווח בנייהן

במדרש בראשית רבה (סוף פרשה ע"ה) מהו "וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר"? אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותן זו אחר זו, אלא הרווח להם מצרותיהם. באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום ובכה וביקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא, ושמע תפילתו והבטיחו שמושיען מכל צרותיהן בזכותו, שנאמר (תהלים כ, ב) יענך ה' ביום צרה, ישגבך שם אלהי יעקב. עד כאן לשונו.

"כִּדְבַר הַזֶּה תִּדְבְּרוּן אֶל עֵשָׂו בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ" (לב, כ)

יעקב מסר לשלוחיו שם קדוש להנצל מעשו

איתא בגמרא ברכות (סא:): "בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ה' ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב".

החיד"א (בספרו פתח עינים על הגמ' שם) כתב וזה לשונו, שמעתי שפירשו המקובלים ז"ל (לבסוף מצא שכן הוא במקדש מלך סוף משפטים דף צ"ז ע"ב משם הרמ"ז), כי בפסוק (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלהיך", יש שם קדוש, והוא סופי תיבות "כהת". וזה השם מועיל להציל מכל צרה. וזהו שאמרו לו תלמידי רבי עקיבא "עד כאן"? כלומר, שהיה לו להמשיך ולומר "ואהבת" וכו', ולכוון בשם הנזכר וינצל. והוא השיב, כל ימי הייתי מצטער וכו', והיה מאריך באחד, ולא רצה לכוין בשם הנזכר משום חפצו לקדש שמו.

וזה רמזו רבותינו ז"ל במאמרם בילקוט (שמעוני תהלים רמז תרמ"ג) ויבטחו בך יודעי שמך (תהלים ט, יא) מהיכן? מן "לא עזבת דורשיך השם" עד כאן, סופי תיבות "עזבת דורשיך ה'" הוא השם הנזכר ("כהת"), ובזה יבטחו הצדיקים שלא תאונה אליהם רעה.

וזהו שאמר יעקב, "כדבר הזה תדברון", ראשי תיבות שם הנזכר "אל עשו במוצאכם אותו", ועל ידי זה לא יוכל להזיק לכם.

"וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נַשְׂיוֹ וְאֶת שְׁתֵּי שְׁפָחוֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשְׂרֵי יַלְדָּיו" (לב, כג)

סדר הפסוק בכוונה מכוונת

כתב החזקוני (כאן, בתוספת נופך) מי שישים לב לסדר הפסוק יראה, שבראש השיירה שם יעקב את נשיו, אחר כך את שפחותיו ואחר כך את ילדיו, ואילו בפרשת ויצא כתוב (לא, יז) וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים, הנה שקודם היו הבנים ואחר כך הנשים, וצריך להבין את פשר השינוי?

ויש לומר שכל מעשיו של יעקב אבינו היו מדוקדקים ומחושבים כנשר הלוקח את גוזליו על כנפיו, ולא כשאר העופות הלוקחים את גוזליהם ברגליהם, כדי שאם מישהו יזרוק עליו חץ, החץ יפגע בו ולא בגוזליו. לכן כשבא יעקב אל מול עשו, הקדים את הנשים לילדים, לפי שהיה חס על בניו יותר מעל נשיו, שאם יבוא עשו להרוג, עדיף שיהרוג את הנשים בהתחלה. אבל כשברח מבית לבן ולבן היה מאחוריו, שם את הבנים בהתחלה והנשים לבסוף, שאם כשירדוף אחריו לבן יפגע בהם, יפגע בנשיו תחילה.

”וַיִּוְתֶר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר” (לב, כה)

מהות המלחמה של יעקב בשרו של עשו

בספר מעשה הגדולים (אבידני, וישלח סי' ג' עמ' תנ"ט) מביא שבפרשתנו מסופר שיעקב העביר את משפחתו את נחל יבק, אבל אחר כך חזר כיון ששכח פכים קטנים. באותה שעה ראה יעקב את המלאך שרו של עשו, שנברא מכיבוד אב ואם שעשה עשו, והיה מציל את עשו מכל רע. ויעקב אבינו ברכו לשלום, כי לא ידעו. אז שם המלאך אצבעו על האדמה ותגעש ותרעש הארץ ויצא ממנה אש לזהות ולהבה בוערת. וכראות יעקב כך, אמר לו האם בזה אתה מפחידיני? תזהר לך ואל תגע בי כי אינני מפחד מאש, וכבר זקני אברהם ניצול מאש, וגם כתוב (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה, כי כבר נולד לי יוסף [והרי המשך הפסוק הוא, ובית עשו לקש, ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו, כי ה' דבר]. ואתה לך לך למקום אחר ותעשה לך כשפים כאלה. אז (בראשית לב, כה) ויאבק עמו במלאך ה' עד עלות השחר, ויעקב היתה לו חרב חגורה על מתנו, כי החרב היא היתה של מתושלח הנתונה לו מן השמים (ככתוב בילקוט ראובני פרשת בראשית משם מדרש אגדה) ששם ה' חקוק עליה. ובמותו נתנה לנח הצדיק עד אברהם, והוא נתנה ליצחק בנו, והוא נתנה ליעקב כששלחו לפדן ארם אצל לבן, כי חרב זו היתה לה סגולה גדולה מאד והורגת את כל מיני המזיקין, כי בזמנים ההם היו המזיקין הרבה, ומתושלח שמו מעיד עליו כך "מת-שלח", ושלח זה כלי זין וחרב הוא, ובה היו מפחדים בני האדם ממי שיש בידו חרב כזו. וכראות המלאך את החרב ההיא, אז פחד מאד מיעקב, וזהו שאמר יעקב על שכם (בראשית מה, כב) לקחתי מיד האמרי ב"חרבי" ובקשתי. והיא כראות המלאך כי לא יכול לו, אז נגע בכף ירכו ותקע ממקומה. ויאחזו יעקב את המלאך ולא נתנו לזוז ממנו. ובקש ממנו המלאך לעזבו, כי עלה השחר והגיע זמן לשורר לפני ה' (כדאיתא בחולין דף צא:), ולכן הואיל נא ושלחני. ענה לו יעקב, לא אשלחך כי אם ברכתני, ותודה לי על הברכה שלי, הן גם אברהם זקני באו מלאכים אצלו וברכוהו. ואמר המלאך ליעקב אני לא באתי לברכך, ובאותו רגע התחילו המלאכים לומר שירה לפני ה' וגם הוא אמר שירה כי לא הרפה ממנו יעקב, וישמע יעקב את השירה ההיא ותחי רוח יעקב כשמעו השירה ההיא מפי המלאך, אז ירד מלאך רפאל בדבר ה' מן השמים וירפא את יעקב בירכו.

אז ענה המלאך ואמר ליעקב (כדאיתא בפרקי דר"א פרק ל"ז), הנה אתה נדרת נדר לאמר (בראשית כח, כב) שתעשר לקב"ה מכל אשר לך, ולא עשרת עד היום את בניך אשר לך. אז קם יעקב ולקח את ראובן הן גד ואת יוסף ויצים לבד כי הבכורות מקודשים. ולקח גם את לוי בנו, שהוא אחד מעשר ואמר הנה העשירי יהיה קודש לה' ונהיה לוי קודש לה'. והמלאך שרו של עשו עודנו ביד יעקב כי תפש בו, ואמר לו יעקב (בראשית לב, כז) לא אשלחך כי אם ברכתני, והכריחו והודה לו על הברכות, ואמר לו, יעקב יעקב עזוב אותי ואני שמעתי כי ה' יבא לברך אותך בבית אל ויהי שמך ישראל ולא יעקב, כי אני עשו ולבן לא יכלנו לך. וירף יעקב ממנו ויעבור את הנחל, ויבא אצל נשיו ובניו ויסדרם ללכת בדרך הלאה, וישם את השפחות וילדיהן ראשונים ואת לאה וילדיה ואת רחל ואת יוסף אחרונים כי חביבים הם יותר, והוא עבר לפניהם כי אמר טוב לי שאני אהרג ראשון ואל אראה במות הילדים, וזהו מה שאמר דוד המלך בתהלים (קג, יג) כרחם אב על בנים, ולא נאמר כרחם אם על בנים, כי האב הוא המחנך את הילדים יותר וגם מרחם עליהם יותר מהאם, והוא שתמה יואב לדוד (כדאיתא בבראשית רבתי וישלח לג, ג) למה כתב אדוני בספר תהלים כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על בנים. עד כאן. (ועיין עוד שם).

”וַיִּוְתֶר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר” (לב, כה)

יעקב חזר על פך שמן ניסי ששימש לדורות עולם

שנינו בחולין (דף צא.) אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכים קטנים. דהיינו יעקב שכח שם פכים קטנים וחזר עליהם ואז תפסו מלאכו של עשו ונלחם עמדו. ופך קטן זה שעליו חזר יעקב טיבו מה הוא, ועל שום מה חזר עליו ומה חשיבות יש בו? ביאר השפתי כהן (מגורי האר"י וישלח, ומקורו מהמדרש שהביא רבנו בחיי) וזה לשונו, כשסידר יעקב את

האבנים תחת מראשותיו והשכים בבקר ומצאן אבן אחת. ונתבצר לו הכד של שמן ויצק על ראשה, וחזר הכד ונתמלא. אז ידע יעקב שהוא מזומן לגבוה, אמר אין זה ראוי להניחו כאן, וזהו השמן שימשחו בו את המשכן וכליו והמזבח אהרן ובניו וכל המלכים. ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (הוריות יא: עה"פ שמות ל, לא) זה לי לדורותיכם, והוא כד השמן של הצרפית, שאמר לה אליהו (מלכים א, יז, יד) כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר, והוא השמן של אשת עובדיה הנביא. וכשראה יעקב כך שכל הנסים עתידים להיות בו סימן עצמו והביאו, כך מצאתי. עד כאן.

מדוע חזר יעקב על פכים קטנים

בדרך אחרת ביאר החתם סופר (הובא בספר להתענג, עמ' 302) על שום מה חזר יעקב על פכים קטנים? היות ויעקב אבינו מדתו מדת ה"אמת". ואמת בגימטריא 441 ואם נוסיף לאמת את ה"פך" שמספרו בגימ' 100, נקבל 541 שהוא עולה בגימטריא "ישראל". ודבר זה ראה יעקב לתקן בשובו על "פך" קטן באותו מקום. אבל בא שרו של עשו ובלבלו, לכך נאמר "ותקע כף", "כף" הן אותיות "פך", היינו שמנע ממנו להוסיף את הפך לאמת. אך ניצחו יעקב אבינו, לפיכך לא הסכים לשחרר את המלאך עד שברכו והודה לו וקרא את שמו "ישראל".

"וַיֹּתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

אברי יעקב הם כנגד המצות ובזה רצה לפגוע

"וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ", המלאך חיפש באיזה אבר מאברי יעקב יוכל לפגוע בו, ולא מצא, כי יעקב אבינו היה שלם במצוות, והמצוות הן כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים ומגינות עליהן, וכמו שכתב רבנו המהר"ח בס' שערי קדושה (ח"א שער א'). מה עשה? (שם לב, כו) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. ומבאר הזוהר הקדוש (ח"א דף ק"ע ע"ב) שבזה יכל לו, כיון שהשר של עשו ממונה על גיד הנשה ולכן הוא שולט בגיד הנשה, ושם היכה אותו.

עד עלות השחר עד קץ הגאולה

והיו נאבקים, "עד עלות השחר" עלות השחר רמז לקץ הגאולה, שעד אז יתאבק עשו עם יעקב, "וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ" שהיו מעלים אבק עד לב השמים (זוהר ח"א דף קס"ה ע"ב עד כסא הכבוד הוא מקום המשפט, וכן פירש רש"י בשם מנחם).

זכות שמירת הברית שמרה על יעקב אבינו

עוד יש לרמוז "אבק" ראשי תיבות אות ברית קודש, לרמז שבזכות ששמר יעקב על אות ברית קודש ניצל. (וכיוצ"ב כתב החת"ס בדרשותיו ח"ג קי"ט, ב' ובעוד מקומות)

"וַיֹּתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

מלחמת המלאך ביעקב היתה לטובתו

ידוע שיעקב אבינו היה יפה תואר דיוקנו כעין דיוקן של אדם הראשון (ב"מ פד). והיה לבוש בגדי מלך ומטה בידו וסיבבו מן השמים שיאבק עמו שרו של עשו. ויעקב אבינו כל הלילה נאבק עימו והתעייף מאד וכולו נתמלא באבק. ולכן כשפגש עשו את יעקב, נדמה היה לו כי נעשה יעקב איש זקן, עוטה מעיל כולו אבק, צולע על ירכו ופניו מלאות פחד ורעדה, וכל הלילה לא ישן, כי כלילה נלחם עם המלאך ונחלש מאד, ותארו מפחיד ומזעזע לב, ועשו חשב לפגוש עשיר גדול וחזק וסוסיו רצים לפניו, וכאשר ראה את יעקב כך, אמר כבר עברו עשרים שנה משקיבל את הברכות ועדיין לא התקיימו בו, אם כן כנראה כבר לא יתקיימו הברכות בו, הן אבא אמר (בראשית כז, כט) הוה גביר לאחיך, והנה הוא חלש ותשוש. אבא אמר (שם) ישתחו לך בני אמך, והנה אדרבה הוא השתחוה לי, ואם כן אין לי לקנא בו.

עיקר מלחמת היצה"ר הוא על לימוד התורה

כתב רבנו אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ מאמרים ואגרות (ח"א מאמר עקבתא דמשיחא אות ה' עמ' רח"ץ) מעשה אבות סימן לבנים (עי' סוטה דף לד. ורמב"ן בראשית יב, ו) לפיכך בסיפורי התורה אגורות כל תולדות הימים של העם העברי. והנה הפרשה הזו היא כנגד עקבתא דמשיחא, עיין שם.

והחפץ חיים (על התורה, וישלח לב, כו) "וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו" עמד על דברי הזוהר (ח"ג דף נ"ב ע"א) דויגע בכף ירך יעקב, הם תמכין דאורייתא. עד כאן. וביאר את הזוהר, ששרו של עשו התאבק עם יעקב על הברכות,

כי גם לו חלק בהן, הלא אח עשו ליעקב. ויעקב טען שרק לו הברכות, בשביל בניו שעתידיים לקבל את התורה. ולכך לא היה מענה לשרו של עשו. אך טען שבסוף הגלות ההמון יתעצל מלהחזיק בידי לומדי התורה, וממילא יבטלו התלמידי חכמים מלימודה. וזהו (לב, כו) ותקע כף ירך יעקב, כי כשם שהירך מעמיד את הגוף, כן מחזיקי התורה מעמידים את לומדיה. וזו כוונת הזוהר, בכף ירכו אלו תמכין דאורייתא, שכיון שתומכי התורה יפסיקו לתמוך בה, טען שרו של עשו, שגם לעשו חלק בברכות. ותשובתו (לב, כו) "בהאבקו עמו", שאף על פי שבטלו תומכי התורה, יעקב בעצמו התאבק בעצמו, היינו שלומדי התורה בעצמם יתאבקו בעזו ובתעצומות להחזיק בתורה אף ללא תומכיה. עד כאן.

ויש לעמוד ולהבין מדוע נאבק המלאך עם יעקב שהיה האחרון שבאבות, ולא נאבק כבר עם אברהם אבינו?

זאת משום שמלאכו של עשו יכל לסבול את אברהם אבינו עמוד החסד, ואת יצחק אבינו, שפשט את צוארו למזבח. אבל את יעקב אבינו שהוא עמוד התורה, את זה מלאכו של עשו אינו יכול לסבול בשום פנים ואופן. ללמדנו, כי עיקר השתדלות המלחמה של היצר הרע היא על לימוד התורה.

"ויבא יעקב שלם" - שלם ר"ת ש'בתאי ל'בנה מ'אדים

זוה שכתוב (להלן לג, יח) "ויבא יעקב שלם" אמרו רבותינו (בראשית רבה פרשה ע"ט סי' ה') "שלם" בגופו. "שלם" בממונו. "שלם" בתורתו.

זפירש רבי שמשון מאוסטרופולי (בספרו ליקוטי שושנים ליקוט מ"א) שישנם שבעה כוכבי לכת וסימנם **"שצם - חנבל"** והם **שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה**. ארבעה מהם מורים על הטובה וסימנם "נצח", ראשי תיבות, נוגה, צדק, כוכב, חמה. ושלושה מהם מורים על הרעה וסימנם "שלם" ראשי תיבות, שבתאי, לבנה ומאדים. שבתאי - מענישה את הגוף, לבנה - מעניש את מי שלא עוסק בתורה, ומאדים מעניש על הממון. וזה שכתוב "ויבא יעקב שלם" **שלם** ראשי תיבות שבתאי לבנה מאדים, דהיינו שלם מכל מידה רעה שלא פגעה בו כלל.

סגולה להנצל מצרה

ולכן עם ישראל שעוסקים בתורה הקדושה, אין יצר הרע יכול להכנס בהם, וגם מי שהולך לעבוד, הוא מקיים מצוה להביא פרנסה לביתו, ואם הוא גם לומד תורה, אף פגע לא יכול להתקרב לנשמה שלו. כי יש לו נשמה טהורה ולה יש חשמל, ושמה "פניאל", שזה אור מיוחד השומר אותו מכל צרה. ולכן כשהאדם בצרה חס ושלום (כ"כ בספר קרו לודו, סקלי, בנפש דוד סי' קע"ז), צריך לקרוא בתהלים את הפרק (כ, ב) יענך ה' ביום צרה, לפי שבפרק זה יש "חש" אותיות, ו"מל" תיבות, יחד יוצא "חשמל", שכאמור הוא אור מיוחד לשמירה מכל צרה.

ולזה, זכה יעקב מפני שהיה איש תם יושב אהלים, היינו שיושב ולומד באהלה של תורה (כמבואר בתרגום ובמדרשים), ולכן זכה לקבל את הברכות ולהינצל מעשו אחיו.

"וַיֵּאָבֶק אִישׁ עֲמוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

עיקר חפץ השטן שנתאחד עם הגשמיות ומלחמתנו לתפוס רק ברוח

המלבי"ם, מבאר שיעקב אבינו התעלה התעלות רוחנית גדולה והפשיט את החומר מעליו, עד שנעשה רוחני לגמרי והוכן לקבל את הנבואה. וזה הנאמר "ויותר יעקב לבדו", לפי ש"יעקב" היינו השם הרוחני שלו, והוא נשאר "לבדו" ללא הגשמיות שלו. אולם מה ש"התאבק איש עמו" זה החומריות שהתאבקה עמו, בכדי שלא יתפשט ממנה, מפני ש"איש" זה הכוונה החומר. אך יעקב נלחם והצליח. ולכך נאמר על יעקב "לא יכול לו", היינו שיעקב פשט מעצמו את החומריות ובוזה הצליח לנצח את השטן.

והנה מכיון שכבר אמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה ע' אות ו') מעשה אבות סימן לבנים, ובכל דבר ודבר שבעולם יש כח עליון שמנהיג אותו, ויש שר לכל אומה ואומה. מה שנאמר (להלן לב, כו) שהמלאך תקע את כף ירך יעקב בהאבקו עמו. הרי זה רומז על זמן עקבתא דמשיחא, שבשעה הזו יהיה השטן שולט הרבה בעולם, שהרי כמו שכף הרגל היא בסוף הגוף, כך בסוף הימים יהיה הרבה יצר הרע בעולם, וצריך להשתדל הרבה כדי לנצח אותו, כי שרו של עשו ישתדל בכל כוחו להתחבר עם ישראל ולהיות עמהם עם אחד, ויצליח בכך חלקית, כנאמר "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עימו", ולפיכך בימים אלו אנו עומדים במבחן גדול לקיים בעצמנו (במדבר כג, ט) הן עם לבדד ישכון, ולבסוף נצליח, כפי שלבסוף ניצח יעקב את שרו של עשו.

ובדרך זו יש לבאר את המשך הפסוק "עד עלות השחר" היינו, עד שיעלה השחר לישראל שתהיה ישועת ישראל, שהוא דומה לשחר, כי הגלות דומה ללילה, ובגלות אומות העולם ומלכות הרשעה הם נאבקים עם ישראל כדי להטעותם מדרך ה' כנאמר (שיר השירים ז, א) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך, היינו שאומות העולם קוראים לנו שובו אלינו ונחטא יחד. ועם הידיעה שהסוף קרוב והנצחון שלנו קרוב, כנאמר "עד עלות השחר" עוד נוסיף חיילים לתורה ולתעודה, להתקרב יותר אל אבינו בוראנו, ולבזו לשטן ולסטרא אחרא ולאומות העולם החפצות "להתאחד עמנו".

"וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר" (לב, כה)

כל שישראל עושים ומצליחים בעולם הזה בזכות מלחמתו של יעקב אבינו

במדרש שיר השירים רבה (פרשה ג' סי' ב') רבי יודן אומר תרתי, כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעולם הזה בזכות אותו האבק של יעקב אבינו. וכל פרקמטיא שישראל עושין ומצליחים בעולם הזה בזכות אותו אבק של יעקב אבינו. רבי עזריה אמר תרתי כל המלחמות שישראל עושים ומצליחים בזכות אבק של יעקב אבינו. וכל תורה שישראל עושין בזכות יעקב אבינו. עד כאן דברי המדרש, ומה מפליאים הדברים.

"וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר וַיָּרָא פִּי לֹא יָכַל לֹא וַיֵּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" (לב, כה-כו)

המלאך אחז בגיד הנשה

פשט הפסוק צריך ביאור מה כוונתו, והנה בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ז) מתוארת התאבקות זו של יעקב אבינו עם שרו של עשו, ואיתא שם: "רצה יעקב להתגבר עם המלאך, והפילו לארץ, מה עשה המלאך אחז בגיד הנשה שעל כף הירך ונשה גיד הנשה שלו".

על מה התאבקו

הגמרא (חולין צא.) אומרת בשעה שנאבק שרו של עשו עם יעקב העלו אבק עד כסא הכבוד, והפירוש הוא שכל אחד נאבק על דעותיו והראה את כוחו וגבורתו בפיו כדרך המתאבקים כשזה קם זה נופל.

והנה יעקב אבינו שהיה מסתכל באספקלריא המאירה, ראה מראש מה שיקרה לבניו עד סוף כל הדורות, ואז הראה לו שרו של עשו שכוונתו היא להסית ולהדיח את ישראל מאמונתם, ועל כך היתה מלחמתם וכדלהלן.

המלאך פיתה את יעקב לכפור בבורא ויעקב סתרו על ידי "עלות השחר"

הכלי יקר (בד"ה מיד, וקדמו רבנו בחיי) פירש את המילה "ויאבק", על פי הכלל שהאותיות אחה"ע מתחלפות, לפיכך האות א' כאן מתחלפת באות ח' וכאילו נאמר "ויחבק", ללמדנו שהמלאך שרו של עשו רצה להיות "חבוק" בו, כדי שיעקב ימשך אחריו ויכחיש את האמונה בבורא העולם. ולכך ממשיך הפסוק "עד עלות השחר", כי עלות השחר מוכיח שיש מנהיג לבירה הוא הסובב את השמש, ובה מכירים בחוש שיש בורא ומנהיג לעולם ויוצאים מכלל טעות, וכמו שכתוב באברהם שהכיר את בוראו על ידי שהתבונן בגלגל השמש, וכמו שנאמר (ישעיה מא, ב) מי העיר ממזרח צדק, שזה נדרש על אברהם (וזהו בראשית דף פ"ו ע"א). וזוהי המרגלית הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם (ככתוב בילקוט שמעוני רמז ק"ו), שהיה מזכה הרבים ומפרסם את אלהותו יתברך ומחזיר את הבריות בתשובה שלמה על ידי שמוכיח להם את האמונה. וכשמת, לקח הקב"ה מדה זו של הוכחת האמונה ותלאה בגלגל חמה. זאת אומרת שעל ידי שישתכלו בשמש יהיו חוזרים בתשובה, כי רואים את גדלות הבורא מהגלגל חמה. ומה משמשויו כך, הוא בכבודו על אחת כמה וכמה. וזהו "עד עלות השחר", כי כשהאיר היום יעקב הסתכל בשמש שהיה בה הוכחת האמונה, ובה סתר את טענות המלאך, ובה ניצח יעקב את המלאך והוא עזבו.

"וַיָּרָא פִּי לֹא יָכַל לֹא וַיֵּגַע בְּכַף יָרְכוֹ" (לב, כו)

יעקב נגע בכף ירכו בכדי לבדוק האם הוא מלאך

במדרש תנחומא הישן (במבוא עמ' קכ"ו, ונוכר בקצרה בבעל הטורים כאן) מובא טעם נפלא מדוע נגע המלאך בכף ירך יעקב: שבכל אותו הלילה התאבק המלאך עם יעקב, ולא יכול לו, אמר המלאך, שמא זה מלאך כמותי? אראה אם הוא מלאך או לא. מיד נגע המלאך בארכיבותיו של יעקב, להבחין אם יש לו קפיצת כף, שהרי אין למלאך לא כף ולא חוליות, לפי שאין להם ישיבה, כדכתיב (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. הרגיש המלאך שיש ליעקב קפיצת כף, אמר, ודאי אדם הוא, אלך ואקע כף ירכו.

המלאך הצליח לפגוע בכף ירך יעקב מפני שנשא שתי אחיות

טעם נוסף כתב רבנו בחיי (כאן בד"ה ודבר ידוע), שהמלאך הצליח לפגוע בכף ירך יעקב רק מפני שנשא שתי אחיות בחייהן, והיה העונש במקום החטא. ובספר שפתי כהן (מגורי האר"י, להלן לב, לג עה"פ על כן לא יאכלו) הוסיף עוד, שהרי אמרו חז"ל במסכת מגילה (דף יג.) אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ולכן נענש בירך.

בבעל הטורים (כאן) כתב, שהמלאך נגע בכף ירך יעקב כדי להטיל בו מום ובוזה לפוסלו מן עבודת הכהונה, שקנה יעקב הבכורה מעשו, והעבודה היתה שייכת לבכורים, ורמז לדבר "בכף ירכו" בגימטריא "לפוסלו מכהונה".

"וַיִּזְרַח יַעֲקֹב לְבַדּוֹ... וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ בִּי אִם בְּרַכְתָּנִי... וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׂמֶךְ בִּי אִם יִשְׂרָאֵל" (לב, כה-כט)

סוד גדול טמון בחזרת יעקב לקחת פכים קטנים שע"ז ניצח את השטן

כתב רש"י (ומקורו מהגמ' במסכת חולין דף צא.) וזה לשונו: ויותר יעקב, שכח פכים קטנים וחזר עליהם. עד כאן לשונו. והדברים צריכים תלמוד על שום מה היה צריך לחזור על פכים קטנים?

ופירשו רבותינו (עי' בס' ליקוטים מפרדס וישלח דרוש ד') שעשה כן כדי לתפוס את השטן. שהנה "פכים קטנים" עולה בגימטריא שלש מאות חמשים ותשע, בדיוק גימט' שטן. אלא שדבריהם צריכים ביאור. ויראה בס"ד לבאר את דבריהם שבפכים קטנים אלו היו ניצוצי קדושה, וברגע שיעקב היה מברר אותם מיד הייתה באה הגאולה. ולפי דרך זו יש להוסיף ש"ישראל" עולה חמש מאות ארבעים ואחד, ו"יעקב" עולה כמנין מאה שמונים ושתיים, והנה ההפרש שבין יעקב לישראל, עולה שלוש מאות חמשים ותשע, כמנין "שטן", לומר שלא יאמר עוד שמך יעקב, אלא שם ישראל הכולל את השטן ומבטלו.

"וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי בִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ בִּי אִם בְּרַכְתָּנִי" (לב, כז)

המלחמה על החודשים

בספר אמרי נועם (הורו"ן, דרוש לחנוכה עמ' שכ"ה) מבאר שעשו לקח את חודשי תמוז ואב שהם בחינת נצח והוד [דנוק'] שהם כנגד העיניים, ורצה לקחת גם את חודשי טבת ושבת, שהם בבחינת נצח והוד [דז"א] ובבחינת העינים, ולכן רדף אחרי יעקב, וזה שכתוב (לב, כז) ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, "אם ברכתני" עולה בגימטריא שבע מאות עשרים ושלש, כמנין גימטריא "טבת שבט", והיינו שיעקב דרש משרו של עשו לוותר על חדשים אלו.

עוד נאמר בתורה (לב, כט) "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל", והנה מילות הפסוק "יעקב" "ישראל" גם הן עולות בגימטריא כמנין "טבת שבט", דהיינו ששרו של עשו הסכים עמו שחדשים אלו לא ישלוט בהם.

"וַיִּזְרַח לוֹ הַשָּׁמֶשׁ פֶּאֶשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלַע עַל יָרְכוֹ" (לב, לב)

השקיעה לצורך הזריחה

רש"י (כאן) מפרש את הפסוק בשם מדרש אגדה (והובא בבראשית רבה פרשה ע"ח סי' ה') ויזרח לו, לצרכו, לרפאות את צלעתו... ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע, מיהרה לזרוח בשבילו. עד כאן. דהיינו שהקב"ה היטה את השמש ממסלולה פעמיים לצרכו של יעקב, בראשונה כשיצא מבאר שבע, הקדים את שקיעת החמה כדי שישן בבית מלונו של הבורא בהגיעו אל הר המוריה (כפי שכתב רש"י בראשית כח, יא). ובשנית כאן, שהקדים להוציא את החמה, כדי לרפאות את יעקב, ובוזה השלים את השעות שהיו חסרות לעולם.

רמז נפלא בפסוקנו מובא בשם בעל ה"שבט מוסר", שיש בו כדי להטיף טללי תחיה וחיוזוק לכל אלו שנראה להם כי שקעה עליהם החמה שלא בעונתה, אנשים שהיו להם זמנים טובים יותר, וכיום כל מצבם ומעמדם חושך ואפילה, ואינם רואים כל אור בחייהם. שהרי אצל יעקב אבינו ראינו ששקעה החמה, ולמראית העין היה נראה שהפסיד ב' שעות מאור היום. ברם לפי האמת אותה השמש ששקעה וחדלה מהאיר על הארץ, הייתה בוקעת ועולה לו כש"ותקע כף ירכו", כשהוא בעצמו היה צריך לה בסוף הכ"ב שנה, כשהיה צולע על ירכו אז הקדימה לזרוח ב' שעות קודם זמנה כדי לרפאותו. נמצא שמה שהיה נראה לעיניים כרעתו, היה בעצם לטובתו ולעזרתו. ובאמת כך הם כל הקשיים, הם הם בעצמם "זריחה" עבורו.

אריה טורף במסיכה

שמענו על כך משל שהביא הגה"צ רבי פינחס רוזנבוים זצ"ל. באחד מבתי ישראל, בשעה שהסבו בני הבית לסעודתם בהשקט ובבטחה, הגיע לביקור ללא כל הודעה מוקדמת, מלך החיות, האריה בכבודו ובעצמו. למותר להאריך בגודל הפחד והבהלה שנפלו על בני הבית, הכל חיפשו מחסה ומגן מפני פחד המוות. זה נכנס לארון הספרים וזה לארון הבגדים. זה קפץ על הארון וזה כמעט נפל מהחלון... והנה ממקום מסתורם הנם רואים את אחיהם הקטון יושב לו בשלווה, לא קם ולא זע, ואדרבה מביט לאריה בעיניו, כשכולו אומר שלוות הנפש וישוב הדעת. המה ראו כן תמהו, כיצד יתכן מעמד נורא כזה. ביותר גדלה פליאתם משראו שהאריה מתקרב אליו מתוך נהמת הארי והחל מחבקו ומגפפו מכל צדדיו והוא אינו מתפעל כלל, משל מחבקו אביו באהבה רבה... אחר זמן מה הסיר האריה את המסווה מעל פניו ונתגלה אליהם אביהם ברוב פארו והדרו. אחר ששקטו הרוחות, שאלו האחים את אחיהם הקטן על מעשהו וגבורתו, כיצד לא רעד גופך מפחד? כיצד זה נשארת לעמוד בסמוך לאריה מבלי להניד עפעף ועוד יספת להביט לו בפניו? וען ויאמר, חשבתי לעצמי, הנה דירתנו ניצבת בקומה השלישית, גם הבית נעול על מנעול ובריה ואם כן כיצד נכנס האריה דרך דלת הבית, וכי יש בידו מפתח לביתנו? גם לו היה בידו מפתח, וכי ביד מהלך על ארבע לתחוב מפתח בחור הדלת לסובב את המנעול ולפתחו?! על כן הבנתי שאין כאן אריה ולא חיה טורפת, אלא הוא אבינו אוהבנו שהוא "בעל הבית", רק בידו ה"מפתח" לבא הביתה, והוא המסתתר תחת עור האריה ואין כל מזיק בא עלינו. אם כן ממה יש לי לחשוש ולפחד? על כן הבטתי ל"אריה" בעיניו, כאומר לו להדיא "ידעתי אבי ידעתי" כי אתה המסתתר תחת עור האריה, וחפץ אני בקרבך גם בזו העת ואזעק לפניך "ידיד נפש אב הרחמן", רחם עלי וקבל רצוני להתקרב אליך כמאז. ואכן האב השיב לי באהבה כפולה ומכופלת, ואף בעודו לבוש בעור אריה, המסתיר את "אבהותו" חיבקני ונישקני...

הנמשל הינו, פעמים נראה לנו כי "אריה" טורף ושואג בא לקראתנו, זה בחולי קשה, וזה בהמתנה לזרע של קיימא, זה ב"מיעוט" נחת דקדושה מבניו או בנותיו, וזה בקושי הפרנסה או בקושי שבין איש לרעהו... ועתה בינו נא זאת, מי עשה כל אלה, הן אב אחד לכולנו ואין עוד מלבדו וזולתו בשמים ובארץ, ורק בידו ה"מפתח" לעשות בעולם ובבריותיו ככל רצונו. ואם כן בעל כרחך שה"אריה" הטורף, אינו אלא אבינו אב הרחמן, תחת לבושים והסתרות. ועל כן אין לך אלא להביט "בעיניו" ולומר לו, הנה אבי אתה, מכיר אני בכך אף מתחת לעור האריה הנראה כמחשיך ומסתיר ולא אעזבך. ובוזה יפתחו בפניו שערי רחמים ויצא מאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, ואף בטרם בא הישועה הנגלית, לא יהא חושך בעדו בראותו את אביו מביט עליו ברחמים וחמלה.

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנֶשֶׁה אֲשֶׁר על כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה" (לב, ג)

כמה טעמים באיסור אכילת גיד הנשה

בחזקוני (כאן) כתב טעם נפלא לאיסור אכילת גיד הנשה, שבדין הוא שיש לקנוס ולענוש את בני ישראל שלא לאכול גיד הנשה, מפני שהניחו את אביהם לילך יחידי, כדכתיב (לעיל לב, כה) ויותר יעקב לבדו. והם היו גבורים, והיה להם להמתין על אביהם, ולסייע אותם אם יצטרך. ומפני שלא עשו כן, שלא ליוו אותם, ניזק אביהם על ידם, לכן נאסר עליהם לאכול את הגיד הנשה, שיהיה זה להם לזכר עולם להיות זריזים במצות לוייה. עד כאן. וכעין זה כתבו תוס' בהדר זקנים ובפירוש משנת הרא"ש (כאן).

ורבנו יוסף אנגילוני ז"ל (אחד מבעלי התוס'), כתב בס' חצי מנשה (גרוסברג, עמ' ל"א) גיד הנשה מפוזר בירך, וממנו הזרע, ולכן נגע המלאך באותו המקום שלא יוליד, ולא הוליד עוד, ועל כן לא יאכלו.

בספר החינוך (מצוה ג) מבאר את טעם מצות איסור גיד הנשה בזה הלשון, משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא זרעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באברהם שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער. כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו. עד כאן.

"עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה" (לב, לג)

יעקב החביא את שטר קניית הבכורה בירך ולכך הירך טומאה

בספר כסא רחמים (מלמד, כאן) הביא את מה שהקשו רבותינו ז"ל למה המלאך נגע דווקא בכף ירך יעקב, ולא בידו או בזרועו או בראשו? ומתרצים, כי בזמן שקנה יעקב את הבכורה לקח מעשו שטר מכירה ולא היה יודע באיזה מקום ישמור את השטר בכדי שלא יגנוב אותו עשו. מה עשה? חתך את כף ירכו והניח את השטר בתוכה, ושב ותפרה ונתן מעט שמן על החתך ושב ונתרפא ונעשה כבתחלה. ובהיות ושרו של עשו ידע את כל זאת, לכך נגע בכף ירכו, כדי ליקחה מאתו. אך יעקב לא הניחו ליקח ממנו, ושפך שרו של עשו את קליפתו על ירך יעקב.

ולכך מובן שמכיון שהטומאה הגיעה אל גיד הנשה, ישראל שנקראים צאן ובהמה טהורה, נאסרו לאכול גיד הנשה מבהמה טהורה וכמו שנאמר בתורה על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. וזה שאמר הנביא (ישעיה ט, ז) דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל, רצונו לומר, שלח גיד הנשה ליעקב ונפל איסורו על כל ישראל.

להזהר בגיד הנשה

והנה כל מי שרוצה לידע עד כמה קשה קליפתו של גיד הנשה, יראה שאם ח"ו יניח בלילה ידו על כף ירכו ויישן, ויראה כמה חלומות רעים יחלום בר מינו, וכמו שמצאנו בפירוש רבנו אפרים (בפסקונו) שכתב וזה לשונו, כל אדם יזהר שלא ישים ידו כשישן על גיד הנשה, מפני שבעלי חלומות יבהלוהו, כי שם חצי הגוף. ע"כ. השם יצילנו מכל מיני איסורים ובפרט ממאכלות אסורים ומחלומות רעים ומהרהורים רעים אמן כן יהי רצון. עד כאן.

מעשה נורא במת שאחז בגיד הנשה

ובספר חסידים (סימן תש"ח) הובא מעשה פלא, בשני בני אדם שהיו שונאים זה את זה, ומת אחד מהם, ורצה המת לנקום בשונאו החי שלא תהא לו מנוחה. בא ואמר לו בחלומו, מה אתה סבור, שאין המתים יכולים להזיק? תפש המת בגיד הנשה של החי, ולמחר בהקיצו משינתו כאב לו המקום של גיד הנשה.

"עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה" (לב, לג)

האוכל בתעניות כאילו אכל גיד הנשה

כתב בספר כסא רחמים (מלמד, כאן) אמרו רבותינו ז"ל (עקידת יצחק וישלח שער כ"ו עיין שם), כל מי שאוכל ביום צום של ארבע תעניות, כאילו אכל את גיד הנשה. וצריך להבין, מה שייכות יש בין ארבעה צומות לגיד הנשה? ויש לומר, כמו שיש איסור וקליפה על גיד הנשה, כך ישלטו הקליפות על מי שאוכל בארבעה צומות, ואינו זוכה לראות בנחמת ציון שיהיו לששון לשמחה ולמועדים אלו ארבעה צומות. וזה שנרמז על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, "את" ראשי תיבות תשעה אב, "גיד" בגימט' י"ז, כנגד י"ז בתמוז, עוד מרמזים אותיות המילה "גיד", ג' בתשרי, י' בטבת, והאות ד' מרמזת על ד' צומות הנזכרים. עוד מרמזת המילה "הנשה" שעולה בגימט' שס"ד יחד עם ד' האותיות, כמנין ימות החמה חסר יום אחד, הוא יום הכיפורים יום מיוחד בשנה שאין שטן יכול לקטרג בו. לפיכך כל מי שאוכל באלו הימים, כאילו אכל "את גיד הנשה" שהוא אסור מן התורה. וזהו שכתוב, על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. עד כאן.

"עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה" (לב, לג)

שאלה שהרעשה את העולם, האם גיד הנשה נוהג גם בנקבות

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו כרתי ופלתי, הסעיר בשעתו את העולם התורני, בדין גיד הנשה, עקב היותם של הדברים תמוהים עד למאוד.

וכה הם דברי הכרתי ופלתי (יורה דעה סימן סט ס"ק טז) וזה לשונו, בזמני היה מנקה אחד אפילו בעל תורה ומומחה למאוד, ונשתבש בדעתו לומר על גיד אחר שהוא הגיד האמיתי, ועד היום הזה טעינו אנחנו ואבותינו בגיד שאינו גיד שאסרה התורה. והיה הולך ושב בכל ארץ אשכנז ומרעיש הבריות. עד שבא לפראג והציע דבריו לפני חכמי העיר הגאונים, ואני חקרתי ובדקתי את הדבר, ומצאתי שזה הגיד [שלדעתו של המנקה], אינו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, ואז הראיתי לו סמ"ג שכתב דיגיד הנשה נוהג בזכרים ובנקבות, ועל ידי כך אישתקל מילוליה. עד כאן לשונו.

והנה כאשר יצא הספר לאור, נרעש עולם התורה עד למאוד, וכלשון הגאון בעל החתם סופר (שו"ת חתם סופר ח"ב י"ד ר"ס אות ט') "ורבים תמהו על שגגה גדולה שיצאה מהשליטים", שהרי דברי הסמ"ג שמצות גיד הנשה נוהגת

בזכרים וננקבות, הכוונה היא שהאיסור חל בין על ישראלים זכרים ובין על ישראליות נקבות, וכדרכו של הסמ"ג לכתוב בכל שאר המצוות, ובלי ספק אין הכוונה לבהמות זכרים ונקבות, כפי שטען הכרתי ופלתני!
עד כדי כך היתה התמיהה גדולה, שבספר תולדות אדם להגר"ז (חלק ב' סימן ס"ה) כתב שמכאן יש להוכיח שהשגיאה מצודתה פרוסה על כל החיים, ואף על גאון וקדוש כרבי יהונתן אייבשיץ.
ואולם, היו שניסו ליישב את הדברים בדרכים שונות.

החתם סופר (שם בשו"ת, יו"ד סי' ט"ט) מפלפל בדברים וכתב, "ואני אומר דברי חכמים קיימים" וביאר, שהרי יש לחקור מדוע באמת לא נפטור את הנשים מאיסור גיד הנשה, שהרי הכתוב (כאן) אומר בפירוש "על כן לא יאכלו בני ישראל וגו'", ואם כן היה לנו ללמוד "בני ישראל" ולא בנות ישראל? ואף שלכאורה יש ליישב, שלא מצינו חילוק בין אנשים לנשים אלא במצוות שהן בקום ועשה, אבל במצוות לא תעשה, השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. מכל מקום הרי מצינו גם בלא תעשה בטהרת כהנים שלא יטמאו למתים שנאמר (ויקרא כא, א) אמור אל הכהנים בני אהרן, ודרשו חז"ל (יבמות פה.) ולא בנות אהרן, הנה לנו שגם בלא תעשה ממעטים נשים, ואם כן בגיד הנשה, מדוע נהגת מצוה זו בנשים ונקבות? ובעל כרחך צריך לומר, שלגבי טהרת כהונה יש סברא לחלק בין אנשים לנשים לענין קדושת כהונה, ולכך למדו דוקא שם בני אהרן ולא בנות אהרן, מה שאין כן בשאר לא תעשה שאין סברא לחלק בין זכרים לנקבות, לא מחלקים. ומעתה כשכתוב בתורה "בני ישראל", תלוי הדבר בסברא האם יש לחלק בין נשים לגברים, או לאו, ואילו גיד הנשה הוא אותו גיד הנשה שטען המנקר ולא כאשר ידוע לכל העולם, והנה נבדק ונמצא שזה הגיד ישנו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, אם כן שוב יש סברא לחלק בין אנשים לנשים, ויש לנו לומר שיהיה אסור גיד זה רק באנשים, ומדוע כתב הסמ"ג שהוא אסור בין בזכרים ובין בנקבות? אין זאת אלא שגיד הנשה הוא המוחזק ביד כל ישראל לגיד הנשה והוא נמצא בין בבהמות זכרים ונקבות ולפיכך אין מקום לחלק במצוה זו בין זכרים לנקבות, ולא כטענת המנקר. וזו היתה הוכחתו הניצחת של הכרתי ופלתני, ודברי חכמים קיימים. עד כאן יישובו של הגאון חתם סופר בדרך פלפול.

אולם הגאון בעל "משמרת שלום" מבערימליא (פרדס יוסף פרשת וישלח) כששמע על כך כתב שלחינם הרעישו על הכרתי ופלתני, כי טעות סופר נפלה בדבריו ובמקום סמ"ג יש לגרוס סה"ג, דהיינו ספר הלכות גדולות, ושם אכן מבואר שצריך לנקר גיד הנשה גם בבהמות נקבות.

פתרון אחר התפרסם בקובץ הפרדס (חלק ד' חוברת א'), שם העיד רבי שלמה נכס מלוס אנג'לס שבידו "כרתי ופלתני" מן המהדורה שהודפסה בחיי רבי יהונתן אייבשיץ, ובכתב ידו תיקון ר' יהונתן מסמ"ג לסה"ג - והוא "סדר הלכות ניקור" מקדמון אחד, ושם אכן נכתב בפירוש כי יש לנקר הגיד מבהמות נקבות. עד כאן. הובא כל זה בספר כמוצא שלל רב (פרשת וישלח. וראה קובץ וילקט יוסף שנה י"ד תרע"ב, קונטרס י"ח סימן קע"ח).

"וַיִּשֶׂם אֶת הַשְּׂפָחוֹת וְאֶת יַלְדֵיהֶן רֵאשֻׁנָה וְאֶת לֶאֱה וַיִּלְדֵיהָ אַחֲרָנִים וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָנִים" (לג, ב)

נבואת הגר"א שמתגשמת אל מול עינינו

מובא בשם הגר"א (בקונטרס הנדפס מהגר"א וסרמן זצ"ל על עקבתא דמשיחא) שכל הפרשה מרמזת על זמן הגאולה, אז יהיו הערב רב המנהיגים, והם בבחינת "השפחות ואת ילדיהן ראשונה", ו"לאה וילדיה", אלה המון בית ישראל שינהרו אחריהם ויהיו במדרגה שניה. "ואת רחל ואת יוסף אחרונים" אלו התלמידי חכמים שיהיו מושפלים מכל. **והנה** נתקיימו דברי הגר"א זצ"ל בזמננו, וזה מראה כי קרובה ישועתנו לבוא, וכל מי שיעמוד בנסיון האחרון הזה, יתרומם לעתיד למדרגה גבוהה מאוד.

"וְהוּא עֵבֶר לַפְּנִיָּהּ וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחֲרָיו" (לג, ג)

כיצד יתכן שיעקב השתחוה לעשו

ידועה הקושיה איך יעקב אבינו שהיה בחיר שבאבות וכמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (בראשית, פרשה ע"ו), והוא אחד מארבעה דיוקנות שנמצאים תחת כסא הכבוד, הוא יעקב אבינו. (עיין חגיגה וסוטה יג: ובבראשית רבה פרשה פ"ג סי' ג', ובזוהר הקדוש פקודי דרמ"ב ע"א). כיצד יתכן שהשתחוה לעשו אחיו שהוא עבודה זרה וסטרא אחרא?

ומצאתי בזוהר הקדוש (וישלח דף קע"א ע"ב), על פסוקנו שבאר כך וזת"ד: והוא עבר לפניו וישתחו ארצה שבע פעמים, וקשה, הן יעקב שהוא המושלם שבאבות והקדוש ברוך הוא בחר אותו לחלקו, ואיך השתחוה לעשו הרשע, שהוא מצד אל אחר, וכל המשתחוה לו משתחוה לאל אחר, וכתוב (שמות לד, יד) לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא

שמו? ואם תאמר שיעקב השתחוה לעשו בגלל שאמרו תעלא בעידינה סגיד ליה [שועל בזמנו, דהיינו כשזמנו טוב, כשעלה לגדולה, תשתחוה לו]. זה אינו כך, מאחר שעשו כאל אחר היה? אלא שיעקב לא השתחוה לעשו ולחלקו כלל, וככתוב (שמות כג, ב) וישתחו ישראל על ראש המטה, וכי ליוסף בנו השתחוה? אלא למקום השכינה השתחוה. גם כאן ביעקב שכתוב והוא עבר לפניו, מי זה "והוא"? זו השכינה העליונה שהיתה הולכת לפני יעקב, וזו השמירה העליונה. כיון שראה יעקב שהשכינה עברה, אמר, זה הזמן להשתחוות לפני הקדוש ברוך הוא שהלך לפניו. כרע והשתחוה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו. ולא כתוב וישתחו לעשו, אלא כיון שראה שהקדוש ברוך הוא עבר לפניו, השתחוה לעומתו, שלא ראוי להשתחוות לאחר חוץ ממנו.

"והוא" היינו הקדוש ברוך הוא

זמבואר מדברי הזוהר הקדוש שהפירוש של "והוא עבר לפניו", מהו "והוא", זו השכינה העליונה שהיתה הולכת לפניו, וכיון שראה אותה יעקב, אמר עתה הגיעה השעה להשתחוות אל הקב"ה, שהיה הולך לפניו ע"ש. ובאמת שכך איתא בזוהר הקדוש (נח דף פ"ז ע"א) על הפסוק בתהלים (כד, ב) כי "הוא" על ימים יסדה, שהקשה הזוהר מאן "הוא", דא קודשא בריך הוא. [מיהו "הוא" הנאמר בפסוק? זהו הקדוש ברוך הוא]. וכך נאמר בספר איוב (כד, כ) כי "הוא" לקצות הארץ יביט, עיין שם.

וכיוצא בזה כך גם שני חכמים בגמרא נדה (לא). על הפסוק (בראשית ל, טז) בלילה "הוא", מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה עיין שם. הנה גם כאן פירשו חז"ל את המילה "הוא" שהכוונה אל הקדוש ברוך הוא. וכיוצא בזה כתבו התוספות (סוכה מה. ד"ה אני והו) שתיבות התפילה בהושענות "אני והו" עולים בגימטריא "אנא ה", עיין שם. ולפי זה יובן שאף על פי שכביכול היה נראה שיעקב משתחוה אל מול עשו אחיו, באמת היה משתחוה לצד השכינה העליונה. וכיוצא בזה ראיתי בספר אגרא דפרקא (אות קס"ה) שיעקב אבינו במה שהשתחוה לעשו לא התכוין אלא לקודשא בריך הוא עיין שם. ולכך גם נאמר "עד גשתו עד אחיו", ולכאורה היה נכון לכתוב עד גשתו לאחיו? אלא שמבאר הזוהר הקדוש הנ"ל, שכיון שראה יעקב שהקב"ה הולך לפניו, לכן השתחוה כנגדו שבע פעמים עד שהגיע אל עשו אחיו, כדי שלא לתת כבוד ולהשתחוות לאחר זולתו יתברך עיין שם.

ויש להוסיף שהנה יעקב אבינו בכל השתחויה היה מבקש שיעזרהו השם יתברך להנצל מעשו אחיו. ולכך נאמר וישתחו ארצה, "וישתחו" עולה בגימטריא "שמע קולנו ה' אלהינו", היינו שהתפלל יעקב שהקב"ה יעזור לו וישמע תפילתו כדי להנצל מעשו.

"והוא עבר לפניו" בגימטריא מלך מלכי המלכים

והנה המילים "והוא עבר לפניו" הם בגימטריא "לפני מלך מלכי המלכים", ללמדנו את האמור, שיעקב אבינו השתחוה לפני מלכו של עולם דוקא. רמז נוסף לכך יש במילים "והוא עבר לפניו", שהם עולים בגימטריא כמספר "אור פני מלך חיים" בדיוק (וכיוצא בכתב בס' ברית דוד להגר"ד ברדא שליט"א, עמ' קי"ט).

"והוא עבר לפניו" וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו" (לג, ג)

השתחוה שבע פעמים, כנגד שבע שמות הויה העולים יעקב

יש להתבונן למה השתחוה יעקב אבינו ז' פעמים ולא הספיק השתחויה אחת. וראיתי להגאון המקובל האלהי, הדיין המצויין, רבי רפאל יעקב בן שמחון זצ"ל, חד מחברייא מרבני עי"ת פאס אשר במרוקו, בספרו סובר הרזים (כללי חכמת הקבלה, דנ"ד ע"ב, אות ו', ג'רבא התשי"ד) שכתב, כי יעקב בא מייחוד הספירות הגדולה והגבורה שהם אברהם ויצחק, זה ימין וזה שמאל, ויעקב אב הרחמן סוד התפארת הכוללת שבע ספירות, ולכן שבע פעמים שם הויה"ה עולים בגימטריא יעקב, עיין שם. ולפי זה מובן מדוע השתחוה יעקב לפני עשו שבע פעמים דוקא, כי כאמור בזוהר (פרשת וישלח סח"א דף קע"א ע"ב) השתחוה כלפי שכינה, ושבע פעמים שם הויה"ה עולים כמנין שמו יעקב.

ויש לרמוז זאת כי "שבע פעמים" עולים בגימטריא "וישמע אלהים", שכיון שהקדוש ברוך הוא ראה שכל כוונתו של יעקב היתה רק לכבודו יתברך, לכן שמע אל קולו ולבקשתו והצילו מעשו אחיו. וזהו שאמר "עד גשתו עד אחיו", מרמז שה' ענה לתפילתו, לפי שמילים אלו עולים בגימטריא מספר "ה" כבר נשבע ליעקב". לרמז למה שאמר הקב"ה ליעקב (בראשית כח, טו) ושמרתיו בכל אשר תלך, והשיבותיך וגו' כי לא אעזבך וגו'. וכן אמר הפייט "נשבע ה' ליעקב, אל תירא עבדי יעקב".

השתחווה ז' פעמים כנגד ה' לבטל את ז' כוחות הטומאה של עשו

אולם עדיין צריכים אנו למודעי, מדוע בחר יעקב להשתחוות שבע פעמים בדוקא לא פחות ולא יותר.

ומצאתי להגאון הקדוש אריה דבי עילאי, הרב מגלה עמוקות (פ' ואתחנן אופן קצ"ב) שביאר, מפני שיש לקליפת עשו שבעה כוחות טומאה, וכמו שמצינו על היצר הרע שהוא שרו של עשו (סוכה נב.) שיש לו ליצר הרע שבעה שמות, שהם רומזים על שבעה כוחות הטומאה שיש ליצר הרע. וכדי להכניע את שבעת כוחות הטומאה של הנחש, לכן הוצרך יעקב אבינו להשתחוות שבע פעמים לפני הקב"ה, קודם הגיעו אל עשו, שעל ידי שבע השתחויות אלו, הכניע את שבעת הכוחות של קליפת עשו והחליש אותו עיין שם.

ועל פי זה יובן היטב מדוע דוקא יעקב הוא שהשתחווה שבע פעמים, משום שדוקא בכוחו היה לבטל את שבעת כוחות הטומאה, כיון שיעקב הוא מדת תפארת, והתפארת כוללת "שבע" ספירות כנודע. גם "תפארת" היא מלשון "פאר", ו"פאר" אלו תפילין כמו שנאמר (יחזקאל כד, יז) פארך חבוש עליך. וכפי שהיה נוהג רבנו הרא"ש לומר ברכות השחר עד ברכת "עוטר ישראל בתפארה" ורק אז היה מניח תפילין, כדי לרמוז לתפילין שנקראים פאר. ויבואו הדברים יפה עם דברי הרב שלמי ציבור (דיני תפילין דף ל"ח ע"ב) שכתב שהטעם שכורכים שבע כריכות ברצועות התפילין של יד על הזרוע, כנגד שבע נערות הראויות לתת לה מבית המלך. עיין שם.

ונראה לומר שהטעם לדבריו כמו שמצאתי בזהר חדש (ח"ב שיר השירים דף ז' ע"א) שבע הנערות הראויות לתת לה, המקשטות את המלכות להביאה לפני המלך, הן שבעה מלאכים, (מיכאל, גבריאל, רפאל, אוריאל, צדקאל, יופיאל, רזיאל) עיין שם. וכן כתב הרב אגרא דפרקא (אות ק"ט). ולכן היה כח ביעקב אבינו להכניע את שבעת כוחות הטומאה של עשו, כי הוא מסוד תפארת שרמוזים בספירה זו שבע ספירות.

ולכן מה שצינו הקב"ה להניח תפילין על יד שמאל, הוא כדי לנקות את הזוהמא שנמשכה על יד שמאל, שאחו יעקב אבינו בעקב עשו שהוא כנגד צד השמאל של הלב. וגם יש ענין גדול לכרוך שבע כריכות עם הרצועה של התפילין על יד שמאל, כי זהו בבחינת שבע השתחויות שהשתחווה יעקב אבינו לפני הקב"ה כדי להכניע בזה שבעת כוחות הטומאה שנמשכו מעקב עשו.

רב אחא בר יעקב למד מיעקב אבינו כיצד להכניע את כוחות הטומאה

וראיתי עוד להרב מגלה עמוקות (שם) שהביא את המסופר בגמרא קידושין (דף כט:): שבבית מדרשו של אביי הסתובב מזיק אחד, שאפילו כשנכנסו בבית המדרש שני אנשים יחד, ואפילו אם היה זה באור היום, היו ניזוקים ממנו. לימים שמע אביי שרב אחא בר יעקב מתכונן לבוא לעירו כדי לעסוק בתורה בבית מדרשו של אביי, לכן הכריז שאף אדם לא יתן לרב אחא בר יעקב מקום ללון בביתו, כדי שיהיה מוכרח ללון בבית המדרש, ובזכותו יתרחש נס שיהרוג את המזיק. אכן רב אחא בר יעקב הגיע לעירו של אביי, והיות ולא היה לו מקום ללון, לן בבית המדרש. כאשר נכנס לבית המדרש, התגלה אליו המזיק בצורת נחש עם שבעה ראשים. התחיל רב אחא להתפלל ולהשתחוות לפני הקב"ה שיצילו מהנחש, ועל כל השתחוויה שהיה משתחווה נפל ראש אחד של הנחש, עד שלאחר שבע השתחויות נפלו שבעת הראשים של הנחש ונהרג.

ומבאר הרב מגלה עמוקות, שרב אחא בר יעקב למד לעשות כן מיעקב אבינו, שהכניע את שבעת כוחות הטומאה של עשו הרשע על ידי שבע השתחויות להקב"ה, וכך גם הכניע רב אחא בר יעקב את שבעת הראשים של הנחש שהוא מסטרא דעשו, שהם כנגד שבעת כוחות הטומאה, על ידי שבע השתחויות שהשתחווה לקדוש ברוך הוא, עיין שם.

עוד מצאתי להרב מגלה עמוקות (בפרשת וישלח ד"ק ע"ב) שכתב, דרב אחא בר יעקב קרא שבע פעמים "שמע ישראל" כשבא אליו המזיק בשבעה ראשים, ובכל פעם שקרא "שמע" נפל ראש אחד. והדבר רמוז בשמו מהיכן למד עשות זאת, ששמו נקרא רב אחא בר יעקב דהיינו, שלמד זאת מיעקב.

ועל רב אחא בר יעקב שהכניע את סטרא דעשו, רמז עשו באמרו ליעקב (בראשית לג, ט) יש לי "רב, אחי" וגו', עשו ניבא ולא ידע מה ניבא, שהצמיד את המילים "רב אחי", לרמוז אל רב "אחא" שסופו להפיל את השבעה ראשים, של סטרא דעשו. עיין שם.

"וְהוּא עֶבֶר לְפָנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחִיו" (לג, ג)

יעקב הסיר מעשו את הטומאה ובכך נעשה "אחיו"

לכאורה התיבות "עד אחיו" מיותרות והיה הפסוק צריך לומר "עד גשתו אליו"? אלא ידוע שישנם שבעה כוחות טומאה, כמו שגם ראינו במעשה הנ"ל ברב אחא בר יעקב (קידושין דף כט:). שיצא המזיק בצורת נחש עם שבעה ראשים, ובכל כריעה שכרע ר' אחא הפיל ראש אחד, וכתב המהרש"א (שם) כי שבעת הראשים מורים על שבעת כוחות הטומאה, ויש בכל כח מהטומאה, חמישים שערי טומאה, ובסך הכל יש שלש מאות וחמישים שערי טומאה.

ו"עשו" עולה בגימטריא שלש מאות שבעים ושש, לפי שיש בו כמנין שלש מאות וחמישים, כנגד שערי הטומאה, ועוד עשרים ושש, שהם כנגד שם הוי"ה, לפי שהיה בעשו גם צד קדושה, כיון שהיה מכבד את אביו. נמצא שיש בעשו את כל שערי הטומאה וחלק אחד של הקדושה. אבל יעקב אבינו היה כולו מן הקדושה, ולכך "יעקב" עולה בגימטריא מאה שמונים ושתים, כנגד שבע פעמים שם הוי"ה. כיון שזה כנגד זה עשה האלהים וכוחות הקדושה הם גם כן שבע, ולכן השתחוה יעקב שבע פעמים והכניע את שבעת כוחות הטומאה שהיו מקובצים כולם בעשו, כך שנשאר לעשו רק חלק הקדושה, ואז נאמר, עד גשתו עד "אחיו", לפי שאז נהיו באחיה של קדושה.

"וַיִּרְץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיַּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ" (לג, ד)

על מה בכו יעקב ועשו

כתב הרב ישמח ישראל (סופר, כאן) אפשר לרמוז שיעקב בכה על שעתיד עשו שהוא אדום, להחריב את בית המקדש ולהגלות את ישראל מעל אדמתו. ואילו עשו בכה, על שידע כי בסוף הימים יתקיימו הברכות ביעקב שברכו אביו, והוא יאבד מן העולם.

"וַיִּרְץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיַּחְבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ" (לג, ד)

הטעם שעשו רץ לקראת יעקב ונשקו

הנה כאשר נפגשו יעקב ועשו, יעקב השתחוה לו שבע השתחויות, ותחילה סידר את הילדים ואת השפחות ראשונה, ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים, ויוסף היה מגן על רחל אמו. ומאידך עשו בא עם כוחות גדולים של שבעת כוחות הטומאה הם שבעה ראשים כמו שכתבנו לעיל. ולכן השתחוה יעקב שבע פעמים, ובכל פעם ירד לעשו ראש אחד כנ"ל. והנה אילו יעקב היה משתחוה עוד פעם אחת, היה מוריד את כל כוחות הטומאה של עשו, ולא היה נשאר לעשו שום כח בעולם, ועשו פחד מכך עד מאוד, לכן לפני שיעקב השתחוה בפעם האחרונה, רץ עשו לקראתו ויחבקהו וישקהו כדי שלא יצליח להשתחוות לו ולהזיקו יותר. ועל כן מה שחבקו ונשקו לא היה זה מתוך אהבה ואחזה, אלא היה זה רק מתוך שנאה ופחד, וכמו שמובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קע"א סע"ב) שעשו רצה לנשוק את יעקב בצוארו.

"וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ" (לג, ד)

וישקהו" בר"ת למפרע ויאמר הכי קרא ש'מו י'עקב ויעקבני

בספר ילקוט חמישאי (כאן) כתב בשם ספר מנחת יהודה, המילה "וישקהו" מנוקדת בתורה, דהיינו בספר התורה יש נקודות מעל אותיות המילה וישקהו. וניקוד זה בא ללמד שעשו לא נשקו מכל לבו (כמו שכתוב בספרי בהעלותך ס"ט), וזאת כיון שזכר שגנב ממנו יעקב את הברכות ושלקח ממנו את הבכורה.

ויש לכך רמז בפסוק, שהמלה "וישקהו" בראשי תיבות למפרע היא, ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני. דהיינו שבשעה שנשקו, זכר לו את אשר עשה לו יעקב למפרע.

"וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַנְּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָּךְ" (לג, ה)

פירוש הויכוח שבין יעקב לעשו עולם הזה או עולם הבא על דרך המוסר

ידוע שטען עשו ליעקב הרי אנחנו חילקנו את העולמות, אתה לקחת את העולם הבא ואני לקחתי את העולם הזה, אם כן איך יתכן שאני רואה שלך ארבע נשים שאין כיופיין בעולם, ואיזה ילדים יש לך כל אחד חזק ויפה. גם איזה צאן ובקר מובחרים וטובים יש לך, הרי שכל העולם הזה יש לך? ולפי החלוקה כל זה שלי, ולא שייך לך.

ולכך השיב לו יעקב, כל אלו אינם משום העולם הזה, אלא משום העולם הבא, הן אני שומר תורה ומצוות ולכך לקחת אשה לקיים את מצות פריה ורבייה, ולכך, אלו "הילדים אשר חנן אלהים את עבדך". "אשר חנן אלהים" "חנן" ראשי תיבות חלה נדה נר, שבזכות מצוות אלו, יש לי את כל מה שאתה רואה. ועל כן כל מה שיש לי הם ענייני העולם הבא ולא ענייני העולם הזה, כי אני חייב ליקח אשה לקיים מצות פריה ורבייה וילידים צריך לתת אוכל. גם צריך לאכול ולשתות ולהתענג בשבתות וימים טובים ועוד ועוד. אמר עשו טוב הדבר, אך אני אבא לבדוק את הדבר אבקר אצלך ואראה כיצד אתה חי בימים אחרים, האם גם אז נטלת את העולם הזה, או כדבריך רק את העולם הבא (הובא בס' שופרא דישראל פרשת ויצא עמ' מ"א).

הטעם שהסמ"א כה מתנגדת לסיום מסכת

יום אחד בא עשו אצל אחיו יעקב וראה שולחן גדול יפה מלא אוכל מכל טוב, סלטים עופות ובשר וכו' ואיזה ילדים מסביב ונשים וכו', ושוב הקשה לו, הרי חילקנו את העולמות ואתה לקחת את העולם הבא, ואם כן מה לך כל העושר הזה? אמר לו יעקב, היום שבת קודש ולכבודה אני עושה כל זה, שהיא מעין עולם הבא, ונמצא שזו עבודה לעולם הבא. אמר עשו, אם כן אבוא פעם אחרת לא בשבת, ואכן בא פעם אחרת, אך גם בפעם ההיא ראה כזאת ותמה על כך. השיב לו יעקב, היום ראש חודש, וגם הוא מעין העולם הבא. בא שוב עשו פעם אחרת וראה ככל זאת. השיב לו יעקב, היום נולד לנו נכד, יש ברית מילה. פעם אחרת הגיע עשו וראה מאות אנשים אוכלים ושותים עם יעקב בשירה וזמרה, אמר לו, נו יעקב מה יש היום, לא חודש ולא שבת? השיב לו יעקב, היום אנחנו עושים סיום מסכת, יש תורה ואותה צריך ללמוד, וכל מסכת אנחנו עושים סיום יפה עם סעודות יפות לכבודה של תורה, וכל זה אנו עושים לעולם הבא ולא לעולם הזה... הלך עשו אל ישמעאל כדי להיוועץ עמו מה לעשות, וכה אמר, הרי יעקב לקח את העולם הבא, וניחא על הילדים שתקתי, גם על הנשים שתקתי, אבל מה זה הדבר שבכל יום עושה מסיבות, סיום מסכת, סיום הזוהר הקדוש וכו'?

כיון שכן הם שולחים את הס"מ להפריע לעם ישראל שלא לעשות סיומי מסכתות וכו', כמו שדרשו רבותינו, סמא"ל ראשי תיבות, סיום מסכת אין לעשות. אבל ברוך השם אנחנו היום עושים סיומי מסכתות וספרים וסיום הש"ס, סיום של ל"ו מסכתות להכניע את הס"מ ולהכניע את עמלק.

ובשעת סיום מסכת יש כח גדול להכניע ולהרוג את עמלק את הס"מ, כי כל הכח להרוג אותו הוא בעיקר על ידי התורה הקדושה. וכמו שאמרו שהתלמוד מכניע אפילו את הקלי' של הנקבה, שידוע שכוחה גדול מקלי' הזכר, ובכל זאת על ידי התלמוד מכניעים את זאת הקלי', כי "תלמוד" בגימט' 480 והוא בגימט' "לילית" בדיוק.

ולכך לא יכול עשו ליעקב, כיון שכל מה שאנחנו שמחים בעולם הזה אינו אלא לשם שמים כדי לקיים מצוות וללמוד תורה.

"וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהֵי לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ" (לג, ה)

מי "אלה" אותיות "לאה", ותשובתו "אשר חנן"

המהר"י אסאד (בחידושי מהרי"א פרשת וישלח) מבאר פסוק זה, בהקדים את מאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה פרשה ע' ס' ט"ז) שהעולם היו אומרים שני בנים לרבקה, ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול, והקטנה לקטן. ועוד אמרו רבותינו ז"ל (דרך ארץ פרק עריות הל' י"ב), הנושא אשה שאינה הוגנת לו, יצאו ממנו בנים שאינם מהוגנים. וזהו שאמר כאן עשו ליעקב, מי אלה לך, "אלה" אותיות "לאה", וכי לאה שלך? והלא שלי היא שהגדולה לגדול, כמאמר חז"ל הראשון הנ"ל. על כך השיב לו יעקב, על פי מאמר חז"ל השני הנ"ל, הראיה שהיא בת זוגי, מפני הילדים אשר חנן אלהים את עבדך, שהנה הם ילדים ראויים וטובים והשם יתברך אוהבם, אם כן מוכרח הדבר שגם לאה היא בחלקי, שאם היתה אינה הוגנה לי, היו יוצאים ממנה ילדים שאינם מהוגנים.

מי-אלה שם אלהים בהפוך

עוד פירש רבנו האר"י (ליקוטים מפרדס חלק א' עמוד ק"פ) עשו אמר "מי אלה" לך, לפי שאומות העולם על ראשם יש "מי-אלה", דהיינו השם אלהים בהפוך אותיות. ואילו על ישראל יש שמות הוי"ה ואלהים ולכך השיבו יעקב, אשר חנן "אלהים" את עבדך, עם עבדך ישנו שם אלהים כסדרו, ולא מי-אלה שהוא שם אלהים בהפוך אותיות.

"וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים" (לג, ה)

הרוצה להכניע עין הרע זוקף ב' אצבעות נגד עיניו

כתוב בספר עונג לשבת (גרג'י, וישלח כאן, נדפס תרע"ג) על כל אחד מב' תיבות אלו ישנו הטעם זקף גדול, רמז למנהג העולם שכדי להכניע עין הרע, זוקף האדם ב' אצבעות נגד עיניו. אף כאן עשו אמר על הילדים, "מי אלה לך" הרי שהסתכל על ילדיו והטיל עליהם עין הרע, לכך באו ב' זקף גדול אלו שדומה כל אחד מהם לסימן ב' אצבעות, להיותם כמו יתד בעיניו של עשו, ודו"ק. וראה כיצא בזה על הרמת חמשת אצבעות כנגדו שכתב בעוד יוסף חי (דרושים וישלח על הפסוק ויקח מן הבא בידו בד"ה ועוד נ"ל).

חשש מעין הרע

ישנה שאלה מדוע אמר לו "הילדים" ולא ילדים, אומר רבנו יוסף חיים (בן איש חי דרושים וישלח ד"ה וישא עשו) כי האות ה', היא נגד עין הרע, ולכך על שאלת עשו מי אלה לך, השיבו הילדים בה' הידיעה, כדי להגן על הילדים מעין הרע של עשו.

"ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו" (לג, ז)

יוסף היה עדיין יונק, או גדול

המלבי"ם ז"ל בספרו התורה והמצוה (לג, ו, ד"ה ותגשן) כתב פשט פלא על פסוק זה, שיוסף היה עדיין יונק, ורחל נשאה אותו על ידיה, ולכן כתוב בפסוק שקודם נגש "יוסף" ואחר כך "רחל", מפני שיוסף היה מוחזק בידי אימו לפניו ולפיכך היה נמצא לפני רחל. וכיון שרחל השתחוה, ממילא גם יוסף השתחוה, ולכן כתוב "וישתחוו", רצה לומר שהשתחוו ביחד.

אמנם במדרש בראשית רבה (פע"ח סי' י') איתא, אמר יוסף, הרשע הזה עינו רמה, שלא יתלה עיניו ויביט את אמי. וגבהה קומתו וכסה אותה. עד כאן. הנה כתוב כאן שיוסף היה גבוה קומה יותר מאימו ולא יונק. וכן מבואר בחידושי הרש"ש על המדרש וזה לשונו, וגבהה קומתו, פירוש בדרך נס, כי בן שש שנים היה אז. עד כאן לשונו. הנה לנו שהיה בן שש ולא תינוק.

וכן משמע נמי במדרש הגדול (פרשת וישלח) דאיתא שם, כיון שקרב עשו, דחק יוסף את אמו ועמד לפניו, אמר שמא תתיירא ותפיל, שהיתה מעוברת בבנימין. עד כאן. הנה לנו גם כאן, שיוסף לא היה יונק אלא גבוה מאמו ובעמידתו הסתירה מעשו. וגם כן מוכח מתוך שרחל היתה מעוברת, והמעוברת אינה מינקת.

"וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכְּהָ וְאֵלֶכָה לְנִגְדָךְ" (לג, יב)

"ואלכה לנגדך" כדי לתת להם אינטרנט ואיפונים

הביאור במה שאמר עשו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך, כלומר, בא ונלך יחד ונשמור יחדיו על הילדים. השיב לו יעקב (שם) אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן. ידע יעקב שעשו רוצה ללכת עם הילדים בשביל לתת להם מתנות שיתן להם אינטרנט פלאפונים ואיפונים וכדו', ולכך דחה אותו בקש, לכל ילך עימו בשום אופן, והשיב יעקב בתירוץ "ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה" אתה גברא רבא וצועד במהרה, אדוני יודע כי הילדים רכים והם לא יכולים לילך מהר ולכך עלינו להתעכב, שאם ילכו מהר חס ושלום, ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן, כי מי שהולך עם אינטרנט, ה' ישמור את אשר יקרה לו.

"אֲדֹנָי יָדַע כִּי הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבְּקָר עֲלוֹת עָלַי וְדִפְקוּם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל הַצֹּאן" (לג, יג)

"רמז למלחמת יום הכיפורים"

כתב מורנו ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצוק"ל בספרו קול יהודה (פרשת וישלח עמ' קמ"ה), בשם רבנו יוסף חיים, שמפרש את הפסוק "ודפקום יום אחד", "יום אחד" הוא יום הכיפורים, שהוא יום אדיר בימי השנה, יום "אחד" שאין לו שני. ואפילו באותו היום שאין השטן שולט בו, אף על פי כן הסטרא אחרא חפצה, ב"ודפקום" אף ביום זה לקלקל מעשיהם.

הוסיף על כך מורנו, כעין רוח הקודש נצנצה כאן בדברי רבנו יוסף חיים זצוק"ל, כי ביום הכיפורים שהוא "יום אחד" מיוחד בשנה, יבואו עשו וגונדא דיליה על עם ישראל [במלחמת יום הכיפורים], בעצם היום הקדוש הזה יבואו עליהם ודפקום, מפני רוב קלקול המעשים. אבל היות ויעקב לא קיבל את הצעת עשו, ובכל הדורות נזהרו רוב ישראל

שלא להתבולל בין הגויים, ולא להשתתף עמם, לכן לא הצליחו לדופקם ונתקיים בנו הכתוב "ויבא יעקב שלם" (בראשית לג, יח).

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֲצִיגָה נָא עִמָּךְ מִן הָעַם אֲשֶׁר אֵתִי" (לג, טו)

אציגה" בגימטריה "זה עובדיה"

בס' פענח רזא (מבעלי התוס' כאן) כתוב, שאמר לו עשו, בבקשה ממך שאם יתגיירו מזרעי שתקבלם. "אציגה" בגימטריה "זה עובדיה" הנביא שהיה גר מזרע אדום. [דהיינו שעל עובדיה הנביא ביקש כאן עשו שיתקבל מזרעו אל עם ישראל].

"וַיֵּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ פְּנֵעַן בְּבֵאוֹ מִפְּדַן אָרֶם וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר" (לג, יח)

יעקב אבינו תיקן מטבע עגולה כדי שידעו שגלגל שחוזר בעולם ואל יתהלל עשיר בעושרו

אמרו רבותינו בגמרא (שבת לג:): "ויבא יעקב שלם - אמר רב מלמד שחזר שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם". יעקב אבינו עליו השלום ראה אל נכון כאות תודה להשי"ת, על שובו בשלום, להתקין מטבעות כסף לתושבי העיר שכם עבור פרנסתם ומסחרם.

אולם הדבר דורש ביאור, וכי עד שבא יעקב לשכם לא היו להם מטבעות כסף, והלא אמרו (ב"ק צז:): "איזהו מטבע של אברהם אבינו, זקן וזקנה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר", הרי בהדיא שכבר בימי אברהם היו מטבעות, וא"כ מה תיקן וחדש כאן יעקב? ודחוק לומר שרק בעירו של אברהם - בין בית אל ובין העי - היו מטבעות, אך לא בשאר המקומות ובתוכם שכם הסמוכה. מה גם ששכם הייתה עיר גדולה בימים ההם, ואם בשאר המקומות היו מטבעות הלא עאכ"ו שבשכם היו (ועי"ש במהרש"א).

ודבר פלא מתרץ ה'נודע ביהודה' (אהבת ציון דרוש חמישי ד"ה עוי"ל מטבע. והובא בתוספת ביאור בכן איש חי בכן יהודע שבת שם), שלעולם וודאי היו להם מטבעות עובר לסוחר עוד מקדמת דנא, אלא שעד אז היו המטבעות מרובעין ובשלל מיני צורות, ובא יעקב ותיקן שיהיו המטבעות עגולים, ומאז עד היום יש לנו מטבעות עגולים.

אלא שעדיין הדברים צריכים ביאור: וכי מאימתי נתפס הצד הגשמי אצל יעקב אבינו, שיהא קלסתר צורה של מטבעות גשמיים וקרויים 'תיקון'? הלא בשלמא אם היה יעקב אבינו מתקן להם איזה הנהגה טובה וישרה, ניחא, אבל מטבע עגולה ועלובה מה תיקון יש בה, איזה מין תיקון הוא?

ולכך כתב הנודע ביהודה, שבוודאי כוונת יעקב בתיקון זה היה לפנימיות שבדבר, ולא לקנקן - לצורתו החיצונית של המטבע, אלא כמה שיש בו. והיינו שעל ידי התקנת צורתו העגולה של המטבע כגלגל, החדיר בכך יעקב אבינו בקרבם את מה שלימדונו חז"ל (שבת קנ"א:): שממון הוא 'גלגל החוזר בעולם', ובזאת שיהיו המטבעות כגלגל, יזכרו שוב ושוב לבל יתהלל העשיר בעושרו בעת שגלגלו למעלה כי יידע כי כגלגל הוא הממון בעולם, ובכך ישימו אל לבם את מה שאמרו חז"ל (במדבר רבה כז ז) למה נקרא שמם 'זוזין' שזוים מזה ונתונים לזה, ומה יתגאה בעושר עובר וחולף, הרי אם לא יתנהג במעותיו כראוי - יהיו המה כעורבא פרח 'שפרח יפרח הממון מזה לזה', ולא יסמכו על כספם וזהבם, אלא ישימו ביטחונם במי שהכסף והזהב שלו.

ומוסיף ה'בן איש חי' (שם) שבעינינו ראינו כמה עשירי עם שירדו מנכסיהם, וכל זה כי מתחילה היה קניינם שלא ביושר, כדכתיב (ירמיהו יז, יא) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו". והוא זה התיקון הגדול והכרת הטוב שעשה להם יעקב, שישכילו ויבינו כי העושר גלגל הוא, ובכך לא יערימו ולא יעשקו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ובהכי יחזיקו ממנו בידם.

ומסופר שבמצרים היה עשיר אחד שהחזיק תחת ידו נכסים רבים ושמו וואלף, עבדים ושפחות צאן ובקר, סוסים וחמורים לרוב, אך כגודל עשירותו כך גודל קמצנותו, קמצנות מושחתת שהעבירה אותו על דעתו, עד שהפכתו לאיש רע מעללים במידותיו ובהליכותיו. עד כדי כך, שמלבד מה שקמץ ידיו לתת מטבע לצדקה, לא זו אף זו, אלא היטב הזהיר לביתו ולמשרתיו, לכל יפתחו את ביתו בפני רעבים גם צמאים ולא לחוננם לחם או מים. ואכן עניי העיר רגילים היו לפסוח על ביתו, בידיעה ברורה כי מלבד ביזיונות לא יקבלו הימנו מאומה.

ויהי היום, והנה וואלף יושב על סיר הבשר לשבור את רעבונו העז, מאז סעודתו הקודמת שהייתה אך לפני שעות אחדות, ולפתע דפיקות נשמעות על פתח ביתו. כשפתח ראה עני שאינו מבני העיר שההין לנקוש על דלתו ולבקש על נפשו 'זה לי ימים אחדים טרם בא לפי אוכל, אנא שבענו בטובך מפת לחמך'. חמת וואלף בערה בו וצעק לעברו: "ראו נא את הקבצנים הללו, אפילו לתת לי לאכול במנוחה אינם נותנים!". הלה שנפשו יצאה בדברו וכמעט והתעלף, המשיך להתחנן על פרוסת לחם, ומשלא זו דחפו העשיר מפתח ביתו וטרק הדלת בעדו.

אשתו הצדקנית, בראותה כזאת לא יכלה להתאפק, ומרוב רחמה וצערה ברחה מביתה עד שקיבלה הימנו גט פיטורין.

שנים לאחמ"כ, הרובע היהודי באיסטנבול בירת טורקיה, הנגיד העשיר ר' חיים נטל את ידיו לסעודה, לאכול מפריה ולשבע משובה, והנה מתדפק על דלתו עני המתחנן לפרוסת לחם דלה להחיות נפש. בחמימות יתירה השיב לו ר' חיים: "פרוסת לחם לא תקבל ממני... כי אם את כל ארוחתי מהחל ועד כלה, כסעודת שלמה בשעתו - הרי היא לפניך, טול ידיך ואכלת ושבעת וברכת". וכך הווה... אכל העני, שבע ודשן, ומשקם לצאת צירף לו ר' חיים גם מתנת יד הגונה, לקול תרועות תודה וברכה של ההלך העני. ויהי אך התרחק העני מביתו, פרץ ר' חיים העשיר בכבי רב, והנה שומע הוא כי גם אשתו נוות ביתו מורידה דמעות כמים, ויבכו שניהם יחדיו זה עומד בקרן זוית זו ובוכה, וזו עומדת בקרן זוית זו ובוכה.

כשנשאלה האשה ע"י בעלה לפשר בכייתה, ענתה: "ואיך לא אבכה בראותי הלך עני זה, מיד הכרתיו שהוא היה בעלי הראשון, שהגיע לשפל המדרגה להיותו נצרך לבריות, כעונש על התנהגותו המחפירה... אבל למה אתה בוכה?", התריסה אשתו לעברו, "לבכייה שלך מה זו עושה?", ענה לה מיניה וביה: "ואיך לא אבכה? גם אני תיכף בראותי אותו הכרתיו, וזוכרתי בעת שעמדתי על מפתן דלת ביתו בעודי עני ואביון, והוא דחפני דחיפה נמרצת וטרק דלתו בפני, והנה עתה הגלגל חזר, לבי יצא ברחמנות עליו". (מקורות: הר"ר אברהם מייזליש ז"ל, הר"ר נפתלי קרויס ז"ל). הוא זה אשר דברנו לאמר 'כגלגל החוזר בעולם'.

ואשר על כן היה רבי חייא מזהיר את אשתו (שבת קנ"א:), שכאשר יבוא עני לבקש לחם יתנו לו מיד, ונימק אזהרתו שכשיתעשרו בני עניים אלו - יתנו גם הם לבנינו לחם לאכול, וכדכתיב (דברים טו, ח): "כי בגלל הדבר הזה", ותנא דבי רבי ישמעאל "כגלגל שחוזר בעולם" [בגלל לשון גלגל]. וכן דרשו חז"ל (שמות רבה לא יד) עה"פ (שמות כב, כד): "את העני עמך" - למה דומה העולם הזה לגלגל שבגינה, וכו' לא כל מי שהוא עשיר היום הוא עשיר למחר, אשרי כל מי שידו פשוטה לעניים. (ועיי"ע בויקרא רבה לד ט).

גלגל החוזר אליך

ויש להודיע בקהל רב, שבאמת אותו הגלגל החוזר הוא לאו דווקא בענייני ממון כדאמרן, אלא הוא הולך וסובב את כל הנהגת האדם, הן בדברים של בין האדם למקום, והן בדברים של בין האדם לחברו, ומה שהוא עושה - לעצמו הוא עושה, הן לטוב והן למוטב. וכעניין שאמר הלל לאותו גר שבא להתגייר על רגל אחת (שבת לא:): 'מה דעלך סני לחברך לא תעביד' - שאם תעשנו לחברך סופו שיבוא עליך.

וסיפר מו"ר הבא"ח (בבן יהוידע) בשם החכם הקדמון מהר"י הכהן, אגדה עתיקת יומין מספרת: מעשה בבן אכזרי, שמלבד שלא דאג למחסורו של אביו, אף הוסיף חטא על פשע וגירשו מביתו לישון בחוצות עלי אדמות ברחובות ובשוקים, ולהיות נתון לחסדי העוברים ושבים.

הגיעו ימי החורף העזים ואותו זקן קפא מקור עד לשד עצמותיו, והנה ביום מן הימים רואה הוא את נכדו חביבו - בנו של אותו בן אכזר - עובר לפניו. קרא לו הסב וביקש הימנו ללכת לאביו לבקש עבורו בגד חם, אם אינו מכניסו לביתו, לפחות שייתן מעיל להתגונן מצינה ופחים.

בא הנכד אל אביו וסיפר לו דברים כהווייתו, את דברי זקנו המבקש בגד חם לעורו. ציווה האב לבנו עלה לעליית הגג, חפש שם בגד ישן והבא אותו אליו. לקח הבן סולם, עלה לעליית הגג ומצא בו בגדים ישנים שאינם ראויים, חיפש עוד ועוד עד שמצא מעיל חם ישן. לקח מספריים, חתך את המעיל לשניים והוריד רק את חציו למטה, תמה האב בפניו איפה החצי השני? מה עשית? ענה הבן: "חתכתי המעיל לשניים, חציו השארתי למעלה וזה החצי השני". "והא למה?", תמה האב, "על מה ראית לעשות כן?". השיב הבן: "וכי נראה אני לך כאכזר? הלוא אני צריך לדאוג גם לך

כשתזדקן, ואזרוק אותך מביתי כשם שזרקת את אביך. יהא לי אז עבורך מעיל מוכן ומזומן, שאוריד לך מעליית הגג למעלה..."

שמע האב את דברי בנו החכם, הפנים את מוסר ההשכל והבין שהעולם כגלגל החוזר, כפי שהוא מתנהג כך יתנהג בנו אחריו, העולם אינו 'חד סטרי' אלא חוזר הוא. התחלחל האב, ומיד רץ אל אביו ופייסו בדברים, ביקש הימנו מחילה והחזירו לביתו.

וסיים ה'בן איש חי' ודרש על סיפור זה את הפסוק (משלי יז, ו): "עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם", שעטרת הזקן הושב ע"י בני בנים, ותפארת האב לעתיד הושב ע"י הבן.

יה"ר שנוכה כולנו שגיביה קרננו למעלה, וכמאה"כ (דברים כח, יג): "ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצוות ה' אלוקיך אשר אנוכי מצווך היום לשמור ולעשות". (לקראת שבת מלכתא בשם גאב"ד חרדים).

"וַיִּקַּן אֶת חֶלְקֵת הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלוּ מִיַּד בְּנֵי חֲמוֹר אָבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קֶשֶׁטָה" (לג, יט)

המקומות המקודשים נקנו בכסף

רבנו סעדיה גאון (בפירושו על לך לך, הובא בגני הגאונים ב"ב טו ע"ב) מבאר, שאף על פי שאת כל ארץ ישראל נטלו עם ישראל בדין או בחרבם ובקשתם, שלושה מקומות מקודשים המוכחרים שבארץ ישראל קנו בכסף, והם מערת המכפלה, ככתוב בפרשת חיי שרה. הר הזיתים והר עיבל, שעליהם ניתנו הברכות ושם כרתנו עם השם ברית, ועל כך נאמר בפרשתנו ויקן את חלקת השדה, אשר נטה שם אהלו. והשלישי בית המקדש שקנהו דוד מגרונה, ככתוב (שמואל ב, כד, כד) ויקן דוד את הגורן.

"וַתֵּצֵא דִינָה בַת לָאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּבִנוֹת הָאָרֶץ" (לד, א)

יעקב כתב על ציץ של זהב שם הקודש ותלה על צוארה של דינה ושלחה

מובא בילקוט שמעוני (וישלח ל"ד רמז קל"ד בסופו) שהיתה דינה בתו של יעקב צנועה ויושבת אהלים, מה עשה שכם בן חמור, הביא נערות משחקות ומתופפות בתופים מחוץ לאוהלה, ויצאה החוצה לראות בבנות הארץ, ושללה וטימא אותה וילדה את אסנת. אמרו בני יעקב להרגה, כדי שלא יאמרו בכל הארץ יש זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב, כתב על ציץ של זהב את שם הקודש ותלה על צוארה של דינה ושלחה. ירד מיכאל המלאך ונטלה והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת, ועשה כן ה' כי היתה אסנת ראוייה ליוסף, ולקחה יוסף לאשה.

מה זכו בעבור מידת הצניעות

שנינו בתנא דבי אליהו (רבא פרשה י') ולרוב חשיבותו פסק הרמ"א זצ"ל (אבן העזר סימן ס"ט סעי' ז') אין אשה כשרה אלא העושה רצון בעלה. עד כאן. לכן היא תמיד בעלה מזהירה על הצניעות ולא תהיה נפקת ברא הומיה היא וסוררת, בביתה לא ישכנו רגליה (וכלשון הפסוק משלי ז, יא). אלא תמיד תהיה האשה בביתה, צופיה הליכות ביתה להיות כל היום עסוקה בצרכי ביתה ובגידול בניה להדריכם מקטנותם בעבודת ה'.

פוק חזי מה שהעידו על קמחית (יומא דף מזו). שכל ימיה לא ראו קורות ביתה את שערות ראשה. שבשעה שהיתה רוצה לסרק את שיערה, היתה פורסת סדין מעל לראשה. וזכתה שעל ידי צניעותה נולדו ממנה שבעה בנים כהנים גדולים ששמשו בבית המקדש. וכן אמרו (הגר"א יו"ד סימן קצ"ח אות נ"ט, בשם הרוקח ושערי דורא) על אמו של רבי ישמעאל כהן גדול שהלכה לטבול טבילת מצוה, וביציאתה מבית הטבילה פגעה בדבר טמא. חזרה וטבלה, ושוב ביציאתה פגע בה איש נכרי. חזרה וטבלה, ועשתה כן שבע פעמים. באותה שעה עמד גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, עד מתי האשה הזו מצטערת? אותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל, רד ולך לפניך עד שתגיע לביתה לשלום באין פגע רע.

ומאותו הריון יצא ממנה רבי ישמעאל כהן גדול, שזכה ודבר עם השכינה פנים בפנים בבית קדש הקדשים, ועד כדי כך הגיעה מעלתו, עד שהקדוש ברוך הוא ביקש ממנו, ישמעאל בני ברכני (ברכות דף ז').

והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (תנחומא לך לך ה') על שרה אמנו שלאחר כמה שנים שלקחה אברהם אבינו עליו השלום לא הכיר ביופיה משום צניעות שהיתה בה, ולא הכירה אלא על ידי מעשה, ואז אמר לה (בראשית יב, יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, מלמד שכל השנים שהיתה איתו לא הכיר בה, שתמיד היתה מכסה פניה אפילו

בביתה שלא יכנס אדם פתאום. ואפילו בעת שבאו המלאכים לא יצאה חוץ לאוהל, ולכך שאלו המלאכים (בראשית יח, ט) איה שרה אשתך, והשיב הנה באוהל, לפי שצנועה היא מאוד ואין דרכה לצאת לפני האורחים (כפירוש רש"י שם).

וכן על תמר כתוב (סוטה י'): שלא הכירה את יהודה, אף על פי שהיה חמיה, כיון שהיתה תמיד מכסה פניה בהיותה בביתו.

ופוק חזי מה זכו מכך, שהנה שרה היתה אם של כל ישראל, ומתמר יצאו כל מלכי בית דוד והמשיח.

תוכחה מאהבה

בנות ישראל שמען קולי האזינה אמרתי, למה לכן ללמוד דרך הנשים הפרוצות, וכמה גורמות רעה לבעליהם ולכל העולם. לכו ללמוד מהנשים הכשרות אשר אתן רואות שכמה וכמה זכו בשביל צניעותן מה שאין הפה יכול לדבר. ולכך פריצות גדולה הוא לאשה שמדברת תמיד עם האנשים, ומביאה עצמה לידי חשד. והזהירונו רבותינו זכרונם לברכה (שו"ע אה"ע ריש סימן כ"א) על המדה המגונה הזאת שירחיקוה מעליהן בין האנשים בין הנשים בתכלית הריחוק. **ואמרו** חכמינו זכרונם לברכה (ברכות כד.) כל המסתכל באצבע קטנה של האשה כאילו נסתכל במקום התורף. ואמרו עוד (שם סא.) לא יהלך אדם אחרי אשה בשוק ואפילו היא אשתו, נודמנה לו עם הגשר יסלקנה לצדדים. וכל העובר אחרי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא וכל המרצה מעות מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו הוא כמשה רבנו שקבל תורה מידו של הקדוש ברוך הוא לידו, לא ינקה רע, לא ינקה מדינה של גהינם. ובבא בתרא (דף נו:) על הפסוק (ישעיה לג, טו) ועוצם עיניו מראות ברע, זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. הרי לך כמה צריך האדם לזהר שלא לראות ולהסתכל אלא לשמור על עיניו בקדושה ובטהרה.

מעלת צניעותה של רחל בתו של כלבא שבוע

והרי עובדא דכלבא שבוע (כתובות סב:) שרבי עקיבא היה רועה את צאנו של כלבא שבוע, והביאו באבות דרבי נתן (הוספה ב' לפרק ח'), שפעם ישב רבי עקיבא על הבאר וראה כיצד טיפות המים עשו נקב באבן, אמר אם אפשר לנקוב אבן על ידי המים, בודאי שיש לי תקנה ללמוד. ראתה אותו בתו של כלבא שבוע שהיה צנוע ומעולה, אמרה אם אתקדש לך לאשה תלך ללמוד תורה? אמר לה כן, והתקדשה לו בצניעה ושלחתו ללמוד תורה. שמע אביה העשיר שהתקדשה לרועה העני שלו, גרשה מביתו והדיר אותה שלא תהנה מכל נכסיו. הלך רבי עקיבא וישב שתיים עשרה שנה בישיבה. וכאשר שב לביתו, הביא עמו שנים עשר אלף תלמידים. לפני שנכנס אל ביתו שמע איש זקן אומר לאשתו של רבי עקיבא, עד מתי את חיה כמו אלמנה? אמרה לו, לו ישמע לי בעלי, ישאר עוד שתיים עשרה שנים אחרות ויעסוק בתורה. אמר רבי עקיבא אם כן אלך ללמוד ברשותה של אשתי, ולא נכנס אל ביתו ונסע ללמוד תורה עוד שתיים עשרה שנים אחרות. לכשחזר הביא עמו עשרים וארבעה אלף תלמידים. שמעה אשתו על בואו ויצאה לקבל פניו. אמרו לה שכניה לכי ושאלי בגדים מהשכנים כדי לקבל פני בעלך, אמרה להם בעלי כבר יכיר אותי הן כתוב (משלי יב, י) יודע צדיק נפש בהמתו. בעת שהגיעה לבעלה, נפלה על פניה והיתה מנשקת את רגליו, דחפו אותה תלמידיו, אמר להם רבי עקיבא, עזבו אותה שלי ושלכם שלה הוא.

שמע אביה שאדם גדול הגיע לעיר, ובראותו את צערה של ביתו ניחם על שהדירה מנכסיו, ולפיכך רצה להתיר נדרו ופנה אליו. שאלו רבי עקיבא, אם היית יודע שחתנך יהיה אדם גדול, האם היית מדיר את ביתך? אמר אביה, אפילו היה לומד פרק אחד, או משנה אחת, לא הייתי מדירה. אמר לו רבי עקיבא אני הוא חתנך. נפל אביה על פניו ונשקו לרגליו ונתן לו חצי ממונו.

וכן אמרו בגמ' מסכת כתובות (דף סג.) שבתו של רבי עקיבא עשתה גם כדבר הזה לבן עזאי בעלה, וזה מה שהעולם אומר, אחרי הרחל הולכת רחלה קטנה, כי כמעשה האם מעשה הבת.

הצניעות מגינה מהעין הרע

בספר הקדוש מעלות המדות (מעלה ה' מעלת הצניעות) כתב, בני בואו ואלמדכם מעלת הצניעות. דעו בני, כי מעלת הצניעות היא מן המדות החשובות והמיוחסות, מפני שהיא משלוש מדות שהקדוש ברוך הוא מבקש מישראל, כענין שנאמר (מיכה ו, ח) ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד "והצנע" לכת עם אלהיך. ולא עוד, אלא שמגינה על האדם מעין רעה, ומצללת אותו מן החטאים והעבירות, שכן מצינו ביוסף הצדיק עליו השלום, שמפני שהתנהג בצניעות, ניצל מאדונתו אשת פוטיפר שלא נכשל בה, כענין שנאמר (בראשית לט, ז) ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף, היא נשאה עיניה כדי להסתכל בו, והוא לא נשא עיניו להסתכל בה, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה

באגדה (בראשית רבה פרשה ז' סי' י"א) שרתוע [שפוד] של ברזל נתנה תחת צוארו, כדי שיתלה עיניו ויביט בה, ואף על פי כן לא הביט בה, שנאמר (תהלים קה, יח) ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו.

ומצינו בחז"ל (בראשית רבה פרשה ז' סי' ו') שמטרונה אחת שאלה את רבי יוסי, אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה עומד בפרקו ולא היה עושה את הדבר הזה? הוציא לפניו ספר בראשית, התחיל קורא מעשה ראובן ובלהה, יהודה ותמר, אמר לה, ומה אלו שהיו גדולים וברשות אביהן לא כסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה. עד כאן. ע"ש.

האשה נבראה מהצלע בדוקא

מתחילת בריאתה של אשה לא נבראת אלא לצניעות, כענין שנאמר (בראשית ב, כב) ויבן ה' אלהים את הצלע, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה באגדה (בראשית רבה פרשה י"ח, סי' ג') "וַיִּבֶן" (נקוד חיריק ביו"ד) קרי ביה וַיִּבֶן (נקוד קמץ ביו"ד), התבונן בה הקדוש ברוך הוא מהיכן לבראתה, אמר, לא אברא אותה מן הראש, כדי שלא תהא מזקפת ראשה. ולא מן העין, כדי שלא תהא סקרנית. ולא מן האוזן, שלא תהיה צייתנית. ולא מן הפה, שלא תהא דברנית. ולא מן הלב, שלא תהא קנתרנית. ולא מן היד, שלא תהא משמשנית. ולא מן הרגל, שלא תהא בררנית. אלא בראה ממקום צנוע באדם, שאפילו בשעה שאדם עומד ערום, אותו מקום מכוסה הוא. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה, תהיי אשה צנועה. ואף על פי כן, ותפרעו כל עצתי (משלי א, כה) לא בראתי אותה מן הראש, והרי היא מיקרת ראשה וכו'.

גדולה מדת הצניעות שמצינו ברות המואביה שעל ידי הצניעות שראה בה בועז נדווג לה (רות רבה פרשה ה' סי' ו') ומה צניעות ראה בה, שכל הנשים שוחחות ומלקטות, והיא יושבת ומלקטת. כל הנשים מסלקות את כליהן בגדיהן, וזו משלשלת את בגדיה. כל הנשים משחקות עם הקוצרים, וזו מצנעת עצמה מהם. כל הנשים מלקטות מבין העומרים, וזו מלקטת מן ההפקר. ועוד צניעות אחרת נמצאת בה, שאמרה לה נעמי (רות ג, ג) ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגרן, והיא לא עשתה כן, אלא (שם ו) "ותרד הגורן" תחילה, כדי שלא תלך בדרך כשהיא מקושטת, ואחר כך תעש ככל אשר צייתה עליה חמותה. כיון שראה בועז כל הצניעות הזאת אמר, בודאי זו היא ראויה למלכות.

ובתנא דבי אליהו (פרשה י"ח) דרשו על הפסוק (תהלים קכח, ג) אשתך כגפן פוריה, כגפן שהיא עושה פירות, ולא כגפן שאין עושה פירות. כל זמן שאשתך ברכתך ביתך, בניך כשתילי זיתים, מה זית זה יש בו זית לאכילה, זית ליבש, זית לשמן, זית לשמר, ושמןו דלוק בכל הנרות, כך כל זמן שאשתך ברכתך ביתך, אינה דומה אלא לגפן הזאת שאינה זזה ממקומה לעולם. ואלו הם בניה, מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי משא ומתן, מהם חכמים, מהם נבונים, מהם יודעי דבר בעתו, לכן נאמר "אשתך כגפן פוריה".

"הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אֲתָנּוּ וַיִּשְׁבּוּ בְּאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הֵנָּה רַחֲבַת יָדַיִם לְפָנֶיהֶם אֶת בְּנֵיהֶם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת בְּנֵיתֵינוּ נָתַן לָהֶם" (לד, כא)

נשמת רבי חנינא היתה דבוקה בשכם

רבנו חיים וויטאל ז"ל בספר שער הפסוקים (כאן) כתב, שנשמת רבי חנינא בן תרדיון היתה דבוקה בנשמת שכם בן חמור, ונרמו הדבר בפסוק דכתיב, והארץ הנה רחבת ידים לפניכם, "רחבת" בראשי תיבות רבי חנינא בן תרדיון. ולכן נגזר על בתו של רבי חנינא בן תרדיון שתשב בקובה של זונות (עבודה זרה י"ז סוף ע"ב).

ובספר אור החיים הקדוש (בראשית מט, ט. דברים כא, יא) מוסיף לבאר, שכאשר דבק שכם בדינה בת יעקב, יצאה נפשו של רבי חנינא בן תרדיון משכם ונדבקה בדינה, וזהו מה שכתוב (לעיל פסוק ג) ותדבק נפשו בדינה.

"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיזָתָם כְּאָבִים" (לד, כה)

כל יום שלישי חלוש

רבנו בחיי (על פסוקו) מביא מחכמי התכונה שכתבו, כי ביום שלישי שולט מזל עקרב, ומלאכו (סמא"ל) ומשרתו מאדים (עי' שבת קכ"ט ע"א). ולפיכך היו כואבים ביום שלישי למילה, כי כל שלישי הוא חלוש בכל הנבראים כולם, בין שהוא יום שלישי ללידה, בין שהוא יום שלישי לימות עולם וכו' עיין שם.

"וְאֵת חֲמוֹר וְאֵת שָׁכֶם בָּנוּ הֲרִגוּ לְפִי חָרֵב וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִבֵּית שָׁכֶם וַיֵּצְאוּ" (לד, כו)

כמה דעות למי נשאה דינה

במדרש בראשית רבה (פר' פ' סי' י"א) מובא אחרי שהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם, כדי להציל את דינה אחותם מידם, התביישה דינה עד מאוד, ולא רצתה לצאת מבית שכם, אמרה, אנה אוליך את חרפתי, אהיה לשמצה בפניכם, ומי ישאני? על כן טוב לי להשאר בין העמים. עד שנשבע לה שמעון שיקח אותה לאשה, ואז הסכימה לילך עם השבטים.

אלא שבגמ' מסכת בבא בתרא (דף טו:) אמרו, דאית למאן דאמר דדינה אשתו של איוב היתה. וכן איתא במדרש בראשית רבה (פרשה י"ט סי' י"ב), ואם כן נמצאו המדרשים סותרים, והדבר צריך ביאור?

והנה הגאון הבן איש חי זצ"ל בספרו בן יהודע על מסכת בבא בתרא (שם) כתב ליישב, שבתחילה נשאה לשמעון, ואחר שנפטר שמעון נשאה לאיוב, שהיה תם וישר ירא אלהים וסר מרע. ע"ש.

דעה נוספת מצאתי בספר סדר הדורות (ב' אלפים ר"ו) שכתב בשם ספר עיר בנימין שני (יומא פרק ד'), שזבולון נשא את דינה שהיתה תאומתו.

והמקובל רבי אברהם אזולאי זצ"ל בספרו חסד לאברהם (מעין ה' נהר כ"ה) כתב, פלא עצום שדינה נשאה לשבעה אנשים, ואלו הם: שכם בן חמור, שמעון בן יעקב, איוב, נבל, דוד, טורנוסרופוס, רבי עקיבא. עד כאן. (והובאו דבריהם בספר פלאות התורה).

"וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזֵנִים יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲזַנּוֹ" (לד, לא)

ביאור הפרשה בדרך נפלאה

בספר מוסר חכמים השלם (חלק א' עמוד רמ"ט) הקשה שכל הפרשה צריכה ביאור, איך יושג בשכל אנוש שכה נואלו ונתטפשו כל אנשי שכם, זקנים עם נערים, להכניס את עצמם בסכנה עצומה לימול כל זכר, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (גיטין נו:) על הפסוק (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום, זו מילה, ואם כן על שום מה עשו ככה כל אנשי שכם?

ועוד צריך להבין, איך הותר לבני יעקב לשפוך דם נקי להרוג את כל בני העיר, ולכאורה היה ראוי שיהרגו את שכם לבדו?

אמנם נראה, שאנשי שכם ראו על ידי כוחות הטומאה והכישוף, שיעקב אבינו עתיד להעמיד על ידי השבטים את השתלשלות האומה הישראלית, וקומת הקדושה תתקומם על ידם. ועז רצונם של אנשי שכם לבטל פעולה זו, וגם הס"מ נלחם עמם. לפיכך הסכימו אנשי שכם להתחתן עם בני יעקב אף בתנאי שימולו ויסכנו נפשם, כי רצונם היה לבטל חס ושלוש את זרע ישראל, על ידי שיתערב זרע קודש בזרע פסול, ומסרו נפשם אנשי שכם על הטומאה, לבטל זרע הקודש. ולכך מן הדין הוא שיהרגו כולם, כי כל בני שכם היו בעצה אחת לבטל את הקדושה חס ושלוש.

"וַיֹּאמְרוּ יַעֲקֹב אֵל בֵּיתוֹ וְאֵל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתִכְכֶם וְהִטְהַרוּ וְהִחְלִיפוּ שְׂמֹלֹתֵיכֶם" (לה, ב)

"אלהי נכר" בגימטריא "יש"ו"

בפירוש רבנו אפרים (כאן) הביא גימטריא נפלאה, "אלהי נכר" בגימטריא "יש"ו". והיינו ישו הנוצרי ימח שמו וזכרו, נביא השקר של הנוצרים ומיסד דתם, שהינו "אלהי נכר".

שאלת חלום של רבנו תם

ובפרשת וילך (דברים לא, טז) הוסיף בזה רבנו אפרים ז"ל דבר פלא, ששמע מרבנו תם ז"ל, שפעם שאל לשר החלום, האם ישו ואמו מרים נרמזו בתורה? והשיבו בעל החלום, אלהי נכר הארץ (דברים לא, טז) בגימטריא "יש"ו ומרים".

רמזים נוספים עליו

רבנו יהודה החסיד ז"ל הביא בספר גימטריאות (פרשת עקב אותיות ז-ט) גימטריאות נוספות על אותו האיש השפל, על הפסוק (דברים ז, כו) לא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם, עולה בגימטריא, הנה יש"ו הממזר בן יוסף בן פנדירא וכן מרים מגדלאה דנשיא.

‘ומחיר כלב’ בגימטריא ‘ישו’

עוד כתב שם על הפסוק (דברים כג, יט) לא תביא אתנן זונה, ‘ומחיר כלב’, בגימטריא ‘ישו’. ו‘מחיר’ תרגומו ‘חולפן’, פנה לה וחסא בה, שהטעה אותה ואמר לה שהוא ארוסה וקידשה באתנן שנתן לה. עוד (שם) ‘שקץ’, בגימטריא ‘זהו לישו בן הנידה’ שמתמאה כשרץ, וזהו תזרם כמו דוה (ישעיה ל, כב). וכן ‘תתעבנו’ (שם) בגימטריא ‘כישו’ תועבה המנוול’.

והמעייין במאמרי חז"ל מפוזרים דברי הימים של ישו הנוצרי, וכל מעשי תעתועיו אשר התעה אחריו את כל המאמינים בו ובכזביו. (ספר פלאות התורה).

‘ויקרא שמו אלון בכות’ (לה, ח)

מדוע נקברה רבקה בלילה בהסתר

במדרש תנחומא (כי תצא סי' ד' בתרגום) כשנפטרה רבקה שאלו מי יצא לקראתה, הן אברהם כבר נפטר, יצחק יושב בבית ועיניו חלשות ויעקב כבר הלך לפדן ארם, ואם יצא עשו הרשע לקראתה, יקללה אנשים ויאמרו, בזויה היא זו שהניקה רשע כזה. מה עשו? הוציאו מטתה בלילה, שלא יהא עשו יוצא לפניה, ויהיו הכל אומרים ארורים שדים שהניקו רשע זה. אמר רבי יוסי בר חנינא, לפי שהוציאו מטתה בלילה, לפיכך לא פירשו הכתובים מיתתה אלא מן הצד ולא נכתבה מיתת רבקה בפירוש בתורה רק ברמז, שנאמר, ותמת דבורה מינקת רבקה וגו', ויקרא שמו אלון בכות, שבכו שתי בכיות, עד שיעקב יושב ומשמר אצל מניקתה באה לו בשורת אמו.

והנה ‘בכות’ היינו שתי בכיות, האחת מפורשת כאן בתורה, בכיה על פטירת מינקת רבקה. והבכיה השנייה נסתרת, היא מיתת רבקה שנקברה בהסתר (והובא ברש"י כאן בקצרה).

‘ויהי בצאת נפשה כי מתה ותיקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין’ (לה, יח)

י"ב שבטים כנגד י"א אלופי עשו

בלידת בנימין השלים יעקב אבינו את יסוד הבנין של כלל עם ישראל הכלול מי"ב השבטים, כמו שנאמר אחרי לידת בנימין (לה, כב) ויהיו בני יעקב שנים עשר. והנה מיד אחר כך, מספר לנו הכתוב בפרטות על תולדותיו של עשו הוא אדום (לו, א) ואלה תולדות עשו הוא אדום, וממשיך הכתוב לפרט אחד לאחד את אחד עשר אלופי בני עשו (שם, טו) אלה אלופי בני עשו וכו', והדבר צריך תלמוד, לשם מה התורה מפרטת לנו את תולדות הרשעים, הם ונשיהם ובניהם וכל אשר להם?

ונראה לומר, שהקב"ה נותן התורה, העמיד בכוונה תחילה אלה מול אלה, השלמת לידתם בעולם של י"ב בני יעקב ראשי שבטי ישראל, אל מול לידתם בעולם של י"א אלופי עשו, ללמדנו על שתי מערכות המתקיימות בעולם הזה, מערכה של קדושה מצד י"ב שבטי ישראל המאמינים בה' ובתורתו, אל מול מערכת טומאה מצד י"א אלופי עשו, ראשי אומות העולם, מבחינת אחד עשר יריעות עיזים.

והנה י"ב השבטים שמצד הקדושה, מכוון מספרם כנגד י"ב הצירופים שיש לשם הוי"ה ברוך הוא, ומקור הדבר בספר שערי אורה (שער ז') שכתב, ולפי שזכה יעקב להיות שם הוי"ה נקרא עליו, זכה לצאת ממנו י"ב שבטים צדיקים, כנגד י"ב צירופים של שם הוי"ה. וכך נאמר בדניאל (ט, יט) כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. ואילו י"א אלופי עשו, הם י"א כוחות הטומאה, אשר כפי המבואר בספרים הקדושים נזכרו כנגדם בפרשת כי תבוא י"א ארורים.

ומטעם זה הסמיך הקב"ה בתורה הקדושה, את שזכה יעקב אבינו להשלים הולדת י"ב בניו ראשי השבטים, להולדת עשו את תולדותיו שיצאו מהם י"א אלופי עשו. ובזה מאלפינו בינה, ששילוב כוחות הקדושה גדול יותר מכוחות הטומאה, שהנה לקדושה י"ב השבטים כנגד י"ב צירופי שם הוי"ה, ואילו כוחות הטומאה המה י"א אלופי עשו, הרי שמניינם פחות מי"ב כוחות הקדושה.

על כן י"ב השבטים שמהם מורכב כלל ישראל, הם י"ב צינורות השפע לכל מה שברא הקב"ה בעולם, וכיון שזהו דבר משורשי הבריאה לכן גם בבריאה שנים עשר חודשים בשנה, שנים עשר מזלות ברקיע, שנים עשרה שעות ליום ושנים עשרה שעות לילה. כי כאמור י"ב השבטים מכוונים כנגד י"ב צירופי השם הוי"ה, וכך כתב הבני יששכר (מאמר ראש חודש אות י"א) וזה לשונו, ידוע הוא שיי"ב חודשי השנה המה נגד י"ב צירופי הוי"ה, בכל חודש מאיר צירוף אחר. עד כאן.

הבנה פנימית מדוע ע"י התורה מכניעים את הסט"א

מעתה ירווח לנו להבין את הכח הנפלא שיש לעם ישראל כאשר הם מתאחדים כאיש אחד בלב אחד, כי כאמור הם כלולים מ"ב שבטים ועל ידי זה הם מעוררים את י"ב צירופי שם הוי"ה, שהם מקור החיות של כל הבריאה. ולכך סגולה נפלאה להכניע את י"א אלופי עשו, הוא הנאמר (דברים א, ב) אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר, היינו שיוכנעו "אחד עשר יום" של "הר שעיר" על ידי "מחורב", ופירושו על ידי שעם ישראל נדבק עם התורה שניתנה "בחורב", בכך י"ב צרופי הוי"ה הנ"ל, הרי הוא זוכה להכניע את י"א אלופי עשו ב"הר שעיר", שהם בכחינת "אחד עשר יום".

וזהו שכתוב (בראשית כו, כב) הקול קול יעקב והידיים ידי עשו. ודרשו על כך במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה ס" כ') וזה לשונו, לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נתכנסו כל אומות העולם אצלו ואמרו לו, תאמר שאנו יכולים להזדווג לאומה זו? אמר, לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפים בקולם, אין אתם יכולים להם, שכבר הבטיחם אביהם ואמר להם הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידיים ידי עשו, ואם לאו הידיים ידי עשו אתם יכולים להם. עד כאן.

"וַיַּצַּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל קְבֻרָתָהּ הוּא מַצֵּבֶת קְבֻרַת רַחֵל עַד הַיּוֹם" (לה, כ)

הקימו מצבה על גבי הקבר מכיפה של אבנים

כתב בספר מוסר חכמים השלם (חלק א' עמוד רמ"ב) מלמד שכל אחד מהבנים שם אבן על האבנים ההם, על שם אחד עשר שבטים, היא מצבת קבורת רחל, האבן של יעקב היא על כולן, כי שמו י"ב אבנים זו מעל זו. לכך נאמר "מצבת קבורת רחל", כי לשון "צב" הוא כיפה, כמו שנאמר (במדבר ז, ג) שש עגלות צב. [עגלת צב, פירושו, עגלה שמכוסה באוהל עגול כמין כיפה, ולפיכך כאן המילה "מצבת קבורת" היינו שעשו ציון על הקבר בצורת כיפה, על ידי ששמו כל הבנים אבנים על גבי קבר רחל].

"מַצֵּבֶת קְבֻרַת רַחֵל עַד הַיּוֹם" (לה, כ)

"עד היום", כל מקום שנאמר עד היום, זוכר הבורא את הדבר שנעשה שם לדורות ומרחם על עם ישראל (יסוד לקרא ליפשיץ. אות מ"ז).

"וַיִּהְיוּ בְנֵי אֱלִיפַז תִּימָן אֹמְרֵי צְפוֹ" (לו, יא)

סגולת קריאת פרק קיט בתהלים וטעמה

כתב הרב חיד"א ז"ל בספר פני דוד (פרשת ויחי, אות ל') שצפו בן אליפז הוא ראש הקליפה, ויוסף הצדיק ע"ה זכה והכניע קליפה זו, ולכד את צפו, והיה כמה שנים תחת ידו בבית האסורים כדאיתא בספר הישר. עיין שם באורך. והוסיף שלכן אפשר לומר שדוד המלך ע"ה בתהלים (קיט, א) באלפא ביתא, יסד קע"ו פסוקים כמנין "צפו", כדי להכניע את הקליפה הזו, ולכן מזמור זה מסוגל להכניע המקטרגים ובלבד שיאמרנו בכונה.

"וְתִמְנַע הַיְתָה פִּילְגָשׁ לְאֵלִיפַז בֶּן עֵשָׂו וְתִלְדַּ לְאֵלִיפַז אֶת עֲמֶלֶק אֵלֶּה בְּנֵי עֵדָה אֲשֶׁת עֵשָׂו" (לו, יב)

מדי זכותה של תמנע, ומדוע זכה יעקב להקבר בא"י בשונה ממש

בענין תמנע אחות לוטן כתב החיד"א במדבר קדמות (מערכת גימל אות א') עמלק כוחו בזכות אמו תמנע, כי רצתה להדבק בזרע אברהם אבינו עליו השלום ובאה אל יעקב שישאנה והוא לא רצה, לכן נעשתה פילגש לאלפז (כדאיתא בסנהדרין צ"ט); וכנגד זה זכתה רחל שהכניסה לאה במקומה כמו שכתב היערות דבש (ח"א דף כ"ה). והוסיף, שהאר"י ז"ל (שער הפסוקים תהלים ס"י י"ט ד"ה עוד ירצה) כתב תמימה משיבת נפש עדות ראשי תיבות תמנע, וביאר דבריו שזכות התורה גוברת על תמנע שהיתה אמו של עמלק. ולכך בגאולה העתידה ימחה זכר עמלק על ידי התורה.

ויראה להשלים זאת עם דברים אחרים שביאר האר"י ז"ל (ליקוטי תורה בהעלותך על הפסוק על אודות) בכוונת הפסוק (במדבר יב, א) ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית וגו', כי לעיל נאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה, ואמרו זכרונם לברכה שנבואתם היתה שמשה מת ויהושע מכניס לארץ. וכמו שדרשו דורשי רשומות,

מתנבאים ראשי תיבות משה תנוח נפשו בגן אלהים יהושע מכניס. ותדבר מרים ואהרן לדעת על שום מה נגזר על משה שלא להכנס לארץ, כי לא ידעו מחטא הסלע, לפי שעדיין לא חטא עם הסלע, שהחטא היה אחר מיתת מרים. וסברו שאי אפשר לומר שהטעם הוא מפני שמושה היותו פני חמה מחמת נבואתו, ואילו ארץ ישראל נקראת לבנה ואין בה עץ חיים שהוא פני חמה. כי הלא גם אנו זכינו לנבואה, ולמה לא יכנסו כמונו לארץ. וזהו אומרם (במדבר יב, ב) הלא גם בנו דיבר ה'. לכן שיערו מרים ואהרן שהטעם שנגזר על משה שלא להכנס לארץ הוא על "אודות האשה הכושית אשר לקח". בשונה מיעקב אבינו שדחה לחלוטין את תמנע, ולכן זכה שיקברו גם עצמותיו וגם גופו בארץ ישראל. אז הודיעם הקדוש ברוך הוא שהטעם הוא לשבח, כי משה לבדו הוא פני חמה ולכן לא נכנס לארץ ישראל הנקראת סיהרא קדישא. ועל טענתם הלא גם בנו דיבר, השיבם ה' שאינה טענה, כי יש חילוק בין דבר נבואתכם לנבואתו, כמו שכתוב (שם ו) אם יהיה נביאכם.

"וְאֵלֶּה בְּנֵי צְבָעוֹן וְאִיהֶם וְעֵנָה הוּא עֵנָה אֲשֶׁר מְצָא אֶת הַיָּמִים בְּמִדְבַּר בְּרַעְוֹתוֹ אֶת הַחֲמֹרִים" (לו, כד)

מי המציא את הפרדים

החזקוני (כאן בתוספת נופך) מפרש שהתורה מספרת לנו על צבעון שהיו לו שני בנים, האחד נקרא איה והשני ענה. ופירוש הפסוק הוא "ענה אשר מצא" היינו המציא, "את הימים" היינו פרדים, "ברעותו את החמורים" שכל זה נעשה במדבר בזמן שרעה את החמורים לצבעון אביו. וכיצד המציא צבעון את הפרדים? על ידי שחיתן חמור זכר בסוס נקבה ומזה נולדו הפרדים.

הנה מבואר כאן בפסוק, שעד המצאתו של ענה, לא היו פרדים בעולם. אך לכאורה קשה עד מאוד שבפרשת תולדות (כו, יג) כתוב על יצחק "כי גדל מאוד" ופירש רש"י, שאנשים היו אומרים עדיף זבל פרדותיו של יצחק על כספו וזהבו של אבימלך. עד כאן. הרי רואים אנו שהפרדות כבר היו בעולם לפני ענה, ואם כן מהו שאומרת לנו כאן התורה "ענה אשר מצא הימים במדבר"?

ויש לומר, אכן עד ענה גם היו פרדות בעולם, אלא שאנשים לא היו יודעים כיצד הם נוצרים, וענה הוא זה שגילה שהפרדים מגיעים לעולם על ידי החמור והסוסה וזה מה שמספרת לנו התורה. ומה מפליא הדבר שהפרד אינו יכול להוליד, מכיון שאין רוח הקדוש ברוך הוא נוחה מחתונה של כלאים.

"וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדָוִם לִפְנֵי מֶלֶךְ מִלְּכֵי יִשְׂרָאֵל" (לו, לא)

פשר פרשה תמוזה זו

בפרשתנו ישנו פרק שלם העוסק בתולדותיו של עשו האדומי. ולכאורה, מה לנו, בניו צאצאיו של איש תם יושב אהלים, לתולדותיו של איש יודע ציד איש שדה? אמנם בדרך הפשט כתב הרמב"ן (על פסוקנו) וזה לשונו, נכתב זה, להגיד כי נתקיימה בו בעשו ברכת יצחק שאמר לו (לעיל כו, מ) ועל חרבך תחיה. עד כאן לשונו. כלומר הרמב"ן מיישב קושיא זו שחפץ התורה כאן להראותנו שהתקיימה ברכתו של יעקב לעשו על חרבך תחיה והנה לנו רשימת מלכי עשו ואלופיהם היינו אלופי צבא.

ברם, כאשר מגיעים אל לימוד הסוד שבתורה, מתברר שבפרשה זו גנוזים סודות הקבלה העמוקים ביותר! כך כתב רבנו בחיי (לו, לט) וזה לשונו, ועל דרך הקבלה, ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום. ירמוז על העולמות שברא הקב"ה במידת הדין קודם שברא העולם הזה... ואין אנחנו יכולים לפרש, כי הדברים עמוקים נשגבים ונעלמים עומדים ברומו של עולם, עד כאן. ומה שלא היה יכול לפרש בזמנו רבנו בחיי, התפרש באריכות רבה בכתבי האריז"ל אשר פתח וסלל את דרך המלך בחכמת הקבלה, ועוד המשיך הדבר להתבאר בכל ספרי הקבלה והחסידות שאחריו.

בית יוסף יכניע את בית עשו

אומר הנביא (עובדיה א, ח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. דהיינו עשו יוכנע לבסוף על ידי יוסף. ובשל"ה (פרשת שופטים תורה אור) רמז שהנה בית יעקב משולים ל"אש" ובראשי תיבות אהבה, שלום. ובית עשו משולים ל"קש" ובראשי תיבות קנאה, שנאה. הרי לנו, שעל ידי אהבה ושלום ניתן למגר את השנאה והקנאה, ולזכות לגאולת עולם, ככתוב (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה. וראה עוד בס' חתם סופר דרשות (ח"ב דרוש הספד עמ' 752) שהאריך ברמזים מתוקים על פסוק וענין זה.

וכך מובא במדרש (תנחומא הקדום פרשת ויצא סי' מ"ו) אמר רבי שמואל בר נחמן, מסורת היא ביד בנים של עשו, שאין נופלים אלא ביד בניה של רחל, שנאמר (ירמיה מט, כ) אם לא יסחבום צעירי הצאן. שאם באים השבטים לדון עם

עשו לומר לו, למה רדפת את אחיך? הוא אומר להם, למה אתם רדפתם את יוסף אחיכם? ואינכם מעולים ממני. עד כאן.

והביאור בכך הוא לומר, ששנאת האחים הפנימית, היא זו שנותנת לגיטימציה למעשה עשו שרדף להרוג את יעקב... וזוהו יובן מה שהמדרש ממשיך, שמכיון שהוא בא אצל יוסף אמר לו יוסף לעשו למה רדפת את אחיך? ואם תאמר שעשה לך רעה. אף אחי שילמו לי אחי רעה, ואני שילמתי להם טובה. מיד הוא שותק. עד כאן. יוסף הוא סמל לאהבת חינום שוויתר לאחיו שרדפוהו, והוא בנה של רחל שויתרה לאחותה על הזכות לינשא ליעקב. לא לחינם בוחר יעקב בצאצאי יוסף ואומר (בראשית מח, ט) כך יברך ישראל, שהרי (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֶלֹפֵי עֵשׂוֹ לְמִשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמַתָּם בְּשִׁמְתָם אֶלֹפֵי תַמְנֵעַ אֶלֹפֵי עֶלְזָה אֶלֹפֵי יִתְתִּי. אֶלֹפֵי אֶהְלִיבְמָה אֶלֹפֵי אֶלְהָ אֶלֹפֵי פִינֹן. אֶלֹפֵי קִנְזֵי אֶלֹפֵי תִימָן אֶלֹפֵי מִבְּצָר. אֶלֹפֵי מִגְדֵיאל אֶלֹפֵי עֵירָם" (לו, מ-מג)

הסבר הפסוק על דרך המוסר

רבנו יהודה מועלם זצוק"ל, דרש פסוק זה על דרך המוסר, תפוחי זהב במשכיות כסף, "עשו", זה היצר הרע, "אלוף תמנע", היינו ש"מונע" ממנו את התורה והמצוות, ולא רק שמונע ממנו אלא גם "אלוף עלוה", מלמדו "עוול", ואם הוא תלמיד חכם "אלוף יתת", "יתת" ראשי תיבות יבטלו תורה תמימה. "אלוף אהליבמה", שמונע ממנו את התפילה והברכות, ש"אהליבמה" נוטריקון "בלי מאה" שהם מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. "אלוף אלה", "אלה" מלשון אילנות, שמלמדו לטייל בגנים ולא לעסוק בתורה. "אלוף פיננון", ואת "פיו" מלמדו לדבר לשון הרע ושקר, "אלוף קנז", ו"נוק" שמלמדו להזיק. "אלוף תימן אלוף מבצר אלוף מגדיאל", שמלמדו להתייחר ולהתגדל. "אלוף עירם", וסופו שיוצא מהעולם ב"עירום" ובחוסר כל. ואיך יפטר וינצל מכל זה? אלא "אלה אלוף עשו למושבותם בארץ אחוזתם", על ידי שיזכיר לעצמו את יום המיתה, שסופו לשבת בארץ אחוזתם דהיינו בקבר, כך יבטל את היצר הרע מעליו.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

נבואה זאת נאמרה לאחר זמן בית שני שהרעו בני אדום לישראל בחורבן בית שני והתנבא הנביא שעתיד הקב"ה להפרע מהם באחרית הימים (רד"ק) עובדיה ניבא על אדום ולא ניבא נבואה אחרת (שכל ספר עובדיה הוא רק פרשה זו) אמרו חז"ל (סנהדרין לט): עובדיה גר אדומי היה, אמר הקב"ה מהם ובהם אבוא עליהם, יבוא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם. (רש"י).

תוכן ההפטרות

עובדיה שהיה גר אדומי ומכיר את אדום היטב, התנבא על הפורענות שתגיע לאדום שכל האומות יעלו למלחמה על אדום. ובגלל שאדום מתגאה יושפל עד עפר, והנביא משתומם על גודל נפילתו ותבוסתו באומר: שאפילו הגנבים, השודדים והבוצרים הלא משאירים דבר מה, ואילו את אדום שדרו לגמרי, מבלי להשאיר לו כל.

ומחמת חוסר תבונתו, הנה ידידיו ומריעיו שבטח בהם, הוליכו אותו שולל ומסרו אותו בידי אויביו.

ובגלל החמס שעשה ליעקב אחיו, יכרת לעולם כי הוא עמד ולא עזר בעת בוא האויב בשערי ירושלים, ולא די בכך אלא גם הוא עזר לאויבי ישראל, ובמקום שישתדל שלא יראה את עצמו לפני אחיו בעת צרתו, הנה עשה להיפך ששמח על מפלתם, וגם הכרית את שארית הפליטה שיצאה לגלות, לכן גמולו ישוב בראשו, שהמשיח וחבריו יעלו להר שעיר לשפוט אותו, ישמידו אותו, ירשו את ארצו, ואז והיתה לה' המלוכה.

עובדיה א'.

א. חֲזוֹן עֲבֹדִיָּה [א] מְרֵאָה הַנְּבוּאָה שֶׁל עֲבֹדִיָּה [שהיה גר אדומי] כִּי-אָמַר אֲדֹנָי יְיָהוָה (קרי אלהים) לְאִדּוֹם עַל אֲדוֹם שְׁמוּעָה שְׁמַעְנוּ אֲנִי וְשָׂאֵר נְבִיאִים מֵאֵת יְהוָה עַל חוֹרְבַן אֲדוֹם וְצִיר שְׁלִיחַ בְּגוֹיִם שְׁלָח זה לזה שיאמרו **קוֹמוּ וְנִקְוֵמָה עָלֵיָּהּ** על ארץ אדום **לְפַלְחָמָה (מ"ד): ב הִנֵּה** בתחילת ממשלתך באדום בארץ שעיר, היית גוי **קָטָן** בזוי ושפל **נִתְתִּיךָ בְּגוֹיִם בְּזוּי אֶתְּהָ מֵאֵד [ב] מוֹשֵׁל עַד מְאוּד**, ולא יחושו לך שאר הגויים אם תאבד (ד"ק): **וְעַתָּה שְׁנַתְּגַדְּלֵת לְמִשׁוּל מְמִשָּׁל רַב זְרוֹן לְבָרְךָ הַשִּׁיאֲךָ** אתה אדום, הרשע שבלבך פיתה אותך להתגאות (מ"י) **שְׂכַנֵּי בְּחַגְוֵי-סֵלַע מְרוֹם שְׁבַתּוֹ** מרוב גאותך אתה מרגיש וחושב כאילו אתה שוכן בבקיעי וחריצי הסלעים **אָמַר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אֶרֶץ** לכן אתה אומר בלבך מי יורידני לארץ (מ"ד): **ד אומר לו הַשִּׁי"ת, דַּע כִּי גַם אִם-תִּנְבְּיָהּ אֲפִילוֹ אִם תִּגְבִּיָּה מְקוֹם מוֹשְׁבְךָ בְּמִקּוֹם גְּבוּהָ כַּנֶּשֶׁר שַׁעַף גְּבוּהָ יוֹתֵר מִכָּל הַעוֹפוֹת וְאִם-בֵּין פּוֹכְבִים שִׁים קִנְיָךְ [ג] מְדוֹרֵךְ מִשָּׁם אוֹרִיךְךָ** לארץ ותהיה נמטר ביד האומות (מ"ד) וי"א אל עמק יהושפט

עיונים והארות

ההוראות שלי, וכן היה.

אותו אדם גם רוח, משראה כי סולקו כל אנשי החצר ורק הוא המשגיח היחיד על הנסיך החולה החל להתגאות ולהתיימר כי הוא האדם החשוב ביותר בעיני המלך. אמרו לו הבריות: שוטה שכמותך! דוקא משום שאתה שפל ונבזה, גס רש ואכזר, ללא רגש של עדינות וחמלה נמסר לידך תפקיד זה, אשר כל ארם בעל נפש ולב, לא היה מסוגל לבצעו, אתה עכשיו בתפקיד זה, עד אשר יתרפא הנסיך על ידי אכזריותך, אולם לאחר מכן תשוב להיות בין האנשים השפלים והנבזים.

כיוצא בזה אומר הנביא אל אדום: "זדון לבך השיאך" באת לכלל גאוה על אשר ניתנה בידך המשימה להצר לישראל, אבל באמת דבר זה כשלעצמו מוכיח כי "קטון נתתיך בגויים, בזוי אתה מאוד" לפיכך נבחרת אתה, האכזר, חסר הלב, קהה המוח וגסיהרוח, להיות צוררם של ישראל, בשעה שזקוקים הם לרפואה, ואביהם הנאמן שבשמים נאלץ להעלים עין מהם ולהניחך לעשות בהם כרצונך. אולם, זכור מה יעלה בסופך "משם אורידך נאום ה'", (כוכב מיעקב).

ג. אם תגביה כנשר. אם תגביה כנשר לעתיד לבא כשהקב"ה דן את עשו הרשע מה עשו עושה, מתעטף בטליתו ובא ויושב אצל יעקב, שנאמר ואם בין כוכבים שים קנך, ואין כוכבים אלא יעקב, שנאמר דרך כוכב מיעקב... ויעקב אומר, אחי, לא תהא כיוצא בו, שנאמר אחי דברך מות אחי קטבך שאול, גזרות שהיית גוזר עלי לעבוד אלילים, אלו הייתי עושה נתחייבתי מיתה בידי שמים, ואם לא אעבוד אתה הורג אותי, כיון שירד עשו לשאול נשתייר יעקב לעצמו (תנחומא).

דברי הכתוב יובנו על פי משל: אדם פשוט מפשוטי העם עשה רעה לבן המלך, וכולם חשבו שעבור זה יחייב ראשו אל המלך. אבל להפתעת כולם לא די שהמלך לא המיתו, אלא אדרבה נישאו למעלה רמה. ואותו אדם חשב לתומו שהמלך לא יענישו יותר, אולם פתאום באה פקודה מהמלך להורידו מגדולתו. והסיבה לכך, כיון שבתחילה לא היה מכבודו של המלך להתעסק עם אדם פשוט ושפל ולהענישו, לכן הערים המלך להגביה אותו

א. חזון עובדיה אמר לו הקב"ה לאליפז, אתה הוכחת לאיוב (ד/ג) בחזון בשעפים [במחשבות] מחזיונות לילה, אני אעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון, שנאמר חזון עובדיה. כה אמר ה' אלקים לאדום, מה שנא עובדיה לאדום, א"ר יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיה הדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם. אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר, עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא, כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת (תנחומא, סנהדרין ל"ט).

כה אמר ה' אלקים אוי למלכות רביעית שהקב"ה נוקם בעצמו ממנה, במצרים פרע על ידי מלאך, וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, באשור ויצא מלאך ה"..." אימתי היתה מלחמה זו, בימי יהושפט מלך יהודה, אין מלך באדום נציב מלך, משנפלו אדומיים בימי אמציהו לא העמיד מלך במקומו עד היום הזה (סדר עולם).

שמועה שמענו מאת ה' וכו' אפשר לרמוז לאדום"ם גי' א"ף ועידן רתחא מדת הרחמים מתהפכת לדין וז"ש לאדום רשעים ועי"כ חרה אף וזמה נמשך דמדת רחמים שהוא שם הוי"ה כביכול נהפך לדין וזהו שמועה שמענו מאת ה' שהוא רחמים נהפך להם למדת הדין וזהו חזון עובדיה חזות קשה (החיד"א).

ב. הנה קטון נתתיך בגויים... כאשר רואה אדום, כי ניתנה בידו הממשלה (הרשות), לנגוש ביהודים ולמרר את חייהם, מיד משתלטת עליו גאוה והוא משלה את עצמו, כי אכן כה גדול וחשוב הוא בשמים. אולם באמת, הרי דבר זה כשלעצמו מוכיח, עד כמה בזוי ודליערך הוא, שדוקא הוא נבחר להיות נוגשם וצוררם של ישראל עם קדושים. וזה דומה למלך, שהיה לו בן יחיד, ואהבו אהבה יתירה והעמיד לרשותו שומרים ומשרתים נאמנים. הבן חלה במחלה אנושה והיה זקוק לטיפול רפואי חמור ביותר. הרופא הביע את רצונו לרפא את הבן, אולם בתנאי אחד להרחיק מאותו הבן את אביו המלך והמשרתים הנאמנים, ובמקומם להעמיד לרשותו אדם גסירוח ואכזר, אשר לא יכיר לחלוטין את טיבו של בן המלך, את חשיבותו ואצילותו, וללא רגשי חמלה יכריחו לקחת את התרופות החריפות ולשמור על

נָאִם יְהוָה: עתה הנביא לועג לאדום על הפורענות שתבא להם עוד קודם אחרית הימים (מלבי"ם) **אִם-נִנְבְּאִים בָּאוּ לָךְ עֲלֶיךָ אִם-שׂוֹדְדֵי לַיְלָה** המפחדים לגזול ביום **אֵיךְ נִדְמִיתָה** למה נרדמת וישנת (רש"י) וניכרת ממך הכל (רד"ק) ומדוע לא גירשת אותם **הֲלֹא** הרי סתם גנבים **יִגְנְבוּ דַיִם** יגנבו די סיפוקם וכן **אִם-בְּצָרִים** התולשים את הענבים **בָּאוּ לָךְ** לגנוב **הֲלֹא יִשְׁאִירוּ עַלְלוֹת** היו צריכים להשאיר גרגירים קטנים (מצודות), ומדוע א"כ לא השאירו לך מאומה: ¹ ותמה אני עליך **אֵיךְ נִחַפְּשׂוּ עֵשׂוֹ** איך נבחנו ונבדקו מטמוני עשו (מ"ד) **נִבְעוּ מִצְפְּנָיו** נתגלו כל הדברים הצפונים והמוחבאים שלו (ת"י): ² **עַד-הַגְּבוּל שְׁלַחֲוֹךְ** אותם אשר הבטיחו לבוא לעזרתך במלחמה באו וליוו אותך רק עד גבול ארצך **כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ הַשִּׁיאֲוֹךְ** כל אנשי בריתך המחוייבים לעזור לך בעת צרה הם הסיתו אותך **יִכְלוּ לָךְ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֹךְ** והצליחו לפתות אותך ללכת למלחמה, ולא רק שלא עזרו לך אלא אוכלי **לַחֲמֹךְ** הם **יִשְׁימוּ** לך **מְזוֹר תַּחְתֵּיךָ** [ד] מכה במקומך, כי הכינו לך כליון ואבדון שיעצו עליך רעה **אֵינְ תְּבוֹנָה בּוֹ** באדום להרגיש מה עושים לו אנשי בריתו (רד"ק): ³ **הֲלֹא בַיּוֹם הַהוּא** באחרית הימים (רד"ק פסוק י) ביום הפורענות **נָאִם יְהוָה וְהֵאֲבִדְתִּי חֲכָמִים מְאֹדוֹם וְתְבוּנָה** מכל אלו שגדלו ויצאו **מִתֵּר עֵשׂוֹ** שלא יתחכמו בתחבולות להציל נפשם מן המלחמה: ⁴ **וְחַתּוֹ גְּבוּרֵיךָ תִּימָן** אתה שמקור מחצבתך מאדום שיושבת בדרומה של ארץ ישראל ישברו גבורתך במלחמה **לְמַעַן יִפְרֹת-אִישׁ כָּל גִּבּוֹר מִתֵּר עֵשׂוֹ מִקָּטָל** מרוב ההרג שיבוא עליהם לא ישאר בהם איש אלא כולם יכרתו (מ"ד): ⁵ **מִחֲמַם אַחִיד יַעֲקֹב** [ה] כל זה יגיע לך בגלל החמס שעשית ליעקב, ועל כן **תִּכְסֶּךָ בּוֹשָׁה וְנִכְרַת לְעוֹלָם** ותהיה ניכרת לעולם ולא תוסיף לקום (מ"ד): ⁶ **בַּיּוֹם עֲמַדְךָ מְזֻנָּד** [ו] ביום שעמדת מנגד כאשר

עיונים והארות

איבוד נכסים, אך בראות המן בשער עזרתו הגדיל פיו, ואמר לסופרים לכתוב להשמיד ולהרוג ולאבד. וכן בגלות יון שנכנסו להיכל ופרצו פרצות, לא היה לך לבא "בשער עמי ביום אידם" לשמוח לאיד אחיך. וכן בגלות הרביעי שהוא שלך הכבדת הצרה. בקשת גם איזה יום מוכן לצרת ישראל הוא תשעה באב, וזהו "אל תרא ביום אחיך ביום אידו", שלא היה לך לראות ולהביט ברעתו שהיית בא לעשות לו שתהיה כיום אידו... ואחר שנתמעטו לא היה לך להסגיר את שרידיו ביום צרה. לשום אותם במסגר ובבתי כלואים... ועוד כי עונשך וכלי משחיתך להשחיתך כבר הוא במציאות מזמן עשותך הרעה. והוא דבר ידוע כי כל עוון אשר יעשה האדם נברא בו משחית, והמשחית עצמו הוא המייסרו. וזהו "גמולך ישיב בראשך". שהגמול רע אשר גמל לישראל הוא עצמו ישוב על ראשו. וזהו שלא אמר ישיב. אלא ישוב בראשו. (אלשיך).

ו. **ביום** עמדך מנגד. בשעה שהקיף נבוכדנצר את ירושלים בא עשו הרשע ועמד לו רחוק מן הכשדים מיל, והיה הורג כל מי שנמלט מן הכשדים, שנאמר ביום עמדך מנגד, אימתי, ביום שבות זרים חילו, ולא היה החורבן זה שלך, אלא של בבל, שנאמר שבות זרים חילו, וגם אתה כאחד מהם בקש להמנות עם מחריבים ראשונים... זה שאמר הכתוב "שמעו כי נאנחה אני ואין מנחם לי", בני קיני שמעו אף על פי שלא באו יצא שכרם בהפסדם, למה שלא באו להזדווג לי, אבל עשו הרשע לא די שלא בא לנחמני, אלא בא לסייע את אויבי... אמר עשו הרשע הריני

למעלה, כדי שאחר כך מפלתו תהיה גדולה.

וזהו שאומר הכתוב: "אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך" אל לך לחשוב שלא אעניש אותך, אלא "משם אורידך נאום ה'" מהגדולה והחשיבות עצמה אורידך מטה מטה (פתח השער).

ד. **לחמך** ישימו מזור תחתך. כל הנותן פת למי שאין בו דעה יסורין באין עליו, שנאמר לחמך ישימו תחתך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין (סנהדרין צב/א).

ה. **מחמם** שחמסת כל ממונו, כמו שאמרו ז"ל על פסוק "בקברי אשר כריתי לי". מלמד שנטל כל ממונו ועשה ממנו כרי, כדי שלא ישאר לו חלק במערת המכפלה. והיה חמס. כי חלק לא היה לו. ומבריאת העולם היתה של ד' זוגות. מה שאמרתי ששדוד תישדד הוא מחמס אחיך יעקב שחמסת אותו. ונכרת לעולם כי הרעות הרבה את בניו, וזהו אמרו "ביום עמדך מנגד" וגו'. כי בעוד היה עומד מנגד להכרית את פליטיו, אמר כי גם אחר שנכנסו ובאו שערי נבוכדנצר ושאר אומות עוזריו, "ועל ירושלים ידו גורל". איזה חלק יחריב כל אחר מהנכרים ההם. גם אתה נכנסת עמהם בגורל. וזהו "גם אתה כאחד מהם". וכן בגלות מדי שנעשו ישראל נכרים לקונם, שהשתחוו לצלם ובסעודת אחשוורוש. אמר "ביום אחיך ביום נכרו", הוא יום שנעשה נכרי. "ואל תשמח לבני יהודה" שיצא המן ביום שהוא שמוח וטוב לב ביום אבדם, שהיה גמר הגזירה לאבדם. וכן "ואל תגדל פיך ביום צרה", שהוא כי הוא לא אמר למלך רק "יכתב לאבדם" בלבד, שהיה אפשר לפרש על

החריב נבוכדנצר את ביהמ"ק ולא באת לעזרת אחיך **בַּיּוֹם שְׁבוֹת זְרִים חִילוּ** ביום שזרים שדדו עושרם **וְנִכְרְיִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ (שְׁעָרָיו קָרִי)** של יעקב **וְעַל-יְרוּשָׁלַם יָדָו גִּזְרָל** ועל ירושלים הפילו גורל וחלקו אותה ביניהם (רד"ק) **גַּם-אַתָּה אָדוּם פְּאַתְרָךְ מֵהֵם** לכן מעלה אני עליך כאילו היית כאחד מהנלחמים והשודדים (מ"ד):

יב וְאַל-תִּרְא בַּיּוֹם-אַחִידָךְ לא היה לך לראות את אחיך ביום צרתו **בַּיּוֹם נִכְרְוּ** בעת שגלה ונתנכר מארצו **וְאַל-תִּשְׁמַח לְבַנְי־יְהוּדָה בַּיּוֹם אֲבָרָם** ולא היה לך לשמוח בעת שבני יהודה אבדו ונשמדו **וְאַל-תִּגְדֵּל פִּיד בַּיּוֹם צָרָה** ולא היה לך להגדיל ולהרחיב פִּיד בלעג ובזו ביום צרה של מפלת ישראל (רד"ק מ"ד): **יג וְאַל-תָּבוֹא בְשַׁעַר-עַמִּי בַּיּוֹם אֵינָם** וכ"ש שלא היה לך לבא בשערי הערים של עמי בעת צרתם לכבוש אותם **אַל-תִּרְא גַם-אַתָּה** לא היה ראוי לך לראות **בְּרַעְתּוֹ בַּיּוֹם** שבא עליו **אֵינּוּ** צרתו **וְאַל-תִּשְׁלַחנָה** וכ"ש שלא היה לך לשלוח ידיך **בְּחִילוֹ בַּיּוֹם אֵינּוּ** בנכסיו לגנוב ולבזוז ביום צערו ואבלו (מ"ד): **יד וְאַל-תַּעֲמֹד** לא היה לך לעמוד **עַל-הַפָּרֶק** במקום פרשת דרכים **לְהַכְרִית אֶת-פְּלִיטָיו** להסגיר לאויב את היהודים הנמלטים להכריתם (רד"ק) **וְאַל-תִּסְגֵּר** ולא היה לך לתת לטאסר את **שְׂרֵידָיו** הנשארים **בַּיּוֹם צָרָה** (מ"ד): **טו כִּי-קָרֹב יוֹם-יְהוָה** יום התשלומים מה' **עַל-כָּל-הַגּוֹיִם** שהרעו לישראל, וגם אתה אדום **כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ** לישראל כן **יַעֲשֶׂה לְךָ גְּמֻלָּךְ** הגמול הראוי לך **יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ** (מ"ד): **טז כִּי פֶּאֶשֶׁר שְׂתִיתֶם** עשיתם משתה **וְשָׂמַח עַל-הַר קִדְשִׁי** על חורבן בית מקדשי, כן **יִשְׁתַּו אָדוּם וְכָל-הַגּוֹיִם** שהרעו לעם ישראל **תִּמְאֵד** את כוס התרעלה **וְשָׂתוּ וְלָעוּ** יהיו מבולבלים ונשחתים מן הפורעניות **וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ** יהיו כלים כאילו לא היו מעולם (רד"ק): **יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה** ישארו בה ישראל ונדחי ישראל יתקבצו מעט מעט **וְהָיָה קִדְשׁ** ולא יוסיף לבוא **בָּה שׁוֹם טָמֵא וְיִרְשׁוּ בַּיִת יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם** את אותם עכו"ם שירשו אותם (רד"ק): **יח וְהָיָה בַּיִת-יַעֲקֹב אֵשׁ** הבוער מקרוב **וּבַיִת יוֹסֵף לְהִזְבֵּחַ** [ז] שלהבת הבווערת לטרחוק יותר מן האש (מלבי"ם) **וּבַיִת**

עיונים והארות

בטעם שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. **א"נ,** כמ"ש בס' יערות דבש דף ע"ד כי אין מגרש כח הנחש כי אם האש כי ארס הנחש שרשו מיסוד עפר ונחש עפר לחמו והאש תכלית הריחוק מן העפר זה מטה מטה זה מטה מטה זה מטה מטה ולכן אש מגרש ארסו של נחש והאריך בזה. ובספרי הקטן דברים אמרים דרוש י"ד העמדתי הקדמה זו על בוריה ע"ש ואפשר דלכך המשיל הקב"ה ליעקב ויוסף לאש ולהבה דעשו נחש הקדמוני אשר בעפר יסודו כל קבל דנא נמשלו יעקב ויוסף לאש ולהבה כללה ולהתם ולא יהיה שריד לבית עשו.

ובזה יש בנותן טעם למשז"ל הקול קול יעקב והידים ידי עשו בזמן שהקול יעקב שעוסקים בתורה אין הידים ידי עשו וכו' והטעם כי עשו נחש עפר וכשעוסקים בתורה שהיא אש מבטלים לעשו דהאש מגרש ארסו של נחש. וזה טעם משז"ל דאמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין דהיצר גונדא דחמיה משרש נחש יצא ולכן התורה שהיא אש מגרשת כח הנחש דהוא מן העפר (החיד"א).

עומד כאן, אם אראה שישראל נוצחים אומר לסייע אתכם באתי, ואם ינצחו אותם בבל הופך אני והורג בישראל, ורוח הקדש צווחת ואל תעמוד על הפרק (ילמדנו).

ז. והיה בית יעקב אש. שואל הג"ר יונתן אייבישיץ ז"ל: "למה לא גילה הקב"ה את קץ הפלאות על-ידי עבדיו הנביאים?" והוא אומר: "לפי דאם הנביא מוציא הדיבור מכוח לפועל על הפורענות שוב אינו חוזר, ואם יזכו ישראל בתשובה קול התור נשמע בארצנו קודם זמן הקצוב, וכל היום זמנו הוא, כי הדבר תלוי בתשובה והיום אם בקולו תשמעו. א"כ אלו היה השי"ת מגלה הקץ ע"י עבדיו הנביאים שוב אינו יכול לחזור, לכן הסתיר השי"ת את הקץ, ולדניאל הראה רק במראה, בבחינת הלב מבין, דהיינו לא בבחינת דיבור, ולבא לפומא לא גליא וכו'.

ובית עשו לקש וכו'. אפשר דהתורה נמשלה לאש ובגלות זה אנו נגאלים בזכות התורה וז"ש והיה בית יעקב אש דע"י עסק התורה נמשלה לאש, וגם מכוח יוסף שאחיו גמלו לו לרעה והוא פייסם וכלכלם כיד המלך לכן בית יוסף להבה תלהט את בית עשו שהיא קש ולא יהיה שריד לבית עשו וכמ"ש בפסיקתא

עֲשׂוּ לְקִשׁ הַנִּשְׂרָף מִיַּד וְדַלְקוּ בָהֶם יִשְׂרָאֵל יְדַלְקוּ אֶת בַּיִת עֲשׂוּ וְאֶכְלֹם וְיִשְׂרָפֹם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד שׁוֹם שְׂאֵרִית לְבַיִת עֲשׂוּ כִּי יִהְיֶה דְבַר וּבֹדָאֵי כִּךְ יִהְיֶה (מ"ד): יט וְיִרְשׁוּ הַנְּגֹב יִשְׂרָאֵל שְׂיֹשְׁבִים בְּנִגְב יִרְשׁוּ אֶת־הָר עֲשׂוּ שֶׁהוּא בְצַד דְרוֹם וְהַשְּׂפֵלָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּעַמֻּק אֶת־פְּלִשְׁתִּים יִרְשׁוּ אֶת־הָר עֲשׂוּ גַם אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שִׁמְרוֹן וּבְנֵי־מִן וּבְנֵי מְנַשֶׁה אֶת־הַגְּלָעַד שֶׁהִיא הֵיחָד שְׁלֹחַם (רש"י): כ וְנָגַלְתָּ הַחֵלֶּה הַזֶּה וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל הָעָם הַזֶּה [י"א, שְׁחָם בְּנֵי דָן שֶׁגָּלוּ קוֹדֵם כָּל הַשְּׁבָטִים הֵם יִרְשׁוּ אֶת הַכְּנַעֲנִים שְׁחָם צוֹר וְצִדּוֹן (מִלְבִּי"ם)] לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר־יִשְׁבוּ עִם בְּנֵי־עַמִּים שֶׁבְּרָחוּ מֵאַרְצָם בְּיַמֵּי יְהוֹשֻׁעַ וְהִגִּיעַ מְקוֹם מוֹשְׁבָם עַד־צַרְפָּת וְנָגַלְתָּ יְרוּשָׁלַם וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל שְׁבַט יְהוּדָה שֶׁהִיוּ בִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בְּגִלּוֹת בְּסַפְרָד שֶׁהִיא אֲסַפְמִיָּא יִרְשׁוּ אֶת עָרֵי הַנְּגֹב אֶת הַר עֲשׂו אֶרֶץ אֲדוֹם (רש"י ונ"ד): כא וְעָלוּ מִזְשָׁעִים שֶׁהוּא מִלֶּךְ הַמִּשְׁחָח שְׁבַע רֹעִים וְה' נִסְכֵּי אָדָם בְּהָר צִיּוֹן לְשִׁפּוֹט אֶת־הָר עֲשׂו [ה] עַל מַה שֶׁהֲרַעוּ לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵן וְהִתְהַלַּח לְיִהוָה הַמְּלוֹכָה הַכֹּל יוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ יִתְבַרַךְ (רד"ק):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. הסבר: באנו אל אחיך אל עשו. תשובה.....
- ב. ואלהי אבי יצחק - ולהלן הוא אומר ופחד יצחק. למה השינוי? ולמה אח"כ מיד אומר ה' האומר אלי? תשובה.....
- ג. ואתה אמרת...ושמתי את זרעך כחול הים? האם כך אמר לו והלא אמר לו רק והיה זרעך כעפר הארץ! תשובה.....
- ד. הסבר: ועירם. תשובה.....
- ה. ויאבק איש עמו - מי היה איש זה? תשובה.....
- ו. הסבר: לא יעקב יאמר עוד שמך. תשובה.....
- ז. כי שרית עם אלהים ועם אנשים - מי הם האנשים? תשובה.....
- ח. למה זה תשאל לשמי? מה התכוון המלאך? תשובה.....
- ט. ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים - מדוע? תשובה.....
- י. ויחבקו - מדוע? תשובה.....
- יא. הסבר: כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים. ומדוע אמר לו כך? תשובה.....

עיונים והארות

ח. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו - ועלו מושיעים כתיב עד אשר אבא אל אדוני שעירה, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שהלך יעקב לשעיר, אלא אימתי ילך אצלו, לעתיד, הדא הוא דכתיב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. והיתה לה' המלוכה - לפי שנאמר כי יד על כס ה', שאין הכסא שלם ולא השם שלם עד שיכירית זרע של עשו, שנאמר האויב תמו חרבות לנצח ועמם נתשת וגו', וה' לעולם ישב כוננו למשפט כסאו (ב"ר ע"ח).

תשובה.....

י"ב. עד אשר אבא אל אדוני שעירה - האם בסוף הלך אליו לשעיר? ומתי ילך לשם?
 תשובה.....

י"ג. הסבר: במרמה.
 תשובה.....

י"ד. הסבר: ואת כל חילם. מהיכן לומדים?
 תשובה.....

ט"ו. הסבר: והטהרו והחליפו שמלותיכם.
 תשובה.....

ט"ז. בכור יעקב ראובן - וכי לא ידענו שהוא בכור? בכור למה?
 תשובה.....

י"ז. עדה בת אילון - מי היא עדה? ומדוע נקראה כך?
 תשובה.....

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. כמה שעות לפחות צריך אדם לישון ולא יותר מכמה שעות? ומדוע? ומה יעשה בשאר שעות הלילה?
 תשובה.....

ב. מתי צריך לישון בלילה, בתחילת הלילה או בסוף הלילה? ומדוע? ואיך ינהגו הנשים?
 תשובה.....

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין זה?
 תשובה.....

ג. מה יעשה אדם שקם בחצות ועשה תיקון חצות ולמד ורצה לישון שוב?
 תשובה.....

ד. מתי הוא זמן תיקון חצות? האם הנשים צריכות לומר תיקון חצות?
 תשובה.....

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין הנשים?
 תשובה.....

ה. מתי אין אומרים תיקון רחל?
 תשובה.....

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה לגבי ליל הברית?
 תשובה.....

ו. מתי אין אומרים תקון לאה?
 תשובה.....

ז. ממתן בלילה אסור לומר תיקון חצות? ואם יש מעט זמן, מה יותר עדיף, תקון חצות או למוד תורה? ומה עדיף תקון חצות או סליחות באלול?
 תשובה.....

מה דעת רבנו עובדיה לגבי תקון חצות אחרי המועד הנ"ל?
 תשובה.....